UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204056
UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ రామవిలాసగ్రంథమాల 12.

శ్రీ వలికాని లచ్చారావుగారు;
(సంపాదకులు.)

హర్షచరిత్రము.

ప్రథమభాగము.

బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులగు
తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు.

శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాల 12.

శ్రీ ర స్తు.

హర్షచరిత్రము.

ప్రథమభాగము.

ఇది

బాణకవి విరచిత సంస్కృతమునుండి

బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులు,

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులచే

నాంధ్రీకరింపఁబడి

శ్రీ చెలికాని లచ్చారావుగారిచే

సంపాదింపఁబడినది.

చిత్రాడ:

శ్రీ రామవిలాసముద్రాక్షరశాల,

1920.

వెల 0—8—0.

సంపాదకీయ భూమిక.

—:o:—

'నిశ్వాసోఽపి న నిర్యాతి బాణే హృదయవర్తిని' అనియు 'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వ' మ్మనియు కొనియాడఁబడిన శ్రీమహాకవి బాణభట్టునిచే రచింపఁబడిన లోకోత్తరంబులగు గద్యకావ్యములు । కాదంబరి శ్రీహర్షచరిత్రము సంస్కృతంబున మిగులఁ బొగడ్తగన్నవి. అవి రెండును దెలుఁగున రచియింపఁజేసి ప్రచురింపవలయునని నాకుఁ జిరకాలమునుండి మనోరథము కలదు. అందు శ్రీసత్యవోలు సోమసుందరకవిగారిచే నాంధ్రీకృతంబగు కాదంబరి నాకులభించినది. అది నాచేఁ బ్రచురింపఁబడు "ఆంధ్రభాషావిలాసిని" యను తెలుఁగు మాసపత్రికయందుఁ బ్రకటించుచున్నాను. ఇఁక శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతంబగు హర్షచరిత్ర కొంతవఱకు లేటు పోలవరం జమీందారుగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన సరస్వతియందుఁ బ్రచురింపఁబడి ఆగిపోయినది. దానిని సంపూర్తిగాఁ బ్రచురింపఁదలఁచి వారివలన తద్గ్రంథము సంపాదించి యందలి బాణభట్టారక చరిత్ర ప్రథమభాగమను పేరితో మా శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాలకు పాయనముగాఁ బంపుచున్నాను.

ఇందలికథ పూర్వకాలంబున విధాత సత్యలోకంబునఁ బద్మాసనంబునఁ గూర్చుండి దేవేంద్రప్రభృతులగు దేవతలకుఁ బరబ్రహ్మవిషయంబులగు కథలఁ జెప్పుచు వారితో నిరవద్యంబులగు నితరవిద్యాప్రసంగంబులు చేయుచు కాలంబుఁ గడుపుచుండెను. ఋషిపుంగవులును నెవటికిఁదగినట్లు వారు విద్యాగోష్ఠి చేయుచుండెడివారు. ఇట్లుండ నొకనాఁడు వారిలోవారికి వివాదములు తటస్థించెను. దూర్వాసమహాఋషి మందపాలుఁడను నిరాచారితోఁ బంతగించి సామగానంబు సేయుతరి స్వరము తప్ప సరస్వతి పరిహసింప దూర్వాసుండు క్రుద్ధుండయి నీవు మర్త్యలోకంబునకుఁ బోవుదువుగాక యని శపించెను. పితామహుండు రోషదోషంబును నిగ్రహింపలేని నాతనిని చీవాట్లుపెట్టి సరస్వతినిఁ జూచి నీవు భూలోకంబున కుమారునిఁ గన్నంతవఱకే నీకీశాపముండునని యోదార్చి సావిత్రినిఁ దోడిచ్చి పంపెను. సరస్వతి భూలోకంబునఁ దధీచుని వరించి సారస్వతుఁడను పుత్రునిఁ గని విడిచి బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయెను. దధీచుండు నాబిడ్డను యక్షమాలికయను మునికన్యకుఁ దనకుమారుఁడగు వత్సునితోఁ బాటుఁ బెంచ నప్పగించి తపోవనంబున కఱిగెను. పెద్దవాఁడైనతరువాత సారస్వతుఁడును తన తండ్రికడ కేగెను.

వత్స్యుఁడు ప్రీతికూటమనుఁ బేరుగలచోట నివాసముండెను. వాత్స్యాయనులను పేరుఁగల వారెల్లరును నాతనివంశీయులే! యావంశంబు క్రమక్రమముగా విద్యాసం ... గుబేరనామధేయుండగు ద్విజోత్తముఁడుదయిం ... శుపతియనువానికి నర్థపతిపాడమె ... త్రిభానుండనువానికి రాజదేవియ ... క్రీస్తుశక మేడవశతాబ్దమునకుఁ ... డె చిన్నతనంబున దల్లియు పసు ... రి. తండ్రికి శూద్రస్త్రీయందు జనించిన జంద్రసేన మాతృషేణు లనుతమ్ములు యిరువురితోను గతిపయయౌవనపురుషులతోను గూడి యౌవనారంభమున స్వేచ్ఛావిహారియై దేశసంచారియయ్యెను. తిరిగితిరిగిఁ దుట్టతుదకు పెక్కుమంది రాజుల దర్శించియు విద్యావిభవంబుఁ గాంచియుఁ దన జన్మస్థానంబునకుఁ జేరి బంధుమిత్రులమన్ననలఁ బడయుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వరుండగు శ్రీహర్షదేవునిపంపున సోదరుఁడగు కృష్ణభూపతికడనుండి మేఖలకయనుమాత వచ్చి రాజాజ్ఞాశిఖ నిచ్చెను బాణుండదితిలకించి హర్షముతో హర్షచక్రవర్తి సన్నిధానమున కేగెను. రాజు దౌవారికుని "ఇతఁడా బాణకవి" అని యడిగియు నాతనిని సన్మానించక దగ్గఱఁగూర్చున్న మాళవరాజపుత్రునితో నీతఁడు మహాభుజంగుఁడు సుమా? యని ప్రస్తావించె. శత్రువులు బాణుండు దుర్మార్గుఁడని చెప్పినాఁపు బాణుండు కొంతతడవుఁ జూచి కొంతకాలమునకు దేవరకు నాయోగ్యత తెలియఁగలదనియుఁ గరుగఁ బిలువఁగలఁడనియు ననవలసిమాటలు కొన్ని నిర్బోధకములైనవి పలికి వెడలిపోయెను.

కొలఁదిదినములు గడచినతరువాత యథార్థస్థితి నెఱింగిన హర్షచక్రవర్తిచే వఁబల సాహసాలుఁడై యుచితసత్కారంబు లంది యాతని కిష్టసనసుకుఁడై కొన్నాళ్ళుండి మిగుల యానందమనుభవించి యాభూపతియొద్ద సెలవుఁగైకొని నిజగ్రామంబునకు నిర్గమించె తదీయబంధుమిత్రులు రాజానుగ్రహంబు వడసివచ్చిన యాకవివరేంద్రుని మిగుల యభినందింపఁజొచ్చిరి. బాణుఁడు తద్భవనంబున బంధుమిత్రవర్గంబుతో నాసీనుఁడైయుండ సుదృష్టియనువాఁడు పురాణపఠనంబుఁ గావించుచుండెను. వందమునిపిని యాపురాణము హర్షచరిత్రకంటె భిన్నముగా లేదనిచెప్ప నంగుడై బాణుని తండ్రికొమరులు పలువురిలో శ్యామలుఁడు హర్షరాజు మూలపురుషుఁడు మొదలుగా భార్గవవంశము దెలుపును పరాకుసింప్రపుని నప్పునుభారలమనఁదగు నీబా

ణాని చరిత్ర విన నేటికిఁ గుతూహల మొదవుచుండె ? అని వేఁడ బాణుఁ డవి తదను కూలవర్తియై తదీయవంశవర్ణన ముపక్రమింపఁదొడంగె.

కవులను పేరుఁ బెట్టుకొని పిట్టకథలతో నల్లిబిల్లి వ్రాఁతలు వ్రాయుచుఁ బారమార్థిక చింతవదలి ద్రవ్యార్జనమే ప్రధానసాధనముగాఁ గలిగి తామే కొన యాదిసుల మైనట్లు శ్లేషచమత్కారంబు లొదవించునట్లు పదభూషణ పదనిబంధలతోఁ గాలముఁ బుచ్చు వాగాడంబరులవలెఁ గాక విద్వత్కవిశిఖామణులై పండితమాన్యులై పండిత పామరసేవితంబగు నిట్టి సర్వోత్కృష్టగ్రంథంబును లోకోపకారార్థమై రచించి మా గ్రంథమాలా ప్రకటనార్థమై యొసంగిన బ్రహ్మశ్రీ శతావధానులు తిరుపతివేంకట కవులకు మా కృతజ్ఞతా వందనంబు లర్పించుచున్నాఁడ.

2 -11-2 ,
చిత్రాడ.

ఇట్లు
శ్రీ చెలికాని లచ్చారావు.

PRINTED AT THE S. R. V. PRESS, CHITRADA.

శ్రీరస్తు.

హర్షచరిత్రము.

ప్రథమోచ్ఛ్వాసము.

శ్లో॥ విధదాం *కృష్ణభూస్వామీ స వశీ చతురాననః
విశ్వవ్యాప్తనరంగేషు రమతే †యత్సరస్వతీ॥

గీ. నలినభూముఖపద్మవ ◆ నంబునందుఁ, దిరుగు రాయంచపూఁబోఁడి ◆ దేవదేవి
సర్వశుక్ల సరస్వతి ◆ సర్వకాల, మాడుకొనుఁగాత నాహృద ◆ యంబునందు.

గీ. ఉన్నతంబైనతలమీఁద ◆ నుంచుకొన్న, చిన్నిజాబిల్లి వీచోపు ◆ చెలువు దెలుప
మూఁడు లోకంబు లనుప్రోలు ◆ మొనలిడుటకు, శంకువగుశంకరునకు నేఁ ◆ గింకరుండ.

గీ. కాలకూటవిషస్పర్శ ◆ కెలిన మూర్ఛ, గదిసె నేమొకో యనునట్లు ◆ కాలకంఠ
కృతపరిరంభపరవశ ◆ కృతగిరీంద్రి, పుత్రి కానందగరిమ న ◆ బ్రోచుఁగాత.

గీ. విశ్వ మెఱిఁగినపోలిష క ◆ విత్వమునకుఁ, దాత వ్యాసుండు వాగ్దేవ ◆ తాపవిత్రి
వర్ణముం బోలు నొకమహా ◆ భారతంబు, జేసెఁ గావునఁ దన్నమ ◆ స్కృతి యొనర్తు.

గీ. ప్రతిగృహంబున నిజముగా ◆ భషకచయముఁ, బోలెఁ గుకవులు వేలకు ◆ వేలు గలరు
శరభములు బోలె నెక్కడో ◆ సత్కవీంద్రు, లున్నవారలు వేయి కొ ◆ క్కొక్కరుగను.

గీ. అన్యవర్ణపరావృత్తి ◆ యఖిలబంధ, చిహ్ననిహ్నవగును దాను ◆ జేయుకతనఁ
జోరుఁ డనఁబడు సత్పురు ◆ షులనడుమను, గవి నిజంబుగ దాన న ◆ ఖ్యాతుఁ డగుచు.

గీ. ఔత్తరాహులయందు శ్లే ◆ షాతిశయము, గలుగుఁ; బాశ్చాత్యులం దర్థ ◆ గౌరవంబు
గలుగు; నుత్ప్రేక్ష దాక్షిణా ◆ త్యులకుఁ గలుగుఁ, గలుగునక్షరడంబంబు ◆ గౌడులందు.

గీ. క్రొత్తకల్పన నింద్యమా ◆ చెత్తకేని, జాతి స్ఫుటమైనర్థము క ◆ ష్టంబు గాని
శ్లేష సుకుమారబంధంబు ◆ చెలఁగుకృతులు, దుష్కరము లగు నేకవీం ◆ ద్రులకు నైన.

గీ. పెక్కువృత్తాంతములనువ్యా ◆ పించుకథయు, సర్వకటుబంధములయందుఁ ◆ జదువరులను
లేనికబ్బంబు రచియింపఁ ◆ బూనుకంటెఁ, గుకవులకుఁ బలుఁ దామూఁగ ◆ కొనుట మేలు.

గీ. ఎవ్వరాఖ్యాయికాకర్త ◆ లెవరివాక్కు, లందురి సముబ్బమందు సం ◆ గ్రామమందు
నబ్బురంబుగ సర్గాది ◆ యందుఁ బోలె, వందనీయులు సత్కవీ ◆ శ్వరులువారు.

---

*కృష్ణభూస్వామీ=కృష్ణభూః=విష్ణువువలనఁ బుట్టిన ; స్వామీ=ప్రభువు, బ్రహ్మ,
కృష్ణభూస్వామీ=కృష్ణరాజను జమీందారుఁడు.

†యత్సరస్వతీ=ఎవని సరస్వతీదేవి. ఎవని సరస్వతీపత్రిక.

గీ. కర్ణగోచరమయినంతఁ♦గవివరులయు, దారగర్వంబు వాసవ♦పత్త్రి చేత
దళితమయ్యెను వాసవ♦పత్త్రమయిన, శక్తిచేఁ బాండుపుత్రుల♦సంపదనుగను.

గీ. లెస్స వర్ణక్రియాచార♦లీల దెలియ, హారయ్యె పదబంధర♦మ్యతఁ దెలఁగు
భట్టుహరివందు గద్యప్ర♦బంధ మరయఁ, గద్యకావ్యంబులకు నెల్లఁ♦గాదరాజు

గీ. నాగరావృతమయి యువి♦నాశియయిన, కోశ మొక్కటి లోకంబు♦కొఱకుఁ జేసె
శాతవాహనకవిరాజు♦జాతిరత్న, గణము చేఁబోలె మంచివా♦క్యముల చేత.

గీ. పరివరి సేమనికీర్తి వా♦గీశ సువలి, యొడ్డువకు దాఁటి చనెఁ గుమ♦దోజ్జ్వలంబు
మున్న కనువిజ్జ్వలంబయి♦యున్న కోరిఁకతి, వండు సేతుపథంబున♦దాఁటినట్లు.

గీ. సూత్రి దాయండు మొపలిపఁ♦జోత్స్న మొదపఁ, దగినభూమిక లలర ప♦తెల్క నెలయ
దేవకులములఁబోలిన♦దివ్య నాట, కములచేఁ గీర్తిఁ గనె భాస♦కవివరుండు.

గీ. మధురసాపూరితము లైన♦మంజరీప, యంబునం బోలెఁ గాళిదా♦సాస్యనిర్గ
తములగు సూక్తులందాద♦రమ్ము లేని, వార లున్నారె యీధరా♦భాగమందు.

క. గౌరీసంప్రాప్తాలం, కారం బై సంప్రదీప్త♦కందర్ప శుభా
కారం బైనబృహత్కథ, కేరీశ్వరలీలకట్టు♦తెరఁగరు జగతిన్.

గీ. ఆఖ్యరాజకృతుల్ హృద♦యమునఁ బూని, యించుకేనియు మరలఁ ద♦లంచిరేని
లాగికొనిపోయినట్లు నా♦ల్కనుఁ గవిత్వ, రచన పైఁ బుట్టఁబో దాప♦రంబు మరల.

ఉ. అంతటిశక్తి గల్గినమ♦హాకవు లున్నను లెక్కసేయ కే
నెంతయు హావణభూమిపతి♦యందలిభక్తి రచింపమంచు నో
కింత దిటంబుఁ జెప్ప నిటు♦లీ కృతి సేయఁగఁ బూనుకొంటి భీ
తాంతరవృత్తితోనె యస♦హం బగు వాలుకచాపలంబునన్.

క. సులలితసువర్ణఘటనో, జ్జ్వలశబ్దసుఖప్రబోధ♦సంపాదనపే
శలములు కావ్యంబులు శ, య్యాలపోలిక సౌఖ్యమొసఁగు♦సజ్జనులకిలన్.

గీ. ముఖమునందు ఖేద♦ముంబూనుచుం బ్రతి, పదమునందుఁ దొట్రు♦పడుచు వెడలు
క్రొత్త ముద్దరాలి♦కోమరున మిగులఁ గ, ష్టంబుతోనె కథయు♦శయ్యఁ జేరు.

గీ. చాలితస్వపరితాపాగ్ని♦కీలసాల, పాలితాఖిలలోకభూపాలనూళి
గారిలు హాష్టణండు శ్రీశైల♦లీల సర్వ, జనమనోరథపూర్తి దీ♦క్షాపరుండు.

కథాప్రారంభము.

పూర్వకాలంబున భగవంతుండగు విధాత సత్యలోకంబునఁ బద్మాసనంబునఁ గూర్చుండి దేవేంద్రప్రభృతులగు దేవతలకుఁ బరబ్రహ్మవిషయంబు లగుకథలు వక్కాణించుచు మఱియు వారితో నిరవద్యంబు లగు నితరవిద్యాప్రసంగంబులు చేయుచుఁ గాలంబుఁ గడపుచుండె. అక్కాలంబున మనువు దక్షుండు చాక్షుషుండు మున్నగు ప్రజాపతులును వసిష్ఠుండు మొదలగు ఋషులును త్రిభువనదర్శనీయుండగు నాపరమేష్ఠిని సేవించుచుండువారు. అందుఁ గొందఱు పొగడికలు నేర్చినవారు ఋక్కులచే నుతింపసాగిరి; పూజావిధాన మెఱిఁగిన మఱికొందఱు యజుస్సులను బఠింపసాగిరి; ప్రశంస తెలిసిన మఱికొందఱు సామగానముఁ గావింపసాగిరి. కర్మిష్ఠు లగు మఱికొందఱు మంత్రంబు లుచ్చరించుచుండిరి. ఇట్లుండ నొకనాఁడు విద్యాగోష్ఠి చేయుచున్నవారిలో వారికి వివాదము తటస్థించెను.

స్వభావముచేఁ గోపిష్ఠుండును మిగులఁ దపస్వియు నత్రికొడుకును జంద్రునకుఁ దమ్ముండు నగు దుర్వాసుండు మందపాలుఁ డను నిరాబారితోఁ బంతగించి క్రోధాంధుఁడై సామగానము సేయుతఱి స్వరము తప్పెను. అచ్చోట నున్న లాఁతిజడదారులెల్ల శపించు నని జడిసి యూరకుండిరి. నలువయు నితరాలాపప్రసంగమున నది లెక్కింపఁడయ్యె; కొంచెము బాల్యము వదలి యౌవన మంకురించిన పడుచుప్రాయము గలిగి చలద్భుజాలతయయి ప్రియునకుఁ జామరసేవ సేయుచున్న సరస్వతీదేవి సహజారుణంబు లగు పాదపల్లవంబులు స్వరాపరాధి యగు దూర్వాసుని దిరస్కరించుటకును దన్నుటకును బొడమిన యలుకచే నెఱ్ఱవాఱెనవో యను నట్లూహింపఁబడఁ బదక్రమముఖరమగు నూపురయుగళం బంతేవాసిత్వతయనువలె మొఱయుచుండఁ బిక్కలు మదనపురీతోరణస్తంభంబులభాతి భాసిల్ల రోమాంచపులకులవలె రొదసేయు గంటలయొడ్డాణంబుపై వలకేలు గీలుకొలిపి విద్వన్మనోనివాసంబునం దగులుకొనిన గుణనికరంబో యనఁ దనరారు బ్రహ్మసూత్రంబు బుజముపై వ్రేలాడ భాస్వన్మధ్యనాయకంబును ననేకముక్తామయాతంబు నగుటం జేసి యపవర్గమార్గంబుం బురణించు హారం బురంబునం బ్రవ్వరిల్ల వదనంబునం బ్రవేశించిన విద్యాకాంతల కాలి లత్తుక తగిలి యెఱ్ఱవడెనని యుత్ప్రేక్షింపఁదగిన వాతెఱ యించుక చలింప చెక్కుటద్దంబునం బ్రతిబింబించిన కమలాసనుని కృష్ణాజినము సంగీతశ్రవణాసక్తిచే దిగవచ్చిన చంద్రబింబములోని కురంగమనుభ్రాంతి కలిగింప నడ్డముగాఁ దిరస్కారభావముతో నొక కనుబొమ్మ నెగత్తి కీఁగన్నులనుండి వెడలు కటాక్షజలప్రవాహంబుచే నపస్వరశ్రవణకలుషితం బగు

నొక చెవిని బరిశుద్ధము సేయుచు వికసితసింధువారమంజరీనవలంకృతంబయి నవ్వుచున్నదో యనఁ దనరారు లాఁతిచెవిచే విద్యామదము ప్రకటించుచుఁ గర్ణపూరకుసుమంబులయందలి మధుకరకులంబులు శ్రుతిప్రణయంబు లగుటంజేసి యుపాసింపఁ బ్రజ్ఞాపతాకవలెఁ బ్రకాశించు సన్నని తెలివలిపెంబు శరీరము నిండఁ గప్పుకొనుచు నిర్మలంబగు వాచాప్రపంచము వలె దంతకాంతి దశదిక్కులు నిండఁ బరిహసించెను.

ఇట్లు నవ్వినసరస్వతిం జూచి యా దుర్వాసుం "ఓసీ! పాపాత్మురాల! అతిప్రమాదము చేసియాలోచించిన యింతకవిద్యవలన నే గర్వితురాలవయి దుష్పాండిత్యముఁ జూపుచు నన్ను నయితము పరిహసించుచున్నావా!" యని కెఱపుచటి వచ్చని రంగుగల జడలు తలపంకించుటంజేసి ముడి సడలి జీరువారఁ దత్కాంతి రోషాగ్నిదీప్తి ముం బోలి దశదిక్కులకుం బ్రవహింపనంతకాంతిస్ఫురగండస్థలముకరక యగభృకుటిచే బంగారము వంటి ఫాలభాగ మెల్ల నల్లవాఱఁ గోపదేవతకుఁ గానుకగా నెత్తురు నివేదించుచున్నట్లు కన్నుల నిండ జేగురు రంగుబుక నొడుగఁబి దంతకాంతిమిషంబున భయపలాయమాన యగు వాగ్దేవత నరికట్టుచు మాటిమాటికి బుజమునుండి జాఱిపోవు కృష్ణాజినమును శాపశాపనపత్రికను వోలె ముడివైచుచుఁ జెమటబిందువులయందుఁ బ్రతిఫలించిన సురాసురమునీశ్వరకోటి భయముచే శరణని తన శరీరమున దాఁగినట్లు కనుపింపఁ బతిమాలుకొనుటకు వచ్చిన యక్షరమాలికవలె నున్న యక్షమాలిక నావలకు విసరివైచి కోపముచేఁ గదలుచున్న వేళ్లు గల చేతితో శాపమిచ్చుటకయి కమండలూదకము స్పృశించి శాపోదకము పరిగ్రహించెను.

అనఘుమ నమృతముమీఁది నురుఁగు వలెఁ దెల్లనైన చీల్పుల చెట్టు నారతో నేసిన చీర ధరించి తామరతూఁటి దారంబులతో నేర్పఱచిన సన్నని యంశుకంబుచే నున్నతంబు లగు పయోధరంబులనడుమ గాత్రికాబంధము గావించి తపోబలంబుచే జయించి తెచ్చిన త్రిభువనజయపతాకల వలె భూతిరేఖలు మూఁడు లలాట భాగంబున విలాసము నింపఁ దపఃప్రభావముచేఁ గుండలీకరించి తెచ్చిన గంగాప్రవాహముం బోని యోగపట్టంబున వైకక్ష్యకంబు నిర్మించి వామకరంబున విధాత పుట్టిన తమ్మిమొగ్గ వలెఁ జెలువారు స్ఫాటికకమండలువును, నితరకరంబునఁ జుట్టిన జపమాలికయు, ధరించి కమలాసనుని సమీపస్థలం బలంకరించి యున్న సావిత్రిదేవి చిందపుంజిప్పయుంగరముల చే నిండియున్న చేతి చూపుడు వ్రేలితో భయపెట్టుచు 'ఓరీ! పాపాత్మ! క్రోధోపహత! దురాత్మ! తెలివితక్కువవాఁడ! కుత్సితబ్రాహ్మణుఁడ! అధమాధమ మునినిరాకృత! ఆత్మజ్ఞానశూన్య! నిజాపరాధవిలక్ష! యేమిరా యిది వేల్పులచేత నసు

రులచేత మునీంద్రులచేత మనుజులచేత నమస్కరింపఁబడఁ దగినదియు ముల్లోకంబులకుఁ దల్లియు భగవంతురాలు నగు సరస్వతినే శపియించుట కాయత్తపడుచున్నా' వని పల్కుచు వాసనము వదలి లేచినతోడనే యా వెంటవెంట విడిపోయిన జటాభారంబులు యుయ్యాలలవలె వ్రేలాడ నలుకనిట్టూర్పుగాలిచే బ్రహ్మలోక మెల్ల గజగజలాడ నర్ఘ్య భస్మాలంకృతంబులగు ఫాలభాగంబుల నుండి సోమరస ముట్టిపడు నట్లు స్వేదబిందువులు దిగజాఱ నారగోచులు ధరించియున్న నిరాహారులందఱు నొక్కపెట్ట వేత్రాసనంబులు విడిచి హూంకార ముచ్చరించుచు వెంట నీడ్వఁబడు కృష్ణాజినంబుల కాంతిచేఁ జీఁకటులు గ్రమ్మ దండము కమండలువు మొదలగు నాయుధంబులతో నా దుర్వాసునిపై కవిసిరి.

దేవా! సహింపుము శాపమున కిది సమయము కాదని దేవతలు బతిమాలుచుండినను, గురువరా! యీయపరాధ మొక్కటి సహింపుమని మోఁకాళులొగ్గి శిష్యులు ప్రార్థించుచుండినను, కుమారీ! తపస్సుల కంతరాయము కలిగింపకు మని యత్రి నివారించుచున్నను, రోషావేశముచే నొడలు తెలియక దుర్వాసుం ''డోదుర్వినీతురాలా! నీవిద్యామదము నేటితోఁ బోనడంచెదను, నీ యౌన్నత్యము రూపుమాపెద, నీవు మర్త్యలోకమునకుఁ బోవుదువు గాక'' యని శాపోదకము వదలెను. తరువాత సావిత్రియు మరల శపించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండ, సరస్వతి, ''చెలీ! కోపముడుపుము, మంచిబుద్ధి లేనివారయినను బ్రాహ్మణులు జాతిచేతనే పూజనీయు'' లని నుడువుచు సావిత్రిని మరలించెను.

పదంపడి సరస్వతి యిట్లు శపింపఁబడుటఁ జూచి భగవంతుండగు పితామహుండు కమలంబునం జనించునపుడు తగులుకొనిన బిసతంతువులో యనఁ బ్రకాశించు ధవళయజ్ఞోపవీతంబులు కేల సవరించుచు, వ్రేళ్లనున్న మరకతమయంబులగు నుంగరంబుల మిసిమి నల్గడలఁ బ్రసరింప, దర్భముడి యుంగరంబున ముల్లోకంబుల యుపద్రవమయినను బాపఁజాలు దక్షిణకరం బెత్తి, శాపకలకలమంతయుఁ జల్లార్చి రాఁబోవు కృతయుగంబునకు సూత్రపాతము చేయుచున్నట్లు, పదిదిక్కులకును దంతకాంతులు ప్రసరింప, సరస్వతి భూలోకమునకుం బోవుటకు ముందు వాయించు ప్రస్థానభేరీరావము వంటి ధ్వనితో, దెస లదుర్చుచు ధైర్యముతో నిట్లనియె. ఓ బ్రాహ్మణుఁడా? యిది సజ్జనులు నడచు దారి కాదు సుమా ఈత్రోవ నడచినచో నీవు భ్రష్టుఁడవు కాకమానవు. ఇంద్రియతురంగంబులను నిరంకుశముగా నడిపించినచో వెడలు రజస్సు దివ్యమగు దృష్టిని పాడుచేయక మానదు; ఈదృష్టి యెంతదూరము చూడఁగలదు. విశుద్ధ మగు

బుద్ధిగలవార లీమాపునను దూరమయిన పదార్థములను గూడఁ జూడఁగలరు. సంశయములను దెలిసికొనఁగలరు. నీరునిప్పులవలె సహజ విరుద్ధము లగు ధర్మక్రోధంబులు రెండు నెన్నండును నొక్కచోటనుండవు ఆలోకము వదలి యేల తమంబులోఁ బడియెదవు! శాంతమే తపము లన్నిటికి మొదటిదగును సుమా! రజోదోషములు వెదకు దృష్టికిఁ దద్దోషములు గన్పడని యట్లు లలుకనొందిన మతియుఁ దనరాగదోషంబులు కాననేరదు. గొప్ప తపోభారము మోయుటెక్కడ! పురోభాగిత్వ మెక్కడ! కోపమున్నవాఁడు కన్నులున్నను గ్రుడ్డివాఁడే; కోపదూషిత మగుబుద్ధికిఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యములు తోఁపవు. కోపముగలవానికి కనుబొమలు వంకర కాకమునుపే తెలివికి వంకరవచ్చును; రక్తిమ కంటినాకర్షింపక ముందె యింద్రియంబుల నాకర్షించును; ఒడలునుండి చెమ్మటజాలకమునుమె తపస్సుజాలమును; అధరము స్ఫురింపక మునుపే యపకీర్తి స్ఫురించును. విషవృక్షమునకుం బోలె నీకుఁ గూడ వల్కలంబులు లోకవినాశంబునకే యుపయోగపడుచున్నవి. నీ యీమునివేషంబునకు వృత్తిముక్తయగు ముత్యాలపేరు వలె వృత్తముక్తయగు చిత్తవృత్తి తగదు. శమదమంబులు లేని చిత్తవృత్తితో నీ కృత్రిమతాపసాకారమును నటకుని వలె ధరించి యున్నావు. ఇంత లాఘవము కలవాఁడ వగుటచేతనే జ్ఞానసముద్రమున మునుఁగక తేలిపోవుచున్నావు. ఈఋషులందఱు నోరులేనివారా! చెవిటివారా! మూర్ఖులా! కోపదోషమున కంగడి యగు నీ హృదయమును నిగ్రహించుకోఁజాలక యనపరాధిని యగు సరస్వతి నేల నిగ్రహించితివి? లజ్జాకరంబులగు నపరాధంబుల నిట్టివియే. వీనిచేతనే జను లవిదగ్ధులును నిందాపాత్రులు నగుచున్నారు. అని చీవాట్లుపెట్టి సరస్వతివంకఁ జూచి "పిల్లా! విచారింపడకుము; యీసావిత్రి కూడ నీతో భూలోకమునకు వచ్చి నాయొడఁబాటు వలని దుఃఖము లేకుండ నిన్ను వినోదపెట్టఁగలదు. కుమారుని ముఖపద్మము చూచునంతవఱకే నీకీశాప ముండు" నని యూఱడించి సురలకసురులకు మునీంద్రులకు మనుజులకును సెలవొసంగి తొందపాటుతో సన్నిధికి వచ్చిన నారదుని బుజముపయిఁ గేలిడి యాహ్నికకృత్యముల నెఱవేర్చుకొనుటకయి సభ విడిచి వెడలి పోయెను. శపింపఁబడిన సరస్వతియుఁ గొంచెము తలవంచుకొని తపముచేయుటకై దాల్చిన యిఱ్ఱితోలో యన నలుపుఁ దెలుపుఁ గలసిన క్రీఁగంటి చూడ్కి వక్షస్థలంబున నిగుడ్చుచు మూర్తిమంతంబు లగు శాపాక్షరంబులో యనఁ గన్నీరు నిట్టూర్పు గాలిఁ బయి తుమ్మెదలు మూగుచుండ శాపదుఃఖంబునఁ జేతులు నిస్సారములు గాఁగ నధోముఖంబు లగు నఖమయూఖంబులు భూలోకమార్గము చూపించుచున్నవో యన ముందుఁ బ్రసరింప నందెలు చప్పుడు వినవచ్చిన పెంపుడురాయంచలు వెంట నడువ సావిత్రితో నింటికిఁ జనుదెంచెను.

అంతట సరస్వతి భూలోకమున కేగు నసువార్తను దెలుపుటకో యన సూర్యుఁడును భూలోకంబున కవతరించెను. క్రమక్రమంబుగ సరోవరంబులు గూడ ముకుళించిన తమ్మితీఁగె లనుభవించు విరహదుఃఖంబునకుఁ బాలు పంచుకొన వాసరంబు మందీభవించెను. సమస్తజననేత్రంబగు మిత్రుండును పడమటఁ గ్రొత్త మొగము వంటి రంగుతో మద్యము త్రావి మదించిన కాముకుల క్రీఁగంటిఱంకరచూపులచేఁ ద్రోయఁబడిన వాఁడుం బోలెఁ బడమటి కొండమీఁదికి దిగియె. గ్రామసమీపభూము లన్నియుఁ జాదోర్నిచయముచేఁ బొంగిన పాలమున్నీటి ముంపు తగిలినదో యన దూడలమీఁది ప్రేమచే నింటి కేతెంచు గేదల పొదుగుల నుండి స్రవించు క్షీరధారలచేఁ దెల్లఁబడియెను. వాహ్యాళికయి వెడలిన వేల్పుటేనుఁగు పైఁడికొండ నెత్తమ్ములందు పుష్పక్రీడ గావించి కావించి మందాకినీతీరంబున స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగఁదొడఁగె. ఆకాశమంతయు భర్తలకొఱకేగు విద్యాధరాభిసారికల కాలి పారాణి యంటుకొనెనో యనునట్లెఱ్ఱవడెను. రక్తచందన మలందికొని పినాకిసేవ చేసిన సంధ్యాంగన మేనినుండి జాఱిన చెమ్మటవలెఁ బ్రకాశించుచు దెస లన్నిటికిఁ గుసుమరిస మద్దిన సంధ్యారాగము సిద్ధలోనఁగు నర్ఘ్యోదకముచేఁ దుడువఁబడెనో యనఁ దగ్గిపోయెను. సంధ్యావందనము సేయు బృందారకబృందము గూడఁ బ్రణామాంజలులు వదలిరి. ధాతకుఁ బుట్టిల్లగు తమ్మిపూవును సేవించుటకై సమస్తకమలాకరములు చనుదెంచినవో యన దీప్యమానంబగు బ్రహ్మలోకంబు నందు బ్రహ్మ సాయంకాలసవనమంత్రంబు లుచ్చరింపసాగెను. సప్తర్షుల యిండ్లలో ధర్మసాధనమునకై నీరాజనము లిచ్చుచున్నట్లు వైతానికాగ్నిహోత్రంబులు ప్రజ్వలింపఁదొడఁగె. యతు లందఱుఁ బాపరోగంబులఁ బాపుకొనుటకై యఘమర్షణసూక్తులు పఠింపఁదొడఁగిరి. బడలిక తీర్చుకొనుటకై యీఁదులాఁడు నలుమోముల దేవరతత్తడి రాయంచలచేఁ గైసేయఁబడిన తరగలు గలిగి సంధ్యావందనము గావించుటకై యిసుకతిన్నెలమీఁదఁ గూర్చున్న తపస్విసంఘముచే శోభిల్లు మందాకినీ నదిలో జలదేవతకు గొడుగులై సతతశ్రీకళితంబుల కంతఃపురసౌధంబులై తుమ్మెదదిమ్మరీఁడులకు గంజాగృహంబులై దనరు కలువతీఁగెలు వికసింపసాగెను. మెడలువంచి సన్నని తామరతూఁటి తుండ్లచే దురదతీర గోకికొనుచు నెక్కుల గాలిచేఁ బుప్పొడి నెగరఁగొట్టుచు మద్యము గ్రోలు రాజహంసకులము తమ్మిపూవులతోఁ బాటు తామును నిద్రింపఁదొడఁగె. వేలుపుతెలువల తుఱుముల యందలి మల్లెపూవుల తావులు దొంగిలించుచు నొడ్లపై నున్న తీవలు పూచిన పూవులలోని ధూళిచే నేటినీరు బురద గావించుచు నిశాపురంధ్రీనిశ్వాససన్నిభంబగు చల్లని గాలి

మెల్లఁగా వీవ సాగెను. చంచరీక నిచయంబు ముకుళించుటం జేసి నిక్కవొడిచిన కింజల్కంబులచే సంకటంబగు తమ్మిపూవు మొగ్గలలో నతికష్టముగ శయనించె. చుక్కల గుంపు నృత్యము చేయుటకై నిలిచిన వ్యోమకేశుని జటారణ్యంబు నంపలి కొండమల్లెపూవులో యన నుప్పరంబు నిండె. నీలమేఘచ్ఛాయచే బలసి సంధ్యాసంబంధముచే నొకించుక కెంజాయవడి పండిన తాటిపండు ననుకరించుచున్న నల్లని పడుచుచీఁకటి భూమియెల్ల గప్పి పుచ్చె. ప్రతిగ్రహంబునఁ గటిక చీఁకటి మ్రింగివేయుటకుం దగిన కాంతితో దీపప్రకరంబు యామినీకాంత చెవిపయి నిడుకొన్న సంపఁగి మొగ్గలవలెఁ బ్రకాశించె. చిన్ని జాబిల్లి సన్నని కిరణంబులు ప్రసరించుటం జేసి గాఢాంధకారమలీమసంబగు తూర్పుదిక్కు పలచపలచని నీరుగల కాళిందీపులినము రీతిఁ దెల్లపడియె. ఆకాశముసు వనశి నల్లకల్వల చెఱువు లెల్ల నల్లఁబఱచి చంద్రుని కరంబులచేఁ గచగ్రహణముచేయఁబడి కటికచీఁకటి పోతుపిచ్చుక రెక్కల నవఘళించు కాంతిగలదయి మానినీమానసంబుల యందుం బోలె చెంచుమెలఁతల కప్పుకొప్పులందు దాఁగికొనియె. చంద్రుండును దూర్పుకొండ చఱియలలో జరించు సింగము తనయందున్న యొట్టెని గోళ్లతోఁ జీర దాని కుత్తుకనుండి వెడలు నెత్తురుచేఁ బూయఁబడిన క్రొత్తవి మేను దాల్చి విభావరీవనిత కావిమోవి వలెఁ గన్పట్టె. చీఁకటి యెల్ల చంద్రకిరణములచేఁ గరఁగిన చంద్రకాంత శిలలనుండి జాలువాఱు జలధారలచేఁ గడగఁబడినదో యన నశించె. చంద్రమండలమును పాల్కడలి యుప్పొంగ క్రమంబుగా నభస్థలము నలంకరించె.

అట్టిసమయంబున శూన్యహృదయయై యేదియో చింతించుచుఁ గన్నీరోడ్చుచున్న సరస్వతిం జూచి సావిత్రి యిట్లనియె. చెలియా! ముల్లోకంబుల కుపదేశింపఁదగిన నీయెదుట నానాలుక మాటలాడుటకు సిగ్గుపడుచున్నది. ఎవ్వరికయిన ననుభవింపక తీరనిదేదియో యది నీవే యెఱుఁగుదువు. దేవుని కుటిలవ్యాపారములు దుర్జనునియందుం బోలె సజ్జనునియందును దయలేనివి, క్షణభంగురములు, దాఁటరానివి, చెడ్డవి, మర్యాదచూపనివి. ఒక్కొక్కతఱి నభిమానవంతులకుఁ గూడ నిష్కారణముగఁ దిరస్కారము తగనివారివలన నయితము సంభవించుచుండు. ఎడతెగక జాలు కన్నీటిచేఁ దడుపఁబడినచో విపల్లవంబగు చెట్టువోలె విపల్లనము గూడ సహస్రముఖముల మొలకలెత్తు. అతిసుకుమారుఁడగు జనుని సంతాపపరిమాణునయినను మాలతీకుసుమమువోలెఁ వాడు పఱచు. ఏనుఁగున కంకుశంబు వోలె మహాత్ములఁ బీడించుటకుఁ గొంచెము క్లేశమయినను జాలు. సహజమగు స్నేహపాశముచే నంటఁగట్టఁబడిన జన్మభూమి యెంతవారికైని బరిత్యజింప నలవి కాదు. మాననీయులగు పెద్దలతోడి వియోగము దుంపవుఁ గోఁతవ

తె దారుణమగు వ్యాపదయమును జెల్వఁగలవు. నీవంటి తెలివి గలదాని కిట్లు పొగులుట తగదు. నీవు దుఃఖవిషద్రుమాంకూరంబులు మొలచు భూమివి కావు. శుభమో యశుభమో బలవంత మగుపురాకృతకర్మము ఫలోన్ముఖమై వెనుకముందు నడచుచుండ దుఃఖింప నవసర మే మున్నది? త్రిభువన మంగళకమలం బగు నీముఖ మమంగళం బగుకన్నీ రపవిత్రము చేయఁగూడదు. కాని మిథ్యాప్రస్తుతప్రశంస యెందుకు. ఏభూభాగ మలంకరించుటకుఁ గోరుచున్నావో నుడువుము. నీచిత్తమే పుణ్యప్రదేశమం దవతరింపఁ దలఁచుచున్నదో చెప్పుము. ఏతీర్థము లనుగ్రహింప నభిలషింతువో వక్కాణింపుము. ధన్యంబులైన యేతపోవనసీమలయందుఁ దపముఁ జేయ నెంచితివో వచింపుము. నీతో బూడిదె యాటకో లాడుకొనునాఁటనుండి సహవాసము చేయుచున్న నెచ్చెలి నిన్ననుసరించివచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నది. భూలోకమున కేగుటకు సంకల్పింపుము. సర్వవిద్యావిధాత యగు ధాతయే నీకు దిక్కు గాని యన్యులు లేరు కావున నన్మహానుభావుని మనోవాక్క్రియల చేత సేవింపుము. సురాసురమౌళిమాలా ధృతచరణధూళీపుండును కల్పవృక్షకుసుమకల్పితశిరోభూషణుండును త్రిభువనగురువును దేవదేవుండు నగు ముక్కంటి దేవరకు నమస్కరింపుము. పార్వతి కెరఁగుము. ఆపుణ్యదంపతులే నీకచిరకాలంబున శోకనాశన మనుగ్రహింపఁగలరు.

ఇప్పగిది నుపదేశించిన సావిత్రిం జూచి వాగ్దేవి ముత్యములవంటి కన్నీటి బిందువులు గండస్థలములనుండి దిగజారఁ "నెచ్చెలీ! సావిత్రి! నీతోఁ గలసి విహరించుచున్న నాకు బ్రహ్మలోకము వదలితినను దుఃఖముగాని దుర్వాసుండు శపించె నను సంతాపముగాని లేదు. కాని కమలాసనుని సేవ దొరకదను మాటఁ దలఁచుకొనినఁ గడుపు చెఱువగుచున్నది. భూలోకంబున నేవి ధర్మసాధనప్రదేశంబులో యేవి నివాసయోగ్యంబులో నీవే యెఱుఁగుదువని నుడివి యూరకొనెను. పదంపడి రాత్రి యంతయుఁ జింతచే నిద్ర పట్టక కన్నులు తెఱచుకొనియే వెళ్లఁబుచ్చెను. మఱునాఁడుదయంబున భగవంతుఁడగు భాస్కరుండు ఖణఖణలాడు కళ్లెము బిగించి లాగుటచేఁ బుంజుపడిన పచ్చవారువంబుల నోటనుండి జాఱురక్తముచే రక్తమయిన మేనితో నుదయగిరిశిఖర మధిష్ఠించి ముసలికోడి జుట్టునంటిరంగుగల పిచ్చుకకుంటు ముందునడువఁ బ్రకాశించుచుండ సమీపవర్తియగు నలువతత్తడి రాయంచ యిట్టటుఁ దిరుగుచు నీగీతపద్యము నుచ్చైస్స్వరముతోఁ జదివెను.

గీ. మానస సరోనివాసంబు మానిదిగుడు, బావిలోపల వసియింప వచ్చె ననుచుఁ
బొగిలె నేటికి రాయంచ పువ్వుఁబోఁడి, మరలఁ జేరెద వాసరో వరముదరికి.

ఆపస్యము విని సరస్వతి క్రిమ్మర నిట్లు విచారించెను. నేనే యూహించునట్లే నా లోచింపఁబడుచుంటి నని తోఁచుచున్నది కానిమ్ము, మునివచనము నున్నించెద నని తలఁచి లేచి ప్రపమిమీఁది కోరుటఁ సంకల్పించి యావియోగముచే సంతాపముఁ జెందు పరిజనముం బరిత్యజించి బంధువుల బాంధవ్యంబు లెక్కింపక జేజేలపెద్దను ముమ్మాఱు వలఁగొని బతిమాలి యొప్పించి వెంట వచ్చెదమను జడదారి గుంపులను మరలించి సావిత్రిద్వితీయయై విరించిద్వితీయ బ్రహ్మలోకమునుండి బయలు వెడలెను.

తరువాతఁ గ్రమముగా ధ్రువపదమతిక్రమించి యధోధావమానపయోధర నగటం జేసి కామధేనువు ననుకరించుచు, మొఱయుచు, మక్కుటికి యూపలఁ దాల్చుమాలతీమాలికయయి తనరారు మందాకినీనదిం దరిసి యరుంధతీదేవి నారచీరలు దుకులేవులు చూచి, యల్లల్లాను కల్లోలములయందుఁ బ్రతిఫలించిన చుక్కల సొగ నిరీక్షించి, పితృతర్పణములు సేయుతటిఁ దాపసులు వదలిన నువ్వుగింజలు గల యిసుకతిన్నెల యందమును స్నానముగావించి శుచియై విరించి తీరంబునందు పితృదేవతలకై యిడిన పిండంబులను సూర్యగ్రహణకాలంబున సూతకోపవాసము గావించుటకయి యేతెంచు జడదారులచే ర్పఱచుకొనిన దర్భపాన్పులను, వార్ధిమధ్యమున దేవేంద్రుఁడు శివార్చనకొఱకయి సంపాదించిన పలురంగులుగల పూవులను, సాయనిశరీరమునుండి జాఱిన నిర్మాల్యముకరంపమాలికలను, ప్రవాహవేగంబుచే దరి గోయఁబడిన మంచగ పర్వత శిలాకందరంబులును, వేలుపుపగలాములు కులుకు గబ్బిగుబ్బల తాఁకున కలఁగి పోయినజలంబులును, గండశిలాఘట్టనంబులచే పలు మొగంబుల మొఱయుచుఁ బ్రవహించు ప్రవాహంబులను, వేల్పుగోజ్జ్వల వేల్పునిత్యోపాసనాగ్నివలనఁ బొడము ధూమంబుచే ధూసరితంబులగు సైకతంబులును, సిద్ధులర్చించు వాలుకాశివలింగములు దాఁటిపోవుటకు జడియు విద్యాధరుల వీక్షించుచు గగనోదరముగ విడిచిన కుబుసమువలె, స్వర్గలోకము ధరించిన లలాటపట్టిక భాతి, పుణ్యపణ్యంబు లమ్ము నంగడిరీతి, నరకద్వారకవాటము తెఱవకుండ నమర్చిన గడియపగిది, మేరుపర్వతము దాల్చిన తెలపాగచూరు వహువున, వెండికొండచొక్కా కంటఁ గుట్టిన పటకాలిల, మోక్షంబున కేగు ఘంటాపథము చొప్పునఁ, గృతయుగము చిట్టచివరి యంచువితంబున, దనరారుచున్న యాసాగర మహిషిం దాఁటి, భూలోకంబునకుదిగి, యంబరతలంబు నందుండియే వరుణుని మెడలోని హారమో చంద్రాద్రి తలమీఁది గొడుగో వింధ్యాద్రినుండి జాలువాఱు చంద్రకాంతద్రవమో దండకారణ్యమునుండి ప్రవహించు కర్పూరపుటేరులనిష్యందమో దిక్కులనుండి వెడలు లావణ్యరసమో యంబరలక్ష్మి సన్నంటకై యేర్పఱచుకొనిన స్ఫటికంపుశాలికవికయో యనఁ జెలువొందుచుఁ

చల్లని రుచిగల తెల్లని నీరును హిరణ్యబాహు వను మారుపేరును గల పెను మహానద్యం బగు శోణనదముం గాంచి దానియొడ్డున నున్న మానమానందింపఁ దత్తీరంబుననే నివసింపఁ దలఁచి సావిత్రితో “ సఖీ! వినఁదగిన సెలయేటికూతలును బుప్పొడి తిప్పలుగాఁ గ్రింద రాలి యున్నతిరశ్చాయలును బుష్పఁజేసినయలగోళ్లి వత్తిల్లిన తమ్మెగానలు చాలు పెనుపాటలును గలిగి మందాకినీతీరభూముల బ్రమదోపకంఠప్రదేశంబులును నన్నానందప్రదము లున్నవి. సావిత్రి మిందుండుటకుఁ బ్రీతిఁ జెందుచున్న దని నిజాశయం బెఱింగింప సావిత్రి యట్లే యనియె. పిదప దానిపశ్చిమతీరంబునఁ జక్కని శాఖాపంక్తులు గల యొకానొక లతామంటపంబు గృహంబుగా నేర్పఱచుకొని యందుఁ గొంతతడవు విశ్రమించి సావిత్రితోఁ గలసి దేవార్చనాకుసుమంబులు కోసికొని జలకమాడి శుచి యగునొక్క యెనుమలిప్పపై వాల్మీకపరీక్షింగముం బ్రతిష్ఠించి పరమభక్తియుత ప్రేమం బుబ్రహ్మపురస్సరంబుగ నుదాత్తబంధముఁ గావించి భూమి యాకాశము నీరు నిప్పు గాలి సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు సోమయాజియు నను నెనిమిదిమూర్తులు గల పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుఁ బుష్పాంజలియిడి యపరిమితస్తోత్రంబు లగ గలవాలాదుల చేతను సుధకన్న నెక్కుడు రుచిగల చల్లని శోణనదోదకము చేతను తృప్తిఁ దీర్చుకొని యప్పగలు గడపి గుహాపరంపరలోని శిలాఫలకము మీఁద నే మెత్తని యిగుళ్ళు పఱచుకొని పవ్వళించెను మఱు నాఁడు నైత మారీతినే రాత్రిందివములు గడపెను. ఇట్లు కొన్ని దినంబులు గడచిన కొంతకాల మయినపిదప నొకానొక నాఁడు జాము ప్రొద్దెక్కినతఱి పశ్చిమదిక్కునందు గంభీరమై ప్రతిశబ్దముచే గిరిగహ్వరంబులఁ బూరించు నశ్వహేషితనినాదము వినఁబడియె. అధ్వనికిఁ గడు సంతసిల్లి లతామంటపమునుండి బయటకు వచ్చి విలోకించుచు నాకాశంబున మొగలిపూవువంటి తెల్లనిరంగుగల పరాగంబును మిక్కిలి దూరముగాని ప్రదేశంబునం బొడఁగాంచెను. క్రమక్రమముగా దగ్గఱకు వచ్చినకొలఁది విస్పష్టమై చేపకడుపువంటి రంగుగలిగిన యాధూళిచక్రంబునందు నీళ్లలో నడచు మొసళులవలెఁ బర్వెత్తుచున్న యశ్వబృందముం గనియె. లలాటతటంబున వ్రేలాడుతెలవెండ్రుకల గ్రాల్లచేఁ గూర్పఁబడిన కుచ్చులును, తెల్లని దంతపు చిక్కనలఁబోలు గండంబులును, గ్రైష్మానుసంక్రమముఁ బూసికొనుటచేఁ గషాయవర్ణంబు లైన కంచుకంబులును, నుత్తరీయములచేఁ జుట్టుకొనిన కుచ్చుపాగలును, నెడమముంజేత వ్రేలాడు బంగారుకడియంబులును, రెండుమాఱులు చుట్టిన పట్టుపీలికలచే గట్టిగా ముడి వేయఁబడిన పిడులుగల ఛురకత్తులును, సార్వకాలిక వ్యాయామంబునం జేసి చిక్కిన శరీరంబులును గలిగి హరిణయూథంబుంబోలె గుంపులుగను దుముకుచుఁ జెట్లకుఁ జెట్లను బుట్టలకుఁ బుట్టలను గూడ

దాఁటించుచు నొకచేత బాణాకట్టలును జెఱకేలుఁగత్తులును బ్రకాశింపనడుమ నడుమఁ బూవులును బండ్లును దుంపలు నాకులు మొదలగునవి సేనకై సేకరించుచు నడువుము నడువుము పద పద తొలఁగుము తొలఁగుము దారియిమ్ము దారియిమ్మని యొడతెగనికలకలము గావించు లేఁతప్రాయముగల సహస్రసంఖ్యామాత్ర వ్యగ్రపదాతిబలంబుచే నధిష్ఠింపఁబడిన యావారువంబుల సౌరునకు మిగుల సంతసిల్లెను.

ఆగుఱ్ఱములకు నడుమఁ జొట్టును ముత్యాలచేరులచే నలంకరింపఁబడి రత్నఖండంబులచేఁ గూర్పఁబడి సంకువలెఁ బాలపోలిక నుఱుఁగుముద్దచందంబునఁ దెల్లనై లక్ష్మినొసఁగుటకై వచ్చినపాలవెల్లివలెఁ బ్రకాశించు శ్వేతాతపత్రంబు నీడయొసఁగ నతిస్వచ్ఛంబైన నగలకాంతి దర్శనానురాగముచే వెంటఁదవిలిన దిక్చక్రవాళము ననుకరింపఁ బిఱుఁదుల దాఁక వ్రేలాడు మాలతీపుష్పమాలిక రూపంబునందు ముల్లోకంబుల వారిం జయించి తెచ్చుకొనిన విజయధ్వజంబుం బురణింప, జానువులకుం గట్టఁబడిన పద్మరాగమణులనుండి వెల్వడి నల్దెసలకుం బ్రసరించు కాంతిపుంజం బదృశ్యమానలై దారిచూపు చేయుచున్న వనదేవతలచేతిలోని లేఁజివురుటాకు లనునుత్ప్రేక్షఁ బుట్టింపఁజేయఁ జక్రనికుటిలకుంతల స్తబకంబులును మనోహరంబులగు పొగడపూవుదండలును గలిగి యొండల నంతర్ధానము సేయుచు దివసమును మ్రింగివేయుచున్నదో యున్నట్లు విరాజిల్లు మాలియు నెట్టి శరీరంబును, పశుపతి జటాజూటము నలంకరింపఁగా మిగిలిన రెండవ చంద్రఖండంబుచే సృజియింపఁబడినట్లు మెఱయుచు సహజంబుగఁ గలకలలాడు లక్ష్మిచే శోభమానంబై మనశ్శిలాఫలకంబువలెఁ బింగళం బగులావణ్యంబుచే నాకాశంబునకు మెఱుఁగుపూఁత వెట్టు లలాటంబును, ముజ్జగంబులయందలి సుందరగాండ్ర గర్వమెల్ల దృష్టిపాతంబుచేఁ దృణీకరింపంజాలి విచ్చిన నల్లకల్వలును వికసించిన కుముదంబులును బ్రకాశించు కమలంబులును గలతటాకంబులు వేలకొలఁది సృజించుచు దశదిశలందు నకాలికశరత్కాలధర్మము వ్యాపింపంజేయు కందోయియును నాయతంబులై యిరుగడల నాక్రమించు కందోయిపొలిమేరకై యేర్పఱచిన సేతుబంధమునాఁ దనరారుచు లలాటపట్టిక యను జాబిల్లిఱాతిపలకనుండి జాలువాఱు లావణ్యరసప్రవాహమని పించు పొడుగైన నాశికయు, మామిడిపూఁగుత్తులయందును గాలకర్పూరమునందును పారిజాతలవంగకుసుమంబులందును గల సౌరభ్యముం గోరు మత్తమధుపకులంబుల కోలాహలంబున శబ్దాయమానంబై వసంతర్తువును సృజించుచున్న మొగంబును, దెసలన్నింటికిని సుధావిలేపము సేయఁజాలు దంతంబులును, మింటఁ జంద్రికాసృష్టిఁ గావింపం దగి మాటిమాటికి సుహృత్సంభాషణంబునకై యుత్తానితం బగుచున్న మొగంబునం

దొలకరించు చిలుకవన్నెను, గడిమిపూమొగ్గలం జేసి ముత్యములు రెండింటినడుమ నొక్కొక్క మరకతమువంతున గ్రుచ్చిన మూడుపేటలుగల కంఠమాలికయు, గుమగుమలాడు పచ్చికస్తూరిచే వ్రాయఁబడిన మకరికాపత్త్రములు కలవగుటంజేసి మకరాంకాంకిత శిఖరం బగు మకరకేతుకేతుస్తంభద్వయంబుం బోలు భుజయుగళంబును, తెల్లనిజన్నిదముచే నలంకృతం బగుటంజేసి తనమగనిమధించె ననుకోపంబుచేఁ జుట్టు గంగానదిచే ముట్టడింపంబడిన మందరంబు చందంబునఁ జెలువారు శరీరంబును గప్పురంపుంబొడి చల్లుకొనుటచేఁ దెల్లవడి యువతిజనకుచచక్రవాకంబులు విహరింపందగిన యిసుముతిన్నెయో యన వన్నెమీఱు వెడందయుఱొమ్మును నాభికధోభాగంబునం దోఁపిన మచ్చెకమ్ము వెనుకకు మడఁచి గట్టిగా బిగించి కట్టుటచే నూరుద్వయవైశాల్యము జక్కఁగా నేర్పడుచుఁ దనుతరం బగు మధ్యభాగంబును విభజించు పచ్చనికట్టుబట్టయు నెడతెగని వ్యాయామంబుచే బలిసి గట్టిపడిన మాంసము గల జానూపరిభాగంబులును వక్షస్థలంబను రాతిపలక మోఁపునకై దాఁచిన శిలాస్తంభంబు లనందగిన వేల్పుటేనుఁగుతొండమువంటి తొడలును నునువైన యూరువులబరువు మోయుటచేతం బోలెఁ జిక్కిన పిక్కలును గుల్ఫమునకు రెండుప్రక్కల వ్రేలాడు కల్పపాదపపల్లవపటలమువంటి ఊడుగులనుండి వెడలి యుయ్యాలలూఁగుచు నశ్వమున కలంకారార్థముగ జేనవేలు చామరములు స్పృశించుచున్న నఖకాంతులును గలిగి ప్రకాశించుచు మాటిమాటికి దంతములచేఁ గొఱుకుటం జేసి గలగలలాడు కళ్లెంబును బొదుగైన నాసికయందుం దగుల్చుకొనిన కవికయు లలాటపట్టికయందుం దొరలు చామీకరచక్రంబును మెడలో బంగారుమువ్వలును గొండమ్రుచ్చు చెంపల రంగుగల రోమంబులును నీలిగోరింటపూవువంటి యొడలిరంగును గలిగి యభిముఖముగా నెగురుచుఁ జిరకాల ముపరిభాగంబునంద నిలుచుచు టకటకారావంబు గావించు కాలిడెక్కలతాఁకునం బుడమి గుంటలువడ మనోవేగంబునం బరువెత్తు నొకానొక యుత్తమాశ్వము నెక్కి యిరుగడల నిరువురు పరిచారకులు జీనుమీఁద నొక కేలువైచి వెంటఁ బరువెత్తుచు రెండవకేలఁ జామరంబులు విసరుచుండ ముందునడచు వందిమాగధులు గావించు కైవారంబునకుం దలయూఁచుచు మన్మథునియపరావతారమువలెఁ జందురుని పునస్సృష్టివితంబున జీవలోకము నెల్ల విలాసప్రాయముఁ గావించుచు దివసమంతయు శృంగారమయముగా నొనర్చుచు నేత్రముల కాకర్షాంజనమై మనంబునకు వశీకరణమంత్రమై యింద్రియములకు స్వాస్థ్యం బొనర్చుచూర్ణమై కౌతుకమునకు సంతోషమై సౌభాగ్యంబునకు సిద్ధియోగమై మదనునకుఁ బునర్జన్మదివసంబై యౌవనంబునకు రసాయనమై సౌందర్యమున కేకాధిపత్యమై రూపంబునకుఁ గీర్తిస్తంభమై

లావణ్యంబునకుం గులకోశమై సంసారమునకుం బుణ్యకర్మపరిపాకమై కాంతికిఁ బ్రథమాంకురమై ప్రజాపతిసృష్టికి ఫలంబై పితృమంబునకుం బ్రతాపమై వైభవంబునకు యశఃప్రవాహమై తోఁచుచుండు పదునెన్మిదిసంవత్సరముల ప్రాయముగల సర్వాంగసుందరాకారుం డగు నొకకుమారునిం గనుంగొనియెను.

పుటము పెట్టిన బంగరుకడ్డీకవంటి రంగుగలిగి పొడుగై కొంచెము లావై జరాక్రాంతిముయ్యని వ్యాయామపుష్టియగు నైన యొడలును బొడుగైనగడ్డంబును నిడుపైన మీసంబులును ముత్తెపుచిప్పవంటి తెల్లని తలయుఁ గలిగి గట్టివెక్కి యా కుమారుని వెనువెంటఁ బ్రతిక్షణమందు నుదారమగు వేషముగలవాఁడు డగ్గఱియుండెనని ముసలితనముం గూడఁ గైవసముఁజేసికొనుచున్నట్లు గుణములకుఁ గూడ గౌరవముఁ దెచ్చుచున్నట్లును మానుభావత్వమునకుఁ గూడఁ జవువుదెచ్చుచున్నట్లు నాచార్యునకు నాచార్యకంబు సేయుచున్నట్లు నున్నెంచుచున్న యింకొకవృద్ధపురుషునిం గూడఁ జూచెను.

పిదప నా రాజకుమారుండును నందుఁ జనుచున్న పదాతివర్గము దివ్యాకృతిగల సరస్వతీసావిత్రులం జూచి విస్మయమానమానసులై వెనుకకు మరలివచ్చి తనలోఁ బదీయసౌందర్యంబు విన్నవింపఁ జూడ నిచ్చగలిగి సంభ్రాంతస్వాంతులుండై వారున్న ప్రదేశంబునకుఁ బోయి దూరంబునందగుట్టను దిగి పరిజనమును పలుమని మాగుడించి సజ్జనుండైన యా వృద్ధుండు మాత్రము వెంటరాఁ గాలినడతోన సరస్వతీసావిత్రులు నివసించు లతామంటపము లోనికిం జనిరి. సమీపించిన వారిరువురిం జూచి సరస్వతితో సావిత్రియుఁ గినలయాసనము లిడి ఫలకుసుమాదికం బగునర్ఘ్యంబున వనవాసోచితం బగు నాతిథ్యం బొసంగి గౌరవించెను. వారిరువురు పరిశ్రమయుఁ దీర్చికొన్న పిదప సావిత్రియుఁ గూర్చుండి రవంత సేపూరకుండి యామె దునలివాని నుద్దేశించి యిట్లనియె. అయ్యా! సహజలజ్జాలంకారము గల ప్రమదాజనము మగవారితో సంగముగ మాటలాడుట ధార్ష్ట్యమనిపించకపోదు అందును నడవిలో మృగాంగనలవలెఁ బెరిఁగినకుమారీజనంబున కిది మంతయుఁ బ్రాగల్భ్యమే యుండదు. మీ దివ్యసుందరవిగ్రహముఁ జూచి కృతార్థములైన నేత్రములు మీ యుదంతముఁ గూడ వినుమని శ్రోత్రేంద్రియమును బ్రేరేపించుచున్నవి. సజ్జనులు ప్రథమదర్శనమందే స్నేహమును గానుకగా నొసఁగుచున్నారు. సజ్జనులొసంగిన చనువు ప్రగల్భలను గూడ మన్యము వలె వాచాలురం జేయును. అప్రయత్నపూర్వకముగనే వినయము గనిపించు సజ్జనుల యెడ విశ్వాసము ధనుస్సరంపు నారివలె బిట్టు దివకరవటము వ్యాపించును. జగంబున భగవంతుని మంచిసృష్టి నృష్టపూర్వముగా కపోయినను మాదిన వెంటనే నతిథిరమనస్సు గలవారికి నయితే

మాశ్చర్యము పుట్టించును. మహానుభావుండైన యీకుమారుని సౌందర్యము లోకత్రయనివాసులకును బరాభవముఁ జేయఁగినది. సౌజన్యపరతంత్రమైన శిష్టాచార మడిగించుచున్నది గాని యాఁడవాండ్రి తోఁడఁబుట్టిన చాపల్యము గాదు సుఁడీ! కావునఁ జెప్పుడు. ఈమహానుభావుని పరిత్యాగముచే నేదేశము దురదృష్టవంత మయినదో! ఈకుమారుని విరహంబున నెచ్చటిప్రజలు దుఃఖించుచున్నారో! ఈసుందరాకారుని దర్శనంబున నేదేశము వారు ధన్యవంతులో! యూనతీయవలయును. ఈశ్వరుని సాంశారహుంకారములకుఁ గూడ జడియని యీమహానుభావుఁ డెవ్వఁడు? కౌస్తుభమణి హరిహృదయము మలంకరించిన ట్లిప్పురుషశ్రేష్ఠుఁడైనయీకుమారుఁడు పుణ్యాత్ముండైన యెవ్వని యురము నలంకరించెనో! ఆతండెవ్వరు? గొప్పతేజస్సును గన్న ప్రభాతసంధ్యవలె నీమహాతేజస్విం గని త్రిభువనవందనీయ యయిన యిల్లా లెవరు? ఈసింహాసంహనుని పుణ్యనామంబునందు నివాసముఁ గాంచిన పుణ్యాక్షరంబు లెవ్వి? అనతిచ్చి పిపప దేవరయుండంతయుఁ గూడఁ బత్త్రిమనుగా నే నుడివి మాహృదయమున్న కానంద మాపాదింపుము. అనియడిగిన సావిత్రింజూచి ప్రద్యుమ్నుండును బ్రకటితవినయుండై యిట్లనియె. ఆయుష్మంతురాల! సాధువులకుఁ బ్రియవాదిత్వము కులవిద్య, వారు సుధాకరకమనీయం బగు మొగముచేఁ గాక సుధాకరకరశీతలమ్మగు మాటలచేఁ గూడ హృదయమును సంతోషపెట్టుదురు. సౌజన్యజన్మభూములైన మీవంటి బాలికల దర్శనము శిల్పవిద్యాధికములువలెఁ బూర్వజన్మకృతసుకృతాతిశయమ్మునం గాని ఘటస్థింపదు. ఆన్యోన్యసల్లాపము మాట ట్లుండనిమ్ము. సత్కులప్రసూతుల దృష్టితోడి సంబంధము దృష్టికిఁ గలిగినంత నే పరమానందము కలుగును. వినుము మాకుమారుండు భార్గవవంశభూషణము నిజతేజఃప్రసారంబునం బులోమునిం దహించి యుదగ్రప్రభావంబున జంభారి భుజస్తంభంబుం గూడ స్తంభింపం జేసి స్వర్గమర్త్యపాతాళలోకములకుం దిలకమై సురాసురమౌళిమాలామాణిక్యపుంజరంజిత పాదపంకజుఁడై ప్రసిద్ధిఁ గాంచిన భగవంతుండగు చ్యవనమహామునికి బహిఃప్రాణంబగు కుమారుం డితని పేరు దధీచుండు. జగములెల్ల జయించి పెక్కుమంది రాజులచేఁ గప్పములు గొన్న శర్యాతిమహారాజు కూఁతురు త్రిభువనకన్యారత్నమగు సుకన్య యితనితల్లి. ఆ సుకన్యాదేవి యితనిం గడుపున ధరించియున్న సమయంబునఁ బ్రసవంబునకై వైజననమానంబున శర్యాతుం డల్లుని యింటినుండి తన యింటికిం గొనిపోయె, నామె యీదీర్ఘాయుష్మంతునిఁ బిత్రుగృహంబునం బ్రసవించె. సంతోషితబాంధవుండును రాజీవలోచనుండు నగు నీబిడ్డఁ డారాజగృహమునందే శుక్లపక్షచంద్రునివలెఁ బెరిఁగెను

సుకన్యయుఁ బిసప భర్తృభవనంబునకుఁ జనుదెంచినను సకలలోచనాసేచనక దర్శనుండును మనోవినోదియు నగు మనుమని మాత్రము మాతామహుండు పంపింపఁడయ్యెఁ తాతగారియింటనే యితఁడు సమస్తవిద్య లభ్యసించెను. సర్వకళలు నేర్చుకొనియును క్రమక్రమముగ యౌవనశాలియయిన యీమనుమనిఁ గాంచి మాతామహుండు నావలెనే తండ్రియునే తనముఖకమలావలోకనానందముఁ గొన్నాళ్లనుభవించుంగాక యని తలపోసి తండ్రియింటికిఁ బంపించుచున్నాఁ డదే యాప్రయాణము. నేను సుప్రసిద్ధనాముండగు శర్యాత నృపాలుని యాజ్ఞాకారి యగు భృత్యపరమాణువుంగాఁ దెలిసికొనుము. నా పేరు వికుక్షి ; పితృభవనంబునకుం జను నితనికి జోడుగా మాప్రభువు నన్నంపించె. మేము తాతముత్తాతలతరములనుండియు నారాజవంశమునకే భృత్యులము. చిరకాలమునుండి సేవ సేయుచున్నచోఁ బరిజనులయందును బ్రభువులకు బాంధవసమానబగు చను వుండును. మహాత్ములకున్న దాక్షిణ్యకోశము పెద్దది. ఇచ్చటి కాచ్యవనమహామునితపోవనము రెండుక్రోసుల దూరమందున్నది. ఆయాశ్రమంబునకును నత్తపోధనుండు తనపేరే కల్పించెను. దాని రామణీయకము చైత్రరథమును మించునది. దాని దగ్గఱనే శోణనదము ప్రవహించుచున్నది. అచ్చోటే మాయాత్ర కవధి. మీరు నాయడు దాక్షిణ్యము గలదేని మీహృదయమునందుఁ బరిహాసముగాఁ దలఁపరేని మాపై ననుగ్రహము కలదేని నీమనుష్యులు వినఁదగినవారేని ప్రథమదర్శనసంజాత మగు ప్రణయము మఱవక కుతూహలంపడు మాహృదయమును బరాభవింపక నాయుష్మంతురాండ్రగు నీవృత్తాంతము నొడివి యీ కర్ణములకు రసాయనము వెట్టుఁడు. ఇటువంటి సౌందర్య విశేషమునకు దేవతాంశ యుండక తీఱదని నా నమ్మకము. వంశములును పేరులును వినఁదలఁచిన నా డెందమును సిగ్గుపఱుపకుఁడు. మీ పుట్టువుచే స్పృహణీయమైన వంశ మేది? ఈపూజ్యురా లెవ్వరు? పరస్పరవిరుద్ధపదార్థములు గూడ నీ మెయిం దేకీభవించి యున్నవి. భాస్వన్మూర్తి యయ్యును సన్నిహిత బాలాంధకార, పుండరీకమణి యయ్యు హరిణలోచన, బాలాతపాధరి యయ్యుఁ గుసుమహాసిని, సమదహంసస్వన, సమున్నతపయోధర, కమలకోమలహస్త, హిమగిరిశిలావిశాలనితంబ, కరభోరువు, మందగామిని, పరిత్యక్తకౌమార, ప్రస్నిగ్ధతారక, యీనారీమణి పేరెవ్వరు? అని యడిగిన వృద్ధుం జూచి మరల సావిత్రి "ఆర్యా! మావృత్తాంతముతయుఁ గొంతకాలమునకు విందువు. మా హృదయము చాల దినము లిందలి నివాసమే గోరుచున్నది. పరిచయమే ప్రకటింపఁగలదు. పరస్పరనివాసంబులకును నడిమిమార్గము. దూరము కాదు గదా ; అప్రయత్నదృష్టంబైన యీజన మాయ్యఁడు మఱవఁదగి

నది కాదు, అని పలికి యూరకుండెను. దధీచుండును జలాంబుదారావగంభీర మగు భారతిచే వనమయూరలోకంబున కాటలు నేర్పుమ నిట్లనియె. ఆర్యా! మనమారాధించు నార్యామహాదేవియే మనల ననుగ్రహించును లెమ్ము. తండ్రిగారిం జూడవలయుఁ బోదము. అని నుడివిన వికుక్షియు వల్లె యని యల్లల్లన లేచి నడువఁ గుమారుండును కృతనమస్కారుండై వెడలె. అశ్వారూఢుండై పోవుచున్న దధీచుని సరస్వతియుఁ బ్రీతివిస్ఫారితంబును నిశ్చలతారకంబును సముత్తంభితపక్ష్మంబునై చిత్రలిఖితాకృతి ననుకరించు చూపులం జూచె. చ్యవనకుమారుండును శోణనదముం దాఁటి కొలఁదికాలములోనె పిత్రాశ్రమంబుం బ్రవేశించె. అతండు విలోచనపథము దాఁటిన తరువాతను సరస్వతి యా దెసయందలి చూడ్కి మరల్పక చిరకాలమండి యుండి యతికష్టంబునఁ దద్దృష్టి మగుడింపఁగలిగె.

పదంపడి ముహూర్తకాలము ధ్యానించి తథావిధంబగు నతని సౌందర్యము స్మరించి స్మరించి సరస్వతి డెందము మిగుల నచ్చెరు వొందఁ జొచ్చె. కందోయియు నక్కుమారుని పునర్దర్శన మభిలషించె. దృష్టిమరల్ప శక్యముగాక తద్దిశాగమనంబునకే ప్రయత్నింపఁ దొడఁగె. వెంటఁ బోవుమని పంపకున్నను మన మవశమై యతని వెనువెంటనే చనియె. తీఁగకు లేఁజిగురు దనయించిన ట్లెందువలననో చిత్తంబున కనురాగ మంకురించె. నలసురాలివలె శూన్యహృదయచందంబున నిద్రాళువు భంగి పగలంతయుఁ గడపి లంకాలికాకుసుమగుచ్ఛవర్ణనీయం బగువర్ణంబుతోఁ గమలినీకాముకుండు ప్రతీచీవిపర్యస్తమండలుండై యస్తంగమించె.

ముసలిబెగ్గురుపిట్ట తలవంటి సంజకెంజాయ ప్రత్యగాశాముఖము నలంకరించె. తరుణతమాలశ్యామలం బగు నంధకారచ్ఛట దిక్కులెల్ల నేకీకరించెను. పరిభ్రమద్విదగ్ధకామినీనూపురారావంబునందలి యాసచే వేల్పుటేఁటి నీటినుండి వెడలురాయంచమూద్రిఁ గుముదినీమనోహరుండు గగనాంగణంబునకుం దయచేసె; నిశాముఖమందు సంధ్యావందనంబుఁ గావించి సరస్వతియు విముక్తాంగియై చిగురాకుఁబానుపుం జేరె. సావిత్రియు సాయంకాలోచితక్రియాకలాపంబు నిర్వర్తించి నిదురింపఁదగిన కాలంబునం బ్రవాళశయ్యపై నిదురించె.

సరస్వతియుఁ బ్రతిక్షణంబునం బొడము సంకల్పంబులవలనఁ బరిమ్లానంబైన యిగురుటాకుసెజ్జపై దొరలుచుఁ గన్నులు మూసికొనినను నిద్దురరాక మదినిట్లు తలపోసె. మర్త్యలోకమే సర్వలోకములకన్నఁ బ్రశస్తమైనది. త్రిభువనభూషణంబులును సకలగుణగ్రామవాసంబులు నగురత్నము లింకఁ దప్ప మఱియెందును సంభవింపవు.

ఆహా! యేమి! యాచ్యవనకుమారుని రామణీయకము! సత్యముగాఁ దన్ముఖలావణ్యబిందువే యిందుబింబము. తత్కటాక్షవిక్షేపములే కమలకుముదకువలయాకారములు. తదీయాధరమాణిక్యరుచులే మంకెనపూవుందోఁటలు. తదీయశరీరలావణ్యసారమే పూవిల్తునకు జీవనాధారము. కటకటా! ఏకాంతల కీదివ్యాకృతి కంటఁ బడనో వారినేత్రములే పుణ్యపాత్రములు, వారిమనంబులే సుకృతఘనంబులు, వారియౌవనంబులే కుసుమితవనంబులు. మదీయపూర్వజన్మకృతపాపాతిశయమే యామహానుభావుని దర్శనమొక్కత్రుటికాలము నాకులభింపఁజేసె. నాకిప్పు డేది తెఱువు! అని చింతించి చింతించి యెట్టకేలకుఁ దనపైఁ దయఁ జూపించిన నిద్రాదేవతకతంబున నే యామహానుభావుని దర్శనానందము రెండవసారి యనుభవించెం గాని మకరకేతుండు మత్రి మది సహింపలేక యాకర్ణాకృష్టం బగుచాపదండంబునం బూవుటమ్ములు దొడిగి దయాదూరుండై తాడింపఁ దదాఘాతంబులు తనకుం గూడఁ దగులునో యనుభీతిచేతం బోలె నిద్రాదేవి వదలిపాఱి పోయెను. ఇట్లు దినరూపంబు లగుకొన్ని మహాయుగంబులు చన మదనశరవిద్ధ యగుచుఁ జిక్కిపోయిన యామెయవస్థ బరిశీలింపుటకుం బోలె నరతి యాశ్రయించెఁ, గుసుమధూళీధవళితంబు లగునవలతలచేత నతాడితయయ్యు విశేషవేదనాభర ననుభవింపఁ జొచ్చె, మందమారుతధూతం బగుపుష్పాడి కంటిలోఁ బడకయున్నను గన్నీ రోడువసాగె, రాయంచ ఱెక్కలచేఁ జిమ్మఁబడిన శోణనదశీకరంబులచేఁ దడుపఁబడక పోయినను జలార్ద్రయయ్యె, రాజహంసమిథునంబులచే వెలయు కనకకమలినీకల్లోలదోలికలచే వహింపఁబడక పోయినను ఘూర్ణితయయ్యె, వియోగమును జెందిన చక్రవాకమిథునంబులచే విడిచిపెట్టఁబడిన నిశ్వాసవాయువులచే నావరింపఁబడకపోయినను నల్లబడియెఁ, బుష్పధూళిధూసరంబు లగుతుమ్మెదగుంపులచే సందష్ట కాకపోయినను గంపింపసాగె.

ఈపగిదిఁ జాలరాత్రులు గడపుచుండ వికుక్షి తనదేశమునకు మరలి వెనుకటి దారినే యాసరస్వతీసావిత్రులున్నచోటికి వచ్చి పరిజనము నెల్ల దూరముగా నుండ నునిచి గొడుగుమాత్రము చేతఁబూని పొదరింటిలోనికి రాఁబోవుచుండ సరస్వతియు దూరము నుండియే సమూహాముగా వచ్చుచున్న యతనిం జూచి సంభ్రమముతో లేచి యడవి లేడి వలె మెడయెత్తి ధవళితసకలదిశావలయములగు కటాక్షప్రసారములచే మార్గాయాసపరిశ్రాంతుండగు నతనిం దడుపుచున్నట్లు చూడసాగె. సావిత్రియు నావృద్ధున కర్ఘ్యపాద్యము లొసఁగి కూర్చుండఁ బీఁట నిడి పరిశ్రాంతి నపనయించుకొనిన పిదప నిట్లనియె. ఆర్యా? ఆరాజకుమారుఁడు కుశలియై యున్నవాఁడుగద! అని యడిగిన న

తెండును "ఆయుష్మతి! కుశలియై యున్నవాఁడు, సర్వదా మిమ్ములను స్మరించుచున్నవాఁడు. ఏలొకో యతని శరీరముమాత్రము మిగులఁ జిక్కుచున్నది. శూన్యహృదయుఁడై తిరుగుచున్నాఁడు, హేతువేమో తెలియదు. మాలతియను పేరుగల యొక యుత్తమస్త్రీ నా వెనువెంటనే యతని సమాచారము మీకుఁ దెలుపుటకై వచ్చుచున్నది. ఆమె యీ రాజపుత్రికునకు బహిశ్చరప్రాణము" అని నుడివిన సావిత్రియు నా రాజపుత్రుఁడు మిగుల మహానుభావుఁడు గదా! అదివఱకెవ్వరో యెఱుఁగక యొక నిముసము చూచి మాటలాడిన మావంటివారియం దిప్పటికి విశ్వాసముంచియున్నాఁడు అతఁడు యదృచ్ఛగాఁ బోవుచుండినను నెట్లో దారి నడచుచుండఁ బైబట్ట ముండ్లలోఁ దగులుకొన్నట్లుమనస్సు మాపైఁ దగులుకొనియె. మీస్వామిసూనుని యాభిజాత్యమా యమూల్యమైనది. సౌజన్యమా యంతకన్న విలువైనది. ఆహా! లోక మెంతమందమతిగదా! సులభస్నేహముచే మెత్తనైన మహాత్ములచిత్తము నేదియో యొకటి నిచ్చి కొనలేకపోవుచున్నదికదా! మహాత్ములకున్న యౌదార్యాతిశయ మనిర్వాచ్యమైనదియు నితరజనదుర్లభమైనదియు. వారు తలఁచిన ముల్లోకములనైన నీయఁగలరని ప్రసంగింప విదుషీయు ననేకవిధములైన మృదుసంభాషణలచేఁ గొలఁది కాలమైనను జిరకాలమన్నట్లుండి తాను బోవఁ దలఁచిన దేశమునకుఁ బోయెను.

మఱునాఁడు చుక్కలన్నియు నస్తమించి చీఁకటి యెల్ల మాసి తూర్పుసంజ ప్రబలి సూర్యోదయమయినపిదప శోణనదము దాఁటివచ్చుచున్న సమయంబున తన తరళదేహప్రభాపరంపరలచే శోణనదోదకమును మఱింత తెల్లపడునట్లుచేయుచు వికసించిన యతిముక్తకుసుమగుచ్ఛంబులవంటి రంగు గలిగి సటాలమై పెద్దసింహమువలెఁ దెల్లనైయున్న యొకగుఱ్ఱముమీఁద విలాసముగఁ గూర్చుండి ప్రక్క పారాణిపూఁతయు మీఁదఁ గుంకుమపూఁతయుఁ గలిగి గుఱ్ఱము చెవులు నిక్కపొడుచుకొని యానందముతో వినుచున్న ప్రోఁతప్రాయమంజీరములచే నలంకరింపఁబడి యశ్వోరఃపీఠాగ్రోషితమై యున్న చరణయుగళము నుండి రెండుప్రక్కలకుఁ బ్రసరించు కాంతిప్రవాహము తాడనదోహదము నపేక్షించి వెంటఁ జనుదెంచుచున్న రక్తాశోకవనమను భ్రాంతి పుట్టింప సర్వజీవలోకము నొక్కసారి యాకర్షింపఁగల నని బిరుదభేరీ వాయించుచున్నదో యనునట్లు మ్రోఁగు గంటలయొడ్డాణము జఘనస్థలంబునం దొరపుసూప నేత్రాకారమైన కుట్టుచేనిండి పదములవఱకు వ్రేలాడు పాముకుబుసమువంటి తెల్లని కంచుకము సందులనుండి హిమచందనధవళంబులగు నవయవంబులు బైటకుఁ గన్పడుటంజేసి స్వచ్ఛమైన నీటివడిమి తామరతూండ్లుపైకిఁ గన్పడు చెలువునఁ బ్రకాశించుచుఁ

కుసుంభరాగపాటలమై పులకబంధచిత్రితమై యున్న చండాతకమువలన రత్ననిధానంబైన స్ఫటికభూమివలెఁ బ్రకాశించుచు నుసిరికాయలంత ముత్యములుగల హారములచే శరత్కాలమందుఁ దెల్లనిమొగులునిండఁ బెద్దనక్షత్రములు మాత్రము కన్పడు నాకాశలక్ష్మివలె విరాజిల్లుచుఁ బూర్ణకలశములవంటి కుచములమీఁద వ్రేలాడు రత్నప్రాలంబమాలిక నొకానొక యదృష్టవంతుని హృదయప్రవేశమునకైన వనమాలికవలె ధరించుచు మరకతమకరవేదికాసనాథమై ముంజేత వెలయు నొంటిబంగారు కడియమునుండి వెడలు మయూఖచ్ఛటలు లక్ష్మిభ్రాంతిచే ననుసరించు మెట్టతామరతీవల ననుసరింప మాటిమాటికిఁ దాంబూలము నములుటచేఁ గలిగిన నల్లచాలు గల యధరంబుచే సంధ్యారాగముతోఁ గలిపి ముఖచంద్రుఁడు మ్రింగిన చీఁకటిని మరలఁ గ్రక్కుచున్న చెలువుఁ దెలుపుచు నయనంబులను జూచి వచ్చిన కల్పపూవు లనుభ్రాంతి వడి ముసిరిన తుమ్మెదగుంపులో యన నలరారు ముంగురులచే సగము మొగము మాటువడ నీలిమందు రంగు పూఁతచే నల్లవడి కాలకంఠ కంఠకాళిమను నిరసించు చెవిలోని దంతపత్త్రము వలనఁ గాలమేఘపల్లవితంబగు మెఱపుఁదీఁగవలెఁ జెన్నుమీఱుచుఁ బొగడకాయలంతలేసి మూఁడు మూఁడు ముత్యములు గూర్చిన యధోముఖములగు వాలికాయుగళము కాంతిజలస్యంది యగుటంజేసి యతికోమలంబగు భుజలతలం దడుపుచున్నట్లు విన్ననువు నూప దక్షిణకర్ణావతంసమైన కేతకీగర్భదళము కోమలకపోలతల లావణ్యావృతము వాకుటకై ముఖచంద్రుఁడు సాఁచిన నాలుకవలె విలసిల్లఁ గస్తూరికాపరిమళనిష్యందియై తమాలశ్యామలంబైన తిలకము మదనుని సర్వస్వము దాఁచికొనిన పదనమును పెట్టెపై ముద్రించిన ముద్రికవంటి కల్కులీన సీమంతమువఱకు వ్యాపించి లలాటమందు నృత్యము సేయు లలాటికామాణిక్యము నుండి వెడలు నరుణకాంతిపుంజము రక్తాంశుకముచేఁ గల్పింపఁబడిన మేలిముసుఁగై వన్నె నింప నవాదరముగా ముడివైచిన తలవెండ్రుకల ముడి పృష్ఠభాగంబుపై నటనంబు సలుపుటంజేసి నల్లగుడ్డ వ్రేలాడఁగట్టిన మకరకేతుకేతుస్తంభభ్రాంతిఁ బుట్టింపఁ జందురుని కులదేవతయో యనఁ బుష్పబాణుండు మరల జీవింప సిద్ధము చేసిన సంజీవనౌషధియో యన ననురాగసముద్రమున కవధి యగు వేలయో యన యౌవనచంద్రోదయమువలనఁ బొడమిన వెన్నెలయో యన రతిరసామృతము ప్రవహించు మహానదియో యన సురతవృక్షము పూఁచిన కుసుమపంక్తియో యన వైదగ్ధ్యమునకు మొదటిచదువో యనఁ గాంతికిం గౌముది యన ధైర్యమునకు ధృతియన గౌరవమునకు విద్యాశాలయన వినయమునకు బీజభూమి యన గుణముల గోష్ఠియన మహానుభావత యుత్థానమన దాక్షిణ్యమునకుఁ దృప్తి యన నల్లకల్వఱేకులవలె దీర్ఘము

లైన నేత్రములును బాటలమైన వాతెఱయును మల్లిమొగ్గల వంటి దంతములును దిరిసి
న పూవుసండలవంటి భుజములును గమలకోమలంబు లగుకరంబులును బొగడపూవుం దా
విగలిగిన నిశ్వాసవాయువులును జంపకపుష్పమువంటి యొడలిరంగును గలిగి కుసుమమయి
యశఁబ్రకాశించుచు మహాప్రమాణము గల వారువము నెక్కిన యొకానొక తాంబూ
లకరండవాహినిచే ననుగమ్యమానయై మఱికొందఱు పరిచారికలు వెంట నడువ మాలతి
యుఁ జనుదెంచె. సరస్వతియు దధీచుని యందలి ప్రేమముచే నామెను దూరమునం
దచూచి మనోరథములలోఁ బడి దొరలినట్లు కుతూహలముచే లాగఁబడినట్లు నుత్కలి
కలచే నెదుర్కొనఁబడినట్లుత్కంఠచేఁ గౌఁగిలింపఁబడినట్లు హృదయముచే నంతః
ప్రవేశము చేసికొనఁబడినట్లానందముచేఁ దడుపఁబడినట్లు చిఱునవ్వుచేఁ బూయఁబడిన
ట్లు నిట్టూర్పువాయువులచే విసరఁబడినట్లు శరీరమెల్ల నేత్రమే యయినట్లు వదనపుం
డరీకముచేఁ బూజింపఁబడినట్లాశఫలించినట్లు లేచి యానందముతో దబ్బుదబ్బున నా
మాలతి సమీపమునకుం బోయెను. మాలతియుఁ దురఁగము డిగి దూరమునుండియు
వంచియున్న తలతో నమస్కరించి సావిత్రీసరస్వతు లిరువురు నాశ్లేషసుఖ మనుభవిం
చినపిదప సల్లాపానందముం జెందిన తరువాత తన్నుం దాన యదృష్టవతిగాఁ దలపోసి
కొనుచుఁ గూర్చుండి దధీచుని సందేశము నుడివి శిరోధృతమగు దోసిలిచే వారిడిన నమ
స్కారముం బరిగ్రహించి యాకారము మొదలుకొని దేనియందును నాగరకత లో
టులేనిదగుటంజేసి యతిపేశలంబులగు సల్లాపంబుల వారి యిరువురి చిత్తంబు లా
కర్షించెను.

క్రమముగా మార్తాండుండును నభస్థలమధ్యప్రదేశ మలంకరించుచుండ సావిత్రి
స్నానమునకై శోణనదమునకుం బోయిన తఱి వేచి పరిజనము నావలకుం బొమ్మని స
న్న చేసి పూసెజ్జయందుం బవళించియున్న సరస్వతి దగ్గఱకుంబోయి మాలతి యిట్లని
యె. దేవి! సరస్వతి! నీతో గూఢముగ విన్నపము సేయఁదగిన యంశ మొకండున్నది
కావున ముహూర్తకాలము సావధానవై విని నన్ననుగ్రహింప వేఁడుచున్నాను. అని
న సరస్వతియు దధీచసందేశమేకదా యని శంకపడి చెంపోయిపై నిడికొన్న చేతి గో
రులకాంతి కవచితంబై కుతూహలాంకురములు మొలక లెత్తుచున్నదో యన హృదయము
ను నుత్తరీయదుకూలైకదేశంబునం గప్పికొనుచుఁ గర్ణావతంసము వార్తాశ్రవణంబునకై
పయిగెత్తుచున్నదో యనఁ గదలు చెవిపంటి జాఱ శ్వాసపవనసంపర్కంబున నుయ్యెల
లూఁగు చలించు దగ్గఱియున్న దీపము జీవితాశఁబోలె నిల్వఁబెట్టుచు వికసించిన ముఖచం
ద్రమునుండి దిగజాఱు లావణ్యప్రవాహముచే శృంగారరసముచేతంబోలె జీవలోకము నె

ల్లఁ దడుపుచు మదనానలదాహశ్యామలంబులై మూర్తిమంతంబులైన మనోరథములచే తంబోలె పూవుందావికై వచ్చిన తుమ్మెదకొలమ్ములచేఁ గుసుమశయనీయంబునుండి లే వఁగొట్టంబడుచు స్మరజ్వరముచే మందమందముగా సమీపించి రహస్యముగాఁ జెప్పు మని కపోలతలప్రతిబింబితయగు మాలతిని సిగ్గుచేఁ గర్ణమూలమునకుం దీసికొనుచున్న దో యనఁ జెవియొగ్గి సుధామధురంబులై ధీరంబులైన వాగ్గుంభనంతో "సఖీ! మాలతీ! ఏల యిట్టిమాటలాడెద నవధాన మనుగ్రహింపుమనుట కే నెంతదానను శరీరములకుం గాని ప్రాణమునకుంగాని యింక మఱిద్దానికిఁగాని నేఁ గోరక పోయినను నీవే సమర్థురాలవు, వెయ్యేల సర్వమునకును నీవే నాకుదిక్కు; నాకుం దోఁబుట్టిన దానవు, చెలికత్తెవు, ప్రణయవతివి, తల్లివి, నీవే కాక నా కిఁ కెవ్వరున్నారు? నియోగింపుము, గొప్పకార్యమునకుం గాని యల్పకార్యమునకుంగాని దేనికైన నీశరీరము నీయది; నేను నీదానను. నాచిత్తము నీవుచెప్పినట్లు వినునది, నీయెడలఁ గాపట్యరహిత మైనది, నీకు నే విధేయురాల, ననుకూలురాల, నోవరవర్ణినీ! చెప్పఁదలఁచినమాట సవిస్తరముగా నానతి మ్మని" ప్రార్థించెను.

మాలతియుఁ "చెలీ! సరస్వతీ! విషయములయందలి తీపియు నింద్రియములయందలి లోలుపత్వంబును నవయౌవనము సేయు నుల్లాసంబును మనంబునకుం గల చాపల్యంబును నీవెఱుంగి నవియే, మన్మథుని దౌర్జన్యము ప్రసిద్ధమైనదియే కావున నేనీవిషయంబున నిందింపఁదగిన దానను గాను. నా వాచాలత్వమునకు సేవకత్వముగాని, చాపల్యముగాని, దూతీధర్మములు గాని కారణములుగావు. అసాధారణమైన స్వామిభక్తి చేయింపని కార్యములు లేవు. నీవు మాస్వామికంట నెపుడు పడితివో నాఁటినుండి యా కుమారునకు మన్మథుఁడే గురువు, చంద్రుఁడే జీవితేశుఁడు, మలయమారుతమే యుచ్ఛ్వాసహేతువు, వసంతుఁడే యాంతరంగికుఁడు, సంతాపమే పరమస్నేహితుఁడు, జాగరమే మిత్రముగా నున్నయవి. అతని మనోరథములు చొచ్చి చూడని తావులు లేవు, నిశ్వాసములు పగతీర్చుచున్నవి, మృత్యువు పార్శ్వవర్తినియై తిరుగుచు విచారమును కలుగఁజేయుచున్నది, సంకల్పములు బుద్ధిని మఱుఁగుపఱుచుచున్నవి. దేవీ! నేనేమి విజ్ఞాపనము సేయుదును. మా రాజకుమారుఁడు నీకుందగినవాఁడని నా యూహ. శీలవంతుఁ డంటినా ప్రక్రమవిరోధము, ధీరుఁ డంటినా ప్రకృతావస్థకుఁ దగనిది, సుందరుఁడంటినా యది నీ వనవలసినమాట, నీ యందు స్థిరప్రీతి కలవాఁ డంటినా యది దూతీనై పుణ్యసూచకము, నిన్ను సేవించుటకుం దగినవాఁ డంటినా యది ప్రభుత్వమునకుం దగని పలుకు, వచ్చినందాఁక నీకు దాసుఁ డంటినా యది ధూర్తాలాపము,

యింటి కధిపతి వగుదువంటినా యది యాశ పెట్టుట, అట్టిభర్త నీయదృష్టవశంబునం దొరకెనంటినా యది స్వామిపక్షపాతము, నీవు లేకున్న నతఁడు చచ్చిపోవునంటినా యది యశ్లీలము, నీవు గుణజ్ఞురాలవు కావంటినా యది యాక్షేపము, పలుసారులు స్వప్నమం దీవగపడితి వంటినా దానికి సాక్ష్యములేదు, మా యొడయని ప్రాణములు నిలుపుమని ప్రార్థించితినా యది భయస్వభావము, నిన్ను రమ్మంటినా యాజ్ఞాపించుట, నీవు వలదన్నను నతఁడే వచ్చునంటినా పరాభవము, కావున నీతో నేమాట చెప్పుటకును నేరకున్నాను. నీవే ప్రమాణము. నీయిచ్ఛ వచ్చినట్లు చేయు" మని చెప్పి యూరకుండెను.

పిదప సరస్వతియు నధిక ప్రేమంబునఁ గను దమ్ము లింతింతలు గాఁగఁ, చెలీ! నేను జాలమాట లాడఁజాల, నవ్వుచు నొక్క పలుకుఁ బలికెద. ఈ నాప్రాణములు నీ యధీనంబులు. అనిన మాలతియుఁ బరమానుగ్రహముగల మాట యిది యొక్కటి చాలదా యని పొగడి సంతోషపరవశురాలగుచు వేగవంతంబగు వారువము నెక్కి శోణనదము దాఁటి దధీచునిం దీసికొనివచ్చుటకై చ్యవనాశ్రమమునకుం బోయె. సరస్వతియు సఖీస్నేహంబున మాలతి చెప్పిన వృత్తాంతమంతయు సావిత్రికిఁ గూడఁ దెలిపె. ఉత్కంఠాభారమును మోయుచు సంతాపపడుచున్న చిత్తముతో వాఁడు మిగిలిన పగలంతయుఁ గల్పకల్పములుగాఁ గడపి ఛాయామనోహరం డస్తమించినపిదప చీఁకటి ప్రబలినవెనుక నక్షత్రము లుదయించిన పదంపడి పురందరదిశావలయంబు నతిధవళంబు సేయుచు గుహనుండి కేసరివలె శీతభానుండుదయించిన తరువాత చీనాంశుక సుకుమారమై చిటిపొటితరగలచేఁ గన్పొందు గావించు శోణనదసైకతంబున దుకూలకోమలంబగు తల్పమునం బోలె కూర్చుండి స్వప్నంబునఁ బ్రాణనాథుని పాదంబులం బడునప్పుడు తదీయపాదనఖరకిరణకాంతి తగులుకొనె నేమోయని యూహింపఁదగిన తెల్లని లలాటికతోడను, చారుహాసినీ! నీ మగఁడిదే చనుదెంచుచున్నాఁడని మదనసందేశమును జెప్పఁ జనుదెంచెనో యనునట్లు చంద్రుఁడు ప్రతిఫలించిన గండస్థలముతోడను, నఖకాంతులు నల్లడలకుం బ్రసరించుటంజేసి చంద్రికామయమగు వాలవ్యజనము ధరించినట్లున్న చేతితోఁ జెమ్మటపట్టిన గండస్థలము విసరికొనుచు, నిందు దధీచుఁడు తప్ప రెండవవాఁడు ప్రవేశింపఁదగదని మదనుం డడ్డుగా విలాసవేత్రలతం బడవేసినట్లున్న లేఁత తామరతూఁడు స్తనములపైఁ గప్పుకొనుచు, దధీచుని రాకఁ బ్రతీక్షించుచున్నప్పుడా సరస్వతిహృదయంబున "సరస్వతినైన నాకుఁ గూడ నీమురాలికింబోలె మన్మథుం డిట్టి పారవశ్యము కల్పించె నికఁ జపలచిత్తలై దీనలైన యితరస్త్రీలమాటఁ జెప్పనేల" యని యొకానొక యూహపొడమె.

తరువాత మధుమాసము వోలె సురభిగంధము వహించి, హంసపాలిక వృణాళ ధారియై, నెమలిరాగున ఘనప్రీతి సుముఖుండై, మలయవాయువు పండఁబున సాహిత సరసచందనధవళిత తనులతో నొప్పుండై చందురిండు కరంబులఁ గచగ్రహము గావించి తీసికొనివచ్చినట్లు కందర్పోద్దీపకుండగు మలయవాయువుచేఁ బ్రేరేపింపఁబడినట్లుత్కళికాబహుళంబగు శృంగారరసము మోసికొని తీసికొనివచ్చినట్లు బయలుదేఱి శరీరసౌరభాఘ్రాణమునకై ముసురు భసలవిసరంబునెపంబున నీలపటము శరీరమునిండఁ గప్పుకొని ప్రథమసమాగమవైలక్ష్యంబునం బొడమిన చిఱునవ్వుచేఁ దెల్లవడినదో యనునట్లు వర్ణింపఁదగిన కపోలతలంబునఁ బ్రతిఫలించిన చంద్రబింబము లోపలనున్న వెడవింటివాని పట్టపుటేనుఁగు చెవిశంఖము ననుకరింప దధీచుండు చనుదెంచె. వచ్చి హృదయమునందున్న సరస్వతి కాలియందెల చప్పుడు కలియుటచేతం బోలె రాయంచపల్కుల ననుసరించు కంఠస్వరంబున గద్గదికదోషమ మాటలాడి మన్మథుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు, యౌవనముపదేశించిన పగిది ననురాగము శిక్షించినలాగున, వైదగ్ధ్యము చమువు చెప్పినచొప్పున, నభిరామమైన యారామను సంతోషపఱచెను. సరస్వతియు నతనియందు విశ్వాసముంచి తనయాత్మ నతనికి సమర్పించెను. పరస్పరానురాగ సంతుష్టహృదయులగు నాదంపతుల కొక్కసంవత్సర మొక్కదినమువలె గతించెను.

తరువాత దైవయోగంబున సరస్వతియు గర్భవతియై సర్వలక్షణాభిరాముండగు నొక్కకుమారుం గనియె. ఆపిల్లఁడు పుట్టినప్పుడనే సర్వవేదంబులును సమస్తశాస్త్రంబులును సకలకలలును వచ్చునట్లు సరస్వతియె వరమొసంగెను. తరువాత భూలోకంబున మంచిమగని సంపాదించితినని పితామహునకుఁ జూపించుటకుం బోలె దధీచుని హృదయమునందుఁ దాల్చి సావిత్రితోఁ గూడ సరస్వతియుం బ్రహ్మలోకమునకుఁ జేరెను. ప్రియురాలు లేచిపోయినపిమ్మట దధీచుండును పిడుగు మొత్తినట్లు సంకటపడి భార్గవవంశసంభూతుం డగు తనభ్రాత బ్రాహ్మణునిభార్య యక్షమాలయను మునికన్యక తనకుమారునిం బెంచున ట్లేర్పాటు చేసి విరహాభరపీడితుండై వనంబునకుఁ దపమాచరించుటకై పోయెను. ఏ కాలంబున సరస్వతి కొడుకుం గనెనో యప్పుడే యక్షమాలయు నొక కొమారునిం గనియె, నామె తనపుత్రునితోఁ బాటు దధీచిపుత్రునికిం గూడ స్తన్యమిచ్చి నిర్విశేషప్రేమభరంబున నయ్యిరువురు శిశువులం బోషించుచుండె. నందు సరస్వతి కొడుకు సారస్వతుఁడనియు నక్షమాల కొడుకు వత్సుఁడనియునుఁ బిలువఁబడుచుండిరి. ఆసారస్వతవత్సుల కన్నదమ్ములకుంబోలె బాగడఁదగిన సౌహార్దంబులు గలిగియుండె.

దధీచితనయుండును సరస్వతీప్రసాదంబున బాల్యమంద సర్వవిద్యల నేర్చిన వయస్కుండును శ్రేయసుండును స్నేహితుండును బ్రాణసమానుండు నగు వత్సునకుఁ గూడ సమస్తవిద్యలు నేర్పి పెండ్లిచేసి యాప్రదేశమునందే ప్రీతికూటమను పేరు గల నివాసమేర్పఱచి కాపురం బుంచెను. తానును మోదుగకఱ్ఱయు నిఱ్ఱితోలును, నారచీరయు, జపమాలయు మౌంజియుఁ, దాల్చి వెంట్రుకలు జడలుకట్ట బ్రహ్మచర్యవ్రతము నడపుచుఁ దపస్సు చేయుచున్న తండ్రియొద్దికే చనియెను.

వర్ధమానుం డగు వయ్యాదికూటస్థపురుషునివలన జనితాత్మచరణోన్నతినిర్గతప్రఘోషంబును బరమేశ్వరశిరోధృతంబును సకలకళాగమగంభీరంబును మహామునిమాన్యంబును విపక్షక్షోభదక్షంబును క్షితితలలబ్ధాయతియు నస్ఖలితప్రవృత్తంబును విపులంబును బావనంబు నగు వంశం బొంది భాగీరథీప్రవాహమువలె బయలు వెడలెను. వాత్స్యాయనులను పేరుగల గృహస్థులందఱు నావంశంబునం బొడమినవారే! ఆవాత్స్యాయనగృహస్థులు లందఱును వేదవిహితాచారపరాయణులుఁ గపటకాకుస్వరానభిజ్ఞులుఁ గుక్కుటవ్రతాలంబకులు బిడాలవృత్తిశూన్యులు జనవృత్తిపరిత్యాగులుఁ బరిహృతకపటశుకానువాదులుఁ బరిత్యక్తపాపులు న్యక్కృతనికృతులుఁ బ్రసన్నప్రకృతులు విగతవికృతులుఁ బరాపవాదపరాచీనచేతస్కులు బ్రాహ్మణేతరవర్ణత్రయసంబంధాభావపరిశుద్ధాన్నభోజనులు యథాలాభసంతృప్తధీరధిషణానిర్ధూతమూర్ఛాదైన్యులుఁ బ్రణతప్రణయవిశాలహృదయులు నిస్సంశయపరిజ్ఞాతసర్వశాఖాంతరసదాచారులుఁ గవీశ్వరులు వాచాలకులు మాత్సర్యరహితులు సరససంభాషణవ్యసనులు విదగ్ధపరిహాసచతురులుఁ బరిచయదేశలులు నృత్యగీతవాదిత్రత్రయవేదులు సమస్తేతిహాసకథారసికులు సత్యవంతులు శుద్ధశీలులు సాధుసమ్మతులు జంతుహింసాపరాఙ్ముఖులు దయాస్వభావులు సర్వసత్వస్నేహార్ద్రహృదయులు, వెయ్యేల సమస్తసుగుణోపేతులు, రాజస మెఱుఁగనివారు, శాంతిపరులు, సమాశ్రితసంతోషకులు, విగతకార్శ్యులు, విద్యాధరులుఁ గళావంతులే కాని యజడులు నక్షత్రములవంటివారే కాని యదోషాచరులు. భాస్వంతులే కాని యనన్యతాపకులు, హుతభుక్కులే కాని యనూష్మప్రచారకులు భోగవంతులే కాని యకుసృతులు స్తంభములు లేని పుణ్యాగారంబులు సమవిచ్ఛిన్నక్రతుక్రియాకలాపదక్షులు కామజేతలు.

ఇప్పగిదిఁ దద్వంశస్థులు వృద్ధిఁజెంద సంసారచక్రము నడుచుచుండ యుగంబులు గతించుచుండఁ గాలం బతిక్రమింప సంవత్సరంబులు దాఁటిపోవ దివసంబులు నడువ సంతానపరంపరలచే విస్తరించుచున్న యా వాత్స్యాయనవంశంబునం గ్రమంబుగాఁ గుబేరనామధేయుం డగు ద్విజోత్తముఁ డుదయించెను. అచ్యుతుం డీశానుండు హరుండుఁ

పాశుపతుండను నల్వురు కుమారులు చతుర్యుగంబులవలె నారాయణచతుర్బాహుదండంబులవలె నక్కుబేరునకుం జనించి రందుఁ బాశుపతునకు భూభారముపోల్కి నొక్కకొడు కర్థపతి యనుమహాత్ముం డుదయమందె. కులమర్యాద లతిక్రమింపక సమస్తద్విజచూడామణియై చతురుదధిగంభీరుండై వెలయు నయ్యర్థపతి కేకాదశరుద్రులపోలికఁ బదునొకొండ్రు కుమారులు సోమామృతరసపవిత్రాననులు భృగుండును హంసుండును శుచియుఁ గవియు మహిదత్తుండును ధర్ముండును జిత్రభానుండును జాతవేదసుండును త్ర్యక్షుండును నహిదత్తుండును విరూపాక్షుండు నను వారు సంభవించిరి. వారిలోఁ జిత్రభానుం డనుమహానుభావునకు రాజదేవి యను బ్రాహ్మణియందు బాణుం డుదయించె. అతనికి దురదృష్టవశంబునం జిన్నతనంబుననె తల్లి గతించె. పుత్రవాత్సల్యంబునఁ దండ్రియె తల్లియై పెనుప నిజగృహంబునం బెరుఁగుచుండె. ఉపనీతుండై సమావృత్తుండై శ్రుతిస్మృతివిహితంబులైన బ్రాహ్మణోచితకర్మకలాపంబునం దుత్తీర్ణుండైన యాబాణునకుం బదునాల్గుసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునాఁటికిఁ జిత్రభానుండును ముసలితనము గాకముందే కాలవశంబుం జెందె. బాణుండును దండ్రి గతించిన పిదప నఖిలం బగుపితృమరణశోకంబునం దహ్యమానహృదయుండై రాత్రిందివములు పెక్కునాళ్ళు దుఃఖించుచు నిజగృహంబున నే యుండి క్రమముగా నప్పెనువంత కొంతకొంత యుపశమించుచున్నంత స్వాతంత్ర్య మవినయమున కునికిపట్టగుటంజేసి యు బాల్యము కుతూహలమున కాకరం బగుటంబట్టియు యౌవనారంభము ధైర్యమునకుం బ్రతిబంధి కావుటచేతను బెక్కు చిన్నతనంపుం జెయ్వులకు లోనై స్వేచ్ఛావిహారి యయ్యెను. తనసేయు దుష్కృత్యంబులకుం గొందఱు సవయస్కులు సహాయులు కాఁజొచ్చి రందు తన తండ్రికి శూద్రస్త్రీయందు జనించిన చంద్రసేన మాత్రషేణు లను తమ్ము లిరువురను బరమమిత్రుండును దేశభాషాకవియు నయీశానుండును బ్రణయవంతు లగురుద్రనారాయణులును విద్వాంసు లగువారబాణవాసబాణులును వర్ణకవి యగువేణీభరతుండును బ్రాకృతకవియుఁ గులపుత్రుండు నగువాయువికారుండును స్తోత్రపాఠకు లగునంగబాణసూచీబాణులును నేఁబదివత్సరముల ప్రాయముగలిగి యైదువయై కాషాయవస్త్రములు ధరించి కాత్యాయనిక యనిపించుకొనుచుఁ దిరుగు చక్రవాకికయు విషవైద్యుం డగుమయూరకుండును దాంబూలదాయకుం డగుచండకుండును వైద్యపుత్రుం డగుమందారకుండును బుస్తకవాచకుం డగుసుదృష్టియుఁ గంసాలి యగుచామీకరుఁడును వజ్రములు సానఁబట్టు సింధుషేణుండును లేఖకుం డగుగోవిందకుండును జిత్రకారుం డగువీరవర్మయు బుస్తకములకట్టు కుమారదత్తుండును మద్దెలవాయించు జీమూతుండును

గాయకు లగు సోమిళగ్రహాదిత్యులును సైరంధ్రి యగు కురంగికయు వాంశికు లగు మధుకరపారావతులును సంగీతోపాధ్యాయుం డగు దర్దురకుండును సంవాహిక యగు కేరళికయు నర్తకుం డగు తాండవికుఁడును జూదరి యగు వాఖండలుండును నటి యగు పారాశరియు బౌద్ధసన్న్యాసి యగు వీరదేవుండును కథకుం డగు జయసేనుండును బూజారి వక్రఘోణుండును మంత్రసాధకుం డగు కరాళుండును నసురవివరవ్యసని లోహితాక్షుండును ధాతువాద మెఱిఁగిన విహంగముండును గప్పకూఁతలు కూయు దామోదరుండును నైంద్రజాలికుఁ డగు చకోరాక్షుండును బరివ్రాజకుం డగు తామ్రచూడుండును ముఖ్యులైనవారు. మఱియుం గొందఱును గలరు. ఇట్టివారందఱిచే ననుదిన మనుగమ్యమానుం డగుచు బాల్యచేష్టలకు లోనై తిరుగుచు నొక్కనాఁడు కౌతుకాధీనచిత్తుం డై దేశాంతరవిలోకనేచ్ఛ జనింపఁ దనకుం బితృపితామహార్జితంబు లగు బ్రాహ్మణోచితంబు లగు విభవంబు లున్నను తనయూర నవిచ్ఛిన్నవిద్యాప్రసంగము జరుగుచున్నను విడచి పరదేశమునకు లేచిపోయెను. లేచిపోయియు స్వతంత్రుండు కావునఁ బిశాచాక్రాంతునివలె స్వేచ్ఛాచారి యగు మనం బుపదేశించినపగిదిఁ జేయుచు యౌవనమే గురువుగా మహాత్ములకు హాస్యాస్పదుం డయ్యెను.

ఇట్లు తిరిగి తిరిగి తుట్టతుదకు దైవవశంబున బహుళైశ్వర్య మనుభవించు రాజవంశంబులు జూచుచు నిరంతరవిద్యాప్రసంగము గలగురుకులంబులు సేవించుచు విలువైన ప్రసంగము కావించు గుణవంతుల గోష్ఠులకుం జొచ్చుచు గంభీరప్రతిభాధనంబు లగువిదగ్ధమండలంబులు ప్రవేశించుచు నిజవంశోచితం బగువిద్వత్త సంపాదించి చిరకాలమునకు వాత్స్యాయనవంశీయులు కాపురం బుండు తనజన్మభూమి చూడ మనసై యాయగ్రహారంబునకు వచ్చి పూర్వబాల్యస్నేహముఁ దెల్పుస్నేహితులచేతను బంధుభావము ప్రకటించు జ్ఞాతివర్గముచేతను నెదుర్కొనంబడి వాఁడు గొప్పవాఁడుగ యని సంతోషించు బంధుమిత్రబృందము నడుమ మోక్షానందమువంటి మహానంద మనుభవించెను.

ఇది శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరాంధ్రీకృతం బగు హర్షచరిత్రమునం

బ్రథమోచ్ఛ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

హర్షచరిత్రము.

ద్వితీయోచ్ఛ్వాసము.

క. భూపతులు దురవగాహులు, కూపములంబోలి జనులకుం గార్యంబే
  లా! పటుగుణవష్టుటక, ప్రాపకతం గాక సిద్ధినందుఁ దనంతన్.

భస్మపుండ్రకములచేఁ దెల్లవడిన లలాటంబులు గలిగి కపిశంబు లగుశిఖలు చేలువార క్రితులోభంబున జనుదెంచిన కృశానులవలె నుండుబ్రహ్మచారులు లనవరతంబు సేయునధ్యయనధ్వనులచే ముఖరితంబులయి సోమలతలు పెంచిన కేదారంబులచేఁ బచ్చవడిన మొగసాలలయందుఁ బఱచినకృష్ణాజినంబులమీదఁ బురోడాశంబులకై యాఱఁబోసిన శ్యామాకతండులంబులును బాలికలచేఁ జిమ్మంబడిన నీవారబలులును పవిత్రులైనశిష్యులు తెచ్చి పడవైచిన పచ్చని దర్భాంకురంబులును నెండిన పాలాశసమిధలును నగ్నిహోత్రములందు దాపుటకై యెండఁబెట్టిన గోమయపిండంబులును నామిక్షకొఱకై పాలిచ్చు నగ్నిహోత్రధేనువుల డెక్కలచేఁ బెచ్చు లెగరఁగొట్టఁబడిన యరఁగులును కమండలువులకై మన్ను చితుకఁగొట్టుకొనుచున్న యతీశ్వరులును యజ్ఞవేదికల మీఁది శంకువులకై సంపాదింపఁబడిన మేడికొమ్మలచేఁ బవిత్రంబులగుపర్యంతప్రదేశంబులును వైశ్వదేవబలిపిండములచేఁ బాండురితంబు లగుగృహోపకంఠంబులును హవిర్ధూమంబుచే నల్లవడిన చిగుళ్లుగల పెరఁటిచెట్లును నావుదూడలను బెంచుమునిబాలకులచే లాలింపఁబడుచుఁ బలుగు లెత్తింపఁబడుచున్న తర్ణకంబులును, బహుబంధప్రబంధములు ప్రకటించుచుఁ గ్రీడించుచున్న లేడిపిల్లలును మేకపిల్లలును నుపాధ్యాయులు శిష్యులకుం బాఠములు చెప్పుతఱిఁ గొంతతడవు వారికి విశ్రాంతిసుఖ మొసఁగుశుకశారికానికరంబును గలిగి మూర్తిమంతంబు లగువేదంబులవలె నలరారు తనప్రీతికూటగ్రామంబునందలి తపోవనంబులన్నియుం జూచుచుఁ జిరకాలంబునకుం జూచిన బంధువుల నానందపఱచుచుఁ గొన్ని దినంబు లందు సుఖంబుగఁ గాలంబు గడపె.

అతఁ డచ్చటనున్న దినములలోనె వసంతఋతువు గతించుటయు గ్రీష్మఋతువు తటస్థించుటయు సంభవించె. వచ్చిన గ్రీష్మర్తురాజును గ్రొత్తగా జయింపఁబడి యస్తంగతించిన వసంతసామంతనృపాలకుని పయఃపానము సేయు చంటిబిడ్డలనంటి నవోద్యానములయందు మాత్రము స్నేహ మగపఱచుచుఁ గొంచెము మృదుత్వముఁ జూపిం

చెను గాని పురోద్యానములయందలి చెట్లకుఁ గుసుమబంధసమోక్షంబుఁ గావించె కుసుమాయుధుండును గ్రీష్మమహారాజునకుఁ బరిచర్యార్థము సిద్ధము గావించిన చామరంబులవలె కామినుల శిరోరుహంబు లలంకరించె. సూర్యుఁడును దనయంతఃపురకాంతల సొగసు మాపినహిమానిపైఁ గోపంబునంబోలె హిమాచలాభిముఖం బగుప్రయాణంబుఁ గావించె.

దినకరుండును లలాటంతపంబైన వేఁడిచే వెలుఁగుచుండఁ గాంతాముఖేందు లందఱును జందనలలాటికాపుండ్రకంబులు ధరించి ముంగురు లనుచీరచీవరంబులు గప్పికొని చెమటబిందువు లనుముత్యాలమాలికలు దిద్దుచు సూర్యనమస్కారనియమంబులు దాల్చిరి. చందనధూసరలై సూర్యునిఁ జూడక సుందరు లందఱుఁ గల్పతీవలవలెఁ బవలంతయు నిదురింపసాగిరి. నిద్రాలసంబు లగుకామినులలోచనంబులు రత్నద్యుతినైనఁ జూడలేని యప్పుడు వేఁడివెలుంగుదేవర యెండవేఁడిమి నెట్టులు సహింపఁగలవు. చక్రవాకదంపతులచే సొంపునింపు మహానదులవలెఁ జుక్కలమిసిమిఁ గ్రిక్కిరాత్రులును గృశింపసాగె. దినకరసంతాపంబువలన సకలజనులకును బరిమళవస్తుసంభారంబునం దావిగలుగఁజేసిన నీరుద్రావుటకే కాదు. గంధవహం బగువాయువుం గూడఁ ద్రావుట కభిలాష జనింపసాగె.

ఇట్లు నిదాఘకాలంబు క్రమంబుగఁ గఠోరంబై విజృంభింపఁ జెఱువు లెండిపోయె. ప్రవాహంబులు తగ్గె. కొండకాల్వలు మందీభవించె. ఈలపురుఁగుల కూఁతలు మెండయ్యె. పల్లటీకూఁతలచే జగంబులకుం జెవుడుపట్టె. పక్షులెల్ల నిట్టూర్పు విడువఁ దొడంగె. వాయువు కరీషంకషం బయ్యె. తీవలు విరళములయ్యె. కేసరికిశోరకంబులు రుధిరాశంకచేఁ గఠోరంబు లగుధాతకీపల్లవంబులు నాకఁ దొడంగె. ఆతపసంతాపము జెందు నేనుఁగుతండంబుల శీకరోద్గారముచే మహీధరనితంబంబు లెల్లఁ జెమ్మగిల్లఁ దొడంగె. తుమ్మెదలు నిశ్శబ్దంబులై యేనుఁగుల మదకర్దమంబునం దాగఁ దొడంగె. మందారపుష్పంబులకాంతి పర్యంతప్రదేశంబుల కెల్ల సిందూరపుపూఁత పూయంజొచ్చె. మహిషంబులు సలిలప్రవాహ మనుభ్రాంతిపడి స్ఫటికశిలామయంబు లగుభూములు తమ కొమ్ములచేఁ ద్రవ్వి చిమ్మఁదొడఁగె. ఎండవేడిమిచే ఘుర్మత్తులు మర్మరధ్వని సేయఁ దొడంగె. కాగిన పరాగంబులందుముకనిప్పుక లనుశంకపడి కోళ్లుమొదలగు పక్షులు భయంపడఁదొడఁగె. ఏదుపందులు గుహలయందు డాఁగె. పల్వలోదకంబు లెల్ల వెలికిలఁబడిన చేపలే మిగులుగాఁ గల బురదగుంటలయ్యె సరిత్తీరంబులయందలి కడిమిచెట్ల

పై లకుముకిపిట్టలు వికటంబుగాఁ గూటస్వరంబులు కూయఁ దొడంగె. రాత్రులకు రాజయక్ష్మరోగం బంకురించె. దావాగ్నులు గ్రీష్మమహారాజునకు వనదేవత లొసఁగు నీరాజనము లయ్యె.

ఊషరక్షేత్రములనుండి వచ్చుచున్న వా యనునట్లు భయంకరంబులైన వేఁడివాయువులును బానిసశాలల మీఁదికప్పు లెగరఁగొట్టుచు బండినదూలగొండలీవల సంపర్కంబునం బొడమిన దురద తీర్చుకొనుటకో యన గువ్వతాలతో నిండిన కర్కరప్రదేశంబు లొరసికొనుచుఁ బెద్దపెద్దతాటిముక్కలు నలుప్రక్కలకు విసరికొట్టుచు రాల్చిన ముచుకుందపుష్పంబులును గందళప్రసూనంబులును దంతంబులవలె నలరారఁ జీరీముఖశీకరంబు లొడలు తడుపఁగఁ బఱచువాఁడగురివి యొండవేడిమికిందరళతరళంబులైన యొండమావులేటుల యనిత్యజలతరంగంబులం దోలలాడుచు మర్మరధ్వని సేయు నెండిన జమ్మిచెట్లచే నిండిననిర్జలప్రదేశంబులం దెక్కువపడిగా నడువఁదగిన పిక్కబలిమి కలవై మహానటునిపోల్కి ఘూర్ణీచక్రంబుల పేరి నాట్యవిశేషము లాకసంబునం దగఁ జేయుచు దవాగ్నిదగ్ధంబు లగుప్రదేశంబులయందలి నల్లబూడిదచే మలినశీలినంబులై క్షపణకసిద్ధాంతమనలంబించినవారివలె మయూరపింఛంబు లూడఁదీసి ధరించుచు శింజానకరంజమంజీరజాలకంబులు ప్రయాణగుంజంబులుగా నాతపాతిరేకంబునం దపించుచు నఱచుచు నడవియున్నపోతుల నాసారంధ్రంబులనుండి వెడలు వేఁడినిట్టూర్పులు మొలకలుగా నిలువనీడలేక వేవేగఁ బరుగులెత్తు శేడిగుంపులు ఓడ్డలుగాఁ గుప్పకళ్లంబుల నిప్పంటుకొన్న ధాన్యపుంబొల్లురాసులనుండి వెడలు వికటధూమరేఖలు భ్రుకుటీభంగంబులుగా బిక్కటిల్లిన యుక్క సాపీచీవరకంబుగా పండఁబాఱి పగిలిన బూరుగుపండ్లనుండి యెగురుదూదిపరకలుఁ లోమంబులుగా శుష్కపత్రంబులు దద్దురులుగా నెండుగరికిపోఁచలు వాళ్లుగా యవశూకశకలంబు లానందబాష్పబిందువులుగా నూడిపోయిన యేదుపంది ముండ్లు కోఱలుగా వైశ్వానరశిఖలు నాలుకలుగా ముక్తసర్పకంచుకంబులు కంచుకంబులుగాఁ జెలువార సర్వజగములయందలి సలిలము నామమాత్రావశిష్టము గావించెద నని పటపట పగులు వెదురుబొంగుల పేరి భేరికాసముదాయంబు వాయించుచుఁ ద్రిభువనంబులకును భయంకరమై వ్రాల్చిన పిచ్చుక ఱెక్కలచే మార్గము లెల్లఁ గప్పుచు సూర్యకాంతు లనుకొఱవులు మీఁదఁ బడినవో యనునట్లు రాలిన గులివిందపూసలు చిఱుతనిప్పుల రూపంబు వహింప గిరిగువాలయందుం దూఱి గంభీరమగు భాంకారము తోఁ దిరుగుచు భువనంబులన్నియు బూడిద గావించుటకై చేయు నభిచారహోమంబునకైన చరుపుపచనంబు సేయుచు దావాగ్నులకుఁ బండిన వేఁపపళ్లువర్షించి పరితృప్తి సేయుచుఁ గాలిన సికతారే

ణువులు వెంటరాఁ దత్తృణంబులందు డాఁగియున్న రాతిలక్కచే దిక్కులకెల్లఁబూఁతఁబూయుచు దావాగ్నిచేఁ గరఁగిన పిచ్చుకగుడ్లచే మూఁతవేయఁబడిన చెట్టుతొఱ్ఱలలోపలి కీటంబులపుటము బెట్టి కాల్చుటంజేసి వెడలిన కటుగంధము దిక్కులందెల్ల వ్యాపింపం జేయుచు విజృంభించె.

లేళ్లవలె తృణభూములయందుం దిరుగుచు ముఁగిసల వలెఁ దరుకోటరంబులందుం దూఱుచుఁ గపిలమహామునుల వలె జటాలంఘనము సేయుచు డేగలవలె శకునకులకులాయంబులు గూల్చుచు. నధరోష్ఠంబులవలె లాక్షారసంబుచే నెఱ్ఱఁబడుచు శిఖంబులపోలిక పక్షిపక్షంబులు దూసి పోవుచు మోక్షముఁ జెందఁగోరువారివలె జన్మకారణంబులు భస్మంబు సేయుచుఁ గాముకులవలెఁ గుసుమవిసరంబులచే సురభిగంధము వహించుచుఁ గొన్నిచోట్లఁ బ్రాగతోడను గొన్నిచోట్ల మందద్యుతితోడను గొన్నిచోట్ల జగము లన్నియు నొక్కసారి కబళింపం జాలిన పెనుమంటలతోడను విజృంభించుచుఁ గొన్నిచోట్ల బాల్యంబును గొన్ని ప్రదేశంబులం దారుణ్యంబును గొన్నితావుల వార్ధక్యంబునుం జూపుచుఁ గొన్నిచోట్ల వెదురుబొంగు కొనల కెక్కుచు గొన్నియెడలఁ బర్వతములయందలి లాక్షారసము కబళించుటం జేసి క్షయరోగ వనభ్రమించుచుఁ గొన్నిస్థలంబుల సర్వాన్నభక్షణంబునం జేసి పీవరకళేబరంబులై కొన్నిభూముల గుగ్గులు దాహంబునఁ గావరింబులై కొన్నిప్రక్కల నేత్రాగ్నిదగ్ధసకుసుమశరమదనంబు లగుటం జేసి పురారిం బురణించుచుఁ గొన్నివంకల నటులవలెఁ జటులశిఖానర్తనంబుఁ జూపుచు నెండిన చెఱువులందుం బ్రవేశించి పేలాలుగాఁ జేయఁబడిన నీవారబీజంబులు దాల్చు జ్వాలాంజలులచే గ్రీష్మకాలసూర్యు నర్చించుచు నిర్దయుల పోలికఁ గాల్పఁబడిన మెట్టతాబేలుల వసాదుర్గంధము నాఘ్రాణించుచు శత్రువు లగు మేఘములను సృజించు ననుభయంబునం బోలె తనుపొగను దామే భక్షించుచు తృణప్రాయప్రదేశములందు సలిలాహుతుల పోలిక స్ఫుటద్బహుళబాలకీటంబులై శుష్కసరసులందు వత్తిగుల్లలు కాల్చుటంజేసి శ్వితివంతులం బోలుచు తేనెపట్లనుండి మధుబిందువు లొడ్చుటం జేసి చెమటబట్టినవారిం బోలుచు పర్యంతశీఘ్ర్యమాణశిఖాసంపాతు లగుటంజేసి బట్టతలవారిం బురణించుచు సూర్యకాంతమణులను మండించుటం జేసి శిలాకబళనంబు సేయువారి వలెఁ జెలరేఁగుచు దారుణంబు లగు దావాగ్నులెచ్చటఁ జూచినఁ దామై విజృంభింపఁ దొడఁగె.

అట్టిమహాగ్రీష్మకాలంబున భానుండు భోజనముఁ జేసి తనయింటఁ గూర్చున్నయప్పు డపరాహ్ణసమయంబున పారశస్త్రభ్రాత యగు చంద్రసేనుండు చనుదెంచి

యిట్లనియె అయ్యా! చతుస్సముద్రముద్రిత ధరాధిపతియు దేవదేవుండును నెల్ల రాజుల తలలమీఁది రత్నంపుసానలపై యొరపిడుచున్న చరణనఖరమణులు కలవాఁ డును సర్వచక్రవర్తులకు ధౌరేయుండును మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వరుండు నగు శ్రీహర్షదేవుని యన్నయగు కృష్ణభూపతి తమ సమీపంబున కొక తెలివి గల దూతనంపించె నతండు చాల దూరము నడచి వచ్చుటంజేసి యలసి ద్వారమం దున్నవాఁడనిన నతండు వాయుష్మంతుఁడా? వేవేఁ బ్రవేశపెట్టుమని సెలవిచ్చినఁ జంద్రసేనుండును వానిం దోడ్కొని వచ్చె.

మిగుల దూరము నడుచుటంజేసి మోటవారిన పిక్కలును గుడ్డచీలిక లతికికట్టిన చండాతకమునిండఁ బడిన బురదయును వీపుపై వ్రేలాడు చిరుగుధోవతిముడియును దారము లంటగట్టుటంజేసి నడుము నలిగి రెండుగాఁ గన్పట్టుచున్న తలమీఁది లిపిపట్టంబును గలిగిన యామేఖలకుం దూరమునందు జూచి " యోరీ! భద్రుఁడ సమస్తభువననిష్కారణబాంధవుండగు కృష్ణభూపతికి భద్రమా " యని యడిగిన వాడును భద్రమే యని బదులుచెప్పి నమస్కరించి కొంచెము దూరమునంద కూర్చుండి మార్గశ్రమంబు బాపుకొని " యయ్యా! మాస్వామి పూజ్యుండవగు నీకడ కనిపిన యుత్తరమిదె చూచుకొండని విప్పి చేతికందిచ్చెను. పిదప భూపాలుండును నత్యాదరముతోఁ గమ్మఁ గైకొని స్వయముగా చదివినతరువాత మేఖలకునివలన కాలాతిపాతము ఫలప్రతిబంధకము కావున దానిం బండితులు పరిహరించునది " యను వాక్యమే యిందు ముఖ్యాంశము తక్కినయది " క్షేమప్రతిపాదక " మను వాచికముఁగూడ విని లేఖార్థమంతయు నిశ్చయించుకొని పరిజనము నావలకుం బొమ్మని నియమించి మేఖలకుని మరల నడిగిన వాడు నిట్లనియె. దేవా! మాస్వామి బుద్ధిమంతులగు తమకిట్లు విన్నవింపుమనియె లోకపూజ్యులగు మీకుఁ దెలియని యంశముండదు గాని యొకగోత్రంబునం బొడముట. యొక్కవర్ణంబు వారగుట, యొక్కచో బెరుగుట. నొక్కచో నివసించుట పలుమరుఁ జూచుచుండుట యొకరిగొప్పనొకరు వినుట సమానస్వభావము గలుగుట పరోపకారబుద్ధియుండుట యివియే స్నేహమునకుఁ గారణములు. ఏతాదృశకారణ మొకండును లేకపోయినను మిమ్మెన్నఁడు నేను చూడకపోయినను సర్వదా సమీపమునందున్న బాంధవునందుఁబోలె మీయందును నాహృదయము పక్షపాతము వహించి మీస్నేహమును గోరుచున్నది. దూరమందున్నను జంద్రునకుఁ గుముదాకరంబునందుఁ బ్రేమయుండుట సహజమే కదా. దుర్జనులు కొందఱు మాచక్రవర్తిసన్నిధిం దమఃప్రియమై వలొక విధముగా విన్నవించిరి. మహారాజును వారిమాటలు నమ్మకయే యున్నాడు. ఎటువంటి సజ్జనులకును మిత్రులు

శత్రువులును నుదాసీనులును గలరు. బాల్యచాపల్యమునాఁటి తమవృత్తాంతము నెవ్వఁ
డో యోర్వలేనివాఁడు కొంచె మెచ్చుతగ్గుగాఁ జెప్పును. ఇతరులు నది యట్టిదియేయని
వెంటఁ దాళముచైతురు. అవివేకులచిత్తవృత్తులు సలిలములవలె నీచానుగతంబులై లో
లంబు లగు. పదిమంది యొక్కరీతిగాఁ జెవికి సుఖకరమగునట్లు చెప్పఁగా వినునే గా
ని రాజమాత్రి మందలి సత్యాసత్యము లెట్లు గుర్తింపఁగలఁడు? యథార్థమెఱిఁగిన
మేము దూరమం దున్నను నీవు దగ్గఱ నున్నట్లే భావించుచున్నారము. చక్రవర్తి
తో వారి బాల్యచేష్టలకు బాల్యమే యపరాధి గాని వారుకారని విన్నవించితిమి. ప్ర
భువును మా మాటలు విశ్వసించెఁ గావున మీరు కాలక్షేపము సేయకుండ మాచక్రవ
ర్తి దర్శనమునకై రావలయును. మీరు సర్వదా బంధువులనడుమ నివసించియున్నను
మారాజుం జూడనిచోఁ బువ్వులు పండ్లును లేని చెట్టువంటివా రని నానమ్మకము. సే
వ మిగుల విషాదకరమనియు నందురాజోపసర్పణము మఱియు భయంకరమనియు మీ
రు తలంపకుండునది.

గీ. ఇచ్చ మెయివచ్చు విషయంబులే నొసంగ, రెపుడు మార్గణశతదుఃఖమిచ్చు చుండ్రు
మోహమున జీవనముఁగూడ ముంత్రు దర్ప, కుండు నీశ్వరదుర్విదగ్ధుండుజగతి.

లోకమునం దారాజులువేఱు. మాచక్రవర్తి యమ్మతిమయుండు. నృగ నల
నిషధ నహుషాంబరీష దశరథ దిలీప నాభాగ భరత భగీరథ యయాతిప్రముఖులం బో
లినవాఁడు. మాచక్రవర్తిదృష్టి యహంకార మనుకాలకూటవిషమును గ్రక్కునవికా
వు. వాక్కులు గర్వరోగగద్గదంబులు గావు. వ్యాపారము లతిగర్వ మనుమూర్ఛారోగ
మువలన మఱచిపోవునవి గావు. అతిదర్పదాహజ్వరంబునఁ గలిగిన వికారంబు లతనికిలే
వు అభిమానసన్నిపాతరోగ మంకురింపదు. అతని సంభాషితములయందు మదమత్త
చేవక్రింబులును నిష్ఠురంబులు నైనయక్షరంబులే యుండవు. అతనికి రత్నబుద్ధి సజ్జ
నులయంద కాని శిలాశకలంబులయందు లేదు. ముక్తాధవళంబు లగు గుణములు గలిగి
యుండుటే కాని యాభరణములు గలిగియుండుట యతనికనిష్టము. శ్రేష్ఠ దానవంతంబు
లగుకర్మములయంద కాని కరికరటంబులందు లేదు. మహాప్రీతి సత్యాగ్రేసరం బగు
కీర్తియంద కాని జీర్ణతృణమువంటి జీవితమందు లేదు. అలంకారచికీర్ష గృహీత
కరంబు లగుదిక్కులందే కాని చర్మప్రతిక లవంటి భార్యలయందు లేదు. గుణవంతం
బగుధనుస్సే యతనికి సహాయము గాని పిండమునకై చేరినసేవకులు గారు. మఱియు న
తనియాత్మ మిత్రులకును ప్రభుత్వము భృత్యులకును వైదగ్ధ్యము పండితులకును రాజ్య
లక్ష్మి బాంధవులకును నైశ్వర్యము పరిజనులకును సర్వస్వము బ్రాహ్మణులకును

హృదయము సుకృతచేష్టలకును నాయువు ధర్మంబునకును శరీరము సాహసంబునకును కృపాణి కత్తికిని రాజకులము వినోదమునకును బ్రతిపక్షసముదాయము ప్రతాపంబునకు నుపయోగించునది. వెయ్యేల సర్వాతిశాయి యగుసుఖము గలిగించు నవనిపాదపల్లవచ్ఛాయ సామాన్యపుణ్యములు చేసినవారికి దొరకదు. అని చెప్పిన విని బాణుండును భటుని సుఖభోజనశయనాదు లేర్పాటుచేయుటకై చంద్రసేను నే నియమించెను.

అట్లాభటునిం బంపించిన వెనుకం బ్రొద్దు వాలె. కాకిపిల్లవంటి రంగు గల బాలాతపంబును ముకుళించుచున్న తమ్మిమొగ్గలు కబళించినట్లు క్రమముగాఁ దగ్గ నశించి పోసాగెను. అనూరుండు హరిదశ్వంబులపగ్గంబులు బిగింపఁ గమలినీకాముకుండును దేవుఁ డిగ్గి యస్తాద్రిశిలావిషమప్రదేశములం దొట్రుపడుచుఁ గమలినీకంటకంబులచేఁ బాదంబులు గీసికొనిపోవ ముందరనుం బోరగిలఁ బడియెను. అంధకారవేశలంబాలకం బగుశ్యామాముఖంబు శశివిరహశోకంబునం బోలె నల్లపడియె. అట్టిసమయంబున బాణుండును సంధ్య నుపాసించి యేకాకియై తల్పంబునం బరుండి యిట్లు యోజింపఁ దొడఁగె. ఇప్పుడు నేను జేయఁదగిన దేది? రాజు నాయం దన్యథాబుద్ధి కలవాఁడు. నిష్కారణబాంధవుం డగుకృష్ణుండు రమ్మని నాకు వార్త నంపించె. రాజకులమా యతిగంభీర మైనది. భృత్యత్వమా యతివిషమ మైనది. రాజసేవయా మిగులఁ గష్టమైనది. ఇంతకు మున్ను మాపూర్వు లయినను రాజానుగ్రహము సంపాదించినవారు కారు. రాజాగారమునకు రాకపోకలా లేవు. నావలన నుపకార మేదియును లేదు. బాల్యస్నేహ మైనను లేదు. గోత్రగౌరవ మయినను లేదు. ఇంతకుముం దెన్నఁడును జూచియైన నుండలేదు. ప్రజ్ఞాప్రలోభనమా యెఱుఁగను. విద్యాతిశయకుతూహలమా లేదు. ఆదరము పుట్టించు సౌందర్యమా లేదు. కల్లబొల్లిమాటలు నాలుగు చెప్పుటయేనిం జేతకాదు. విద్వద్గోష్ఠియందలి నేరుపా లేదు. వశీకృతి కయి వెచ్చింపఁదగిన ద్రవ్యమా లేదు. రాజవల్లభులతోడిపరిచయమా లేదు. పోక తీరదు. సర్వలోకగురుండును భగవంతుండు నగుపురారియే నాకు సర్వప్రకారంబుల శుభంబు లొడఁగూర్పవలయు. అని యాలోచించి హర్షదేవదర్శనమునకై పోవుటకు నిశ్చయించుకొని నిద్రించె.

మఱునాఁ డుదయమున లేచి కృతకృత్యుండై స్నానము గావించి తెల్లనిదుకూలంబులు ధరించి జపమాల కేలం గొని ప్రయాణసమయంబునఁ బఠింపఁదగినసూక్తంబులు పలుమాఱు పఠించి మహాదేవునకు క్షీరాభిషేకపురస్సరంబుగా షోడశోపచారంబులు గావించి ముందుగా హోమము చేయఁబడిన నువ్వుగింజలు పెటపెటలాడ ఘృతాహుతులచే దక్షిణజ్వాలగా మండుచున్నహుతాశను వేల్చి బంగారము పంచిపెట్టి హోమ

ధేనుప్రదానంబుం బ్రదక్షిణ మాచరించి మంచిగంధ ములందికొని తెల్లనిబట్టలును బువుఁడ లును దాల్చి గోరోచన మద్దినగాశికపోఁచకుం గ్రుచ్చినకొండగోఁగుపూవులు చెవికొనం ధరించి తన్నుం దల్లికంటె నెక్కుడుగాఁ బ్రేమించిన గతభర్తృక యగు చిన్నమేన యత్త మాలతి యనునామె గమనమంగళంబు లన్నియు నాపాదింప వృద్ధబాంధవు లా శీర్వదింప ముదుసలిపరిచారకు లభినందింప గురువులకు నమస్కరించి వారి సెలవు నొంది కులవృద్ధులు శిరంబు మూర్కొన గమనోత్సాహము రెట్టించుశకునంబులకు సంతసించు చు మౌహూర్తికమతంబున నక్షత్రదోహద మాచరించి శోభనం బగుముహూర్తకాంబు నం గోమయోపలిప్తమై ముగ్గు లలంకరించిన భవనాంగణంబునం దుండి మెడనిండఁ నల్లనివి తప్పఁ దక్కినయెల్లరంగులపుష్పదండలును జుట్టి ముఖంబునఁ మావిడిచిగుళ్లుంచి పిష్టపంచాంగుళములచేఁ దెల్లపఱచిన పూర్ణకలశముం జూచుచుఁ గులదేవతలకుం బ్ర ణమిల్లి ఫలపుష్పహారులై తనగమనానుకూల్యంబునకై జపించు కులద్విజులు వెంట రాఁ గుడికాలు ముందు కదల్చి ప్రీతికూటగ్రామంబునుండి బయలుదేరెను.

ఇట్లు కదలి వేసంగికాలమున నుదకరాహిత్యంబును మోడులైన చెట్లును గలు గుటంజేసి కష్టతరంబై బాటసారులకుం దూరమై ముఖప్రదేశంబునం గలచెట్టు మొద టఁ జెక్కినపశుభుజయుగ కాత్యాయనీవిగ్రహంబు సర్వజన భయంకరంబై ప్ర కాశింప శూన్యంబయ్యు దప్పిగొన్న శ్వాపదమృగంబుల నోట ప్రేలాడు నాలుకలచే బల్లవితంబయినట్లు తెలుఁగులును గొండముచ్చులును దనెగ్రోలటకై తేనెపట్లు పడ లాగ నందుండి పురుగులెత్తు తొండలచేఁ బులకితంబైనట్లు దావాగ్నిదగ్ధప్రదేశంబుల స్థూలస్థూలంబుగా మొలకలెత్తిన శతావరీకందలంబులచే రోమాంచితం బయినట్లు నెల యు చండికాకాననంబు దాఁటి నల్లకూటం బనుగ్రామంబుఁ జేరి యందు మనస్సునేక మైనస్నేహితుఁడు జగత్పతి యనువాతఁడు తగినసపర్య గావింప సుఖంబుండి యానం బు గడపి మఱునాఁటిప్రాతఃకాలంబున వెడలి భగవతియగు భాగీరథిం దాఁటి యష్టిగ్ర హంబను పేరుగల యడవియూర నానాఁటిరాత్రి వసించి మూఁడవదినంబున నజిరవతీనది తీరంబునందలి మణితారపురమునకు దాపుననున్న స్కంధావారముఁ జేరి రాజభవనం బునకు నాతిదూరంబునందలి యొకయింటం బ్రవేశించెను.

అందు స్నానభోజనాదికము నిర్వర్తించి కొంతతడవు విశ్రమించి మార్గాయాస ముం దీర్చుకొని జాముప్రొద్దుండఁగా మేఖలకునితోఁ గూడ బయలుదేఱి నడుమనడు మ రాజుల శిబిరంబులు గాంచుచుఁ జనిచని యంబారీ వేయుటకుం గొన్నియు భారవ హనంబునకుం గొన్నియుఁ గ్రొత్తగాఁ బట్టుకొనఁబడినవి కొన్నియు బన్నకొలకుఁ

బుచ్చుకొన్నవి కొన్నియు నైపుణ్యముం గనఁబఱచుటకుం గొన్నియు నేనుఁగులు పుట్టుపుడమిం బాలించువారు పంపినవి కొన్నియు నడపిపోయితెం డంపినవి కొన్నియు రాజులు ప్రియపర్వంబునఁ గానికకై కొనితెచ్చినవి కొన్నియు మఱికొందఱు రాజులు దూతలతోఁ గూడఁ బంపినవి కొన్నియు యుద్ధక్రీడ చూపించుటకై కొన్నియు దానంబులకై కొన్నియు వాహ్యాళి నడిపించి తీసికొనిరాఁబడినవి కొన్నియు వాహ్యాళికై ముచ్యమానంబులు కొన్నియు గంటలు కొట్టుటకై నిల్పఁబడినవి కొన్నియు నేనంగు లేకమై సేతుబంధనార్థమై ప్రోగు చేయఁబడిన పర్వతములవలె నొకచోఁ బ్రకాశింపఁ నెల్లపుడుఁ గదల్చు కాలిడెక్కలపటపటాత్కారంబు రాజ్యలక్ష్మిని నాట్యంబు చేయించుటకై వాయించు మద్దెలమ్రోఁత గాఁగఁ సెలవులనుండి జాఱునురుఁగు ప్రోగులు హరిణజాతిం గూడ జవజడజంఘంబు లని పరిహసించు నవ్వు గాఁగ హేషారవంబు లుచ్చైశ్శ్రవంబుం బోరాటమునకై పిలుచు కేకలుగాఁగ గాలిచే నిట్టట్టు కదలు శిరోమండనచామరంబులు రవిరథతురంగంబులమీఁది కెగిరిపడుటకై కట్టుకొనిన ఱెక్కలు గాఁగఁ గన్పించు గావించుతురంగంబులు తరంగంబులపోలిక నింకొకచోటఁ మత్తొక్కప్రదేశంబునం దిన్నిన్ని యోజనంబులు నడువఁగల వని తెల్పుటకు వ్రాసినయక్షరములో యనఁ దవరు గవ్వదండలు ముఖమండనములుగా రక్తక్షుప్రచామరంబులు కర్ణపూరంబు లగురక్తోత్పలంబులుగా భణభణయనియు ఘురుఘురనియు మ్రోగు కృత్రిమచామీకరగోళకమాలికలచే రణద్ద్విజపూరశోభితంబు లగుముదురుతమ్మితోఁటలను భ్రాంతి పుట్టించుచు శ్రవణప్రాంతంబులందుం బ్రకాశించు నైదురంగుల యున్నితాళ్లు జటాజూటంబులవలె నలరార నట్టిట్టుఁ దిరుగు కపికపోలకపిలంబు లగులొట్టిపిట్టలను నింకొకచోట శరత్కాలమేఘంబులవలెఁ బ్రస్రుతపయఃపూరంబులును ధవళతరశరీరంబులు నైఁ కల్పవృక్షంబులపోలిక ముక్తాఫలజాలకమాలికాలోకవిలుప్తచ్ఛాయామండలంబు లై నారాయణనాభిపద్మంబుపసువున సమాశ్లిష్టగరుత్పక్షంబు లై శేషఫణిఫణాఫలకంబులరీతి నుపరిభాగద్యోతమానస్థూలమాణిక్యఖండంబు లై గంగాపులినంబులచాయ రాజహంససేవితంబు లై గ్రీష్మఋతువుం దిరస్కరించుచున్నట్లు సూర్యప్రతాపమును నవ్వుచున్న ట్లాతపమును మ్రింగుచున్నట్లు జీవలోకమంతయుం జంద్రలోకమయముఁ గావించుచుఁ గాలమెల్ల గుసుమమయముఁ జేయుచు బవలంతయు జంద్రికామయ మొనర్చుచు నాకసమెల్ల ఫేనమయము నాపాదించుచు నకాలకౌముదీసహస్రములు సృజించుచు దేవేంద్రలక్ష్మిం బరిహసించు శ్వేతాతపత్రంబులును దశదిశావలయంబును క్షణదృష్టనష్టంబుగా ముల్లోకములును మ్రింగుచున్నట్లును నుత్తేపాపక్షేపకాలంబు లంధకా

రాలోకనయంబు లగుటంజేసి దివసంబునె రాకపోకలు చేయించుచున్నట్లును నృప
కళంకమలినం బగునెలికాలస్థితి నుద్వాసన చేయించుచున్నట్లు లోకంబునం గాళప్రి
నూన ధవళదివం బగునకాలశరత్కాలమునుం గలిగించుచున్నట్లు నక్షత్రమార్గంబునం బి
సరించుతువులు చిమ్ముచున్నట్లు వెలయు శశికిరణధవళంబులగు చలచ్చామరసహస్రంబు
లును గలిగి కరికర్ణశంఖంబులు రాయంచగుంపు లై కదళీవృక్షంబులు కల్పలతలై మ
యూరాతపత్రంబులు మాణిక్యవృక్షకాననంబులై యంశుకంబులు మందాకినీప్రవాహ
మై పట్టుంబట్టంబులు పాలసంద్రంబై మరకతమయూఖంబులు కదళీవృక్షంబులై వెల
యం బద్మరాగబాలాతపంబు లింకొక్కసపటలును నింద్రనీలద్యుతు లింకొకయాకసంబు
ను మహానీలమయూఖంబు లింకొక్కయపూర్వం బగురాత్రియు గారుడమణిప్రకాశం
బు లింకొక కాళిందీప్రవాహంబునుసృజింపంబుష్యరాగంబు లంగారఖండంబు లనఁ భ్రాం
తిం గలిగింప మహారాజదర్శనంబు దొరకకి తలలువాంచి కాలిగోరులందు మొగంబులు ప్ర
తిఫలించుటంజేసి సిగ్గుచేఁ దమతలలు తమయవయవములయందు దాఁచుకొనుచున్న ట్లు
న్నవారును జేయునదిలేక యేమియుందోఁచక పదనఖంబులచే ధరాతలంబుమీటుచున్న
తఱి నిట్టటుప్రసరించు నఖకాంతియను నెపంబున సేవాచామరంబులు విసరుచున్న ట్లు
న్నవారును దాత్మపార్థ్యఁ గావించుకొనంబోయిన రాజానుగ్రహము కలుగునని తలంచి
యురంబునందుయ్యాల లూఁగువేల్పురాదాతి దండల మిసిమినెపంబునం దరివాగులు
కంఠంబునం దాల్చుకొనుచున్నట్లున్నవారును నిట్టూర్పుగాలివాసనకై మూఁగు తుమ్మె
దలచే మొగంబు లమావసరేలు గాఁగ రాజ్యనాశభవం బగుశోకంబున గడ్డంబులు పెం
చుకొనినవారివలె నున్నవారును శిరోమాలికలపై దిరుగు గండుఁదుమ్మెదలు ప్రణామా
వమానంబునకుం జడిసి పాఱిపోవు తలలవలె నలర నిర్జితులయ్యును సమ్మానితులవలె
వనవ్యశరణులై యున్నవారును నడుమనడుమ వెటకు వచ్చుచు లోపలికిం బోవుచు
వెంటనంటివచ్చు యాచకపాళిం గసరుచున్న యంతరద్వారపాలకుల విసుకు లేక మా
టిమాటికి “భద్రులారా! పరమేశ్వరుని దర్శన మిప్పు డగునా! లేక భోజనమైన పిద
ప దర్శన మిత్తురా! వాహ్యాళికై యిప్పుడ వత్తు” రని యడుగుచు దర్శనాశచేఁ గా
లముఁ బుచ్చువారు నగు నిర్జితానేకనృపాలకమండలంబులును నానాదేశములనుండి ప్ర
తాపాభిలాషంజేసి వచ్చి నరపతిదర్శనముం బ్రతీక్షించుచున్న యితరరాజకుమారులును
నేకాంతప్రదేశములయం దున్న జైనులు బౌద్ధులు పాశుపతులుఁ బారాశరులును బ్రహ్మ
చారులును మఱియు సర్వదేశములనుండి వచ్చిన జానపదులును జతుస్సముద్రవేలావన
వాసులును సర్వదేశాగతు లగుమ్లేచ్ఛులును దూతలును దమతమ యుచితస్థానంబులం

దుంపఁ బ్రజాపతుల సర్వప్రజానిర్మాణభూమి యన లోకత్రయసారరచితం బగు చాతుర్య మన నహనప్రకృతియుగముల సమావేశ మన నద్భుతపరిమాణంబులగుస్వర్గంబు ల నన్నిపాలిం బనఁ గోట్లకొలఁది రాజ్యలక్ష్ములకు నృత్యమంటపం బైనహాస్రమహాభారతంబు లైనను వచింపరాని మహారామణీయకంబు గల రాజద్వారంబుం బ్రవేశించెను.

పిదపఁ బదార్థమణీయకవిలోకనంబున విస్మయపరవశుం డయిన యీబాణమహాకవిహృదయంబున నింతటిమహాసంఖ్య గలప్రాణిజాతము సృజించిన సృష్టికర్తల మనంబున మహాభూతిపరిక్షయ మగునని యేలతలంపలేదో! పరమాణుపరిచ్ఛేద మగునని యేలాలోచింపలేదో! కాలమున కంతము వచ్చునని యేల యోజింపలేదో! వారి యాయుర్దాయమునకు సమాప్తి యేలకాలేదో! వారిమాకృతికి సమాప్తి యేలకాలేదో యను మహాసంశయము పుట్టఁ దోఁచెను. మేఖలకుండును దూరమునం దుండియే ద్వారపాలకులచే గుర్తింపఁబడి యోపుణ్యాత్మ! క్షణకాల మిం దుండు మని బాణుని నిలిపి యప్రతిహతగమనుం డై పురములోనికిం బ్రవేశించెను. తరువాత మహాతిలకాలంబునను గటీకారాగారం పై తెల్లని కంచుకముచేఁ గప్పఁబడిన యున్నతం బగుశరీరంబును మాణిక్యమకుటం బగుపతికబంధఁబుచే ఓగింపఁబడిన సన్ననినడుము హిమశైలశిలావిశాలం బగువక్షస్థలంబును ముంచుంగొండ పెండ్లికొడుకు గిత్త మూఁపురమ వలె వికటోన్నతంబు లగునంసంబులును గ్రహలంబు లగునింద్రియకురంగఁబులం బట్టుట కొగ్గిన యురితాళ్లవలె నొప్పుముక్తాహారంబులును నేతాదృశభూపతిలలామంబు తనవంశంబునం బాడుమనవాఁ డేమో యనియడుగుటకై శ్రవణంబుల నవలంబించిన సోమసూర్యులో యన వెలయు మాణిక్యకుండలంబులును వికచపుండరీకముండమాలికవలె దూరంబుననుండియే లోకము నానందపఱచు దీర్ఘదృష్టిపాతంబును నైష్ఠుర్యంబున కధిష్ఠానం బగుచోటనుండియు వినయమునుం జూపించు మాళియందున్న తెల్లనితలపాగయుం గలిగి వామకరంబున ముత్యాలతాపడంబున దంతురితం బగు పిడిగలకృపాణంబును నితరకరంబున సువర్ణమయం బగువేత్రయష్టియు దాల్చిన యొకానొక పురుషుండు వెంటరా మేఖలకుండు మరలఁ జనుదెంచి యితఁడు దౌవారికులలో నగ్రగణ్యుండు మహారాజున కతిప్రియుండు పేరు పారియాత్రికుం డితనిం దగినప్రతిపత్తిచే గౌరవింపుఁడు మీకు సమస్తశుభములు చేకూరు ననియె. పిదపఁ బారియాత్రికుండును సమీపించి నమస్కరించి మధురవాక్యంబుల వినయం బుట్టిపడ దయచేయుఁడు ప్రవేశింపుఁడు దర్శనమిచ్చుటకు సన్నద్ధుం డై మహారాజున్నవాఁ డనవుడు బాణుండును ధన్యుం

జ నైతి మహారాజునకు నాయం దింతటి యనుగ్రహంబు వచ్చెనని సంతసించుచు నతండు దారితెలుప నభ్యంతరమునం బ్రవేశించెను.

తరువాత నాకిట్టి వనాయు కాంభోజ భారద్వాజ పారసీక సింధు ప్రముఖంబు లగుదేశంబులం బొడమినవియు నెఱుపు నలుపు తెలుపు పసుపు పైంగళ్యము తిత్తిరి పక్షిచ్ఛాయము మొదలగురంగులు కలవియు డొక్కలు వాలిగింటను మొగమునందును తెల్లనిమచ్చలు కలుగుటంజేసి పంచభద్రంబు లనంబడునవియు మల్లికాక్షంబులును శరీరమునిండఁ జుక్కలవంటి తెల్లనిచుక్క లుండుటంజేసి కృత్తికాపింజరంబు లనంబడునవియుఁ గండలేని పొడుగుపాటి ముఖంబులును నతివిశాలంబులుఁ గాక నిక్కి పొడుచుకొని యున్న కర్ణకోశంబులును పద్మలంబు లై సునుటితంబు లైన చిక్కని సిగాలప్రదేశంబులును యూపస్తంభమువలె వక్రింపక పొడుగైన కంఠంబును నుపచయంబుగా బలిసిన స్కంధంబులును లోనికి దించికొని పోక పైకిఁ దేలియున్న యురస్థలంబును పలుచనై తిన్ననైన వాలుకయు నినుంపగుండ్లవలెఁ గఠినంబులగుడెక్కలును నతివేగంబుగా నడుచునపుడు తెగిపోవునను భయంబున నాళ్లు లేకుండగనే పద్మలంబులు గాగ్రహింపఁ బడినవో యన్నట్లున్న యుదరంబులును ద్రోణికామాంసలంబులై వేఱుపడియున్న నితంబంబులును బుడమియంటని వాలంబులును మొదలగుశుభలక్షణలక్షితంబు లగునవయవంబులు కలవియు రెండప్రక్కలను దృఢతరంబు లగు భర్మపాశంబులు బిగించి కుంచించుటంజేసి పొడవు లగ్గినను పాశబంధంబుచే నొకకాలు ముందుకుఁ జాఁచి యుండుటఁ దగ్గనియట్లే కాన్పించునవియు రెండుమూఁడుపేటలతోఁ జేసినత్రాళ్లు తగిల్చిన కంధరంబులును నిమీలితంబు లగులోచనంబులును గలిగి నములుచున్న గడ్డిపోఁచలరసముచే శ్యామలంబు లగునురఁగుముద్ద లొడలినిండఁ బడ దురదచేఁ బురపురలాడుకాయంబు దంతములచే మాటిమాటికిఁ గొఱుకికొనుచు నలసాలసంబుగా వాలాధఃప్రదేశంబు కదల్చునవియు నొక్కడొక్కనై నిలిచి నిద్రించుటంబట్టి శిథిలితంబులగు జఘనార్ధంబులతో నేదియో ధ్యానించుచు నడుమనడుమ హుంకరించుచున్నవియు ఖనఖనలాడుఖురాగ్రములచేఁ బుడమిం ద్రవ్వునవియు ఘాస మభిలషించునవియు యవసగ్రాసంబు నద్దెసలకుం జిమ్ముచు క్షోభించునవియు స్వరక్షకు లగుచండాలుర కోపహుంకారములకుం జడిసి వల్గుఁ గ్రీడించునవియు కుంకుమ పరిమార్జనంబునఁ బింజరాంగంబు లగుటంజేసి సర్వకాలసన్నిహితంబు లగునీరాజనంబులచే రక్షింపఁబడుచున్నట్లున్నవియు వితతవితానంబులును బురఃపూజితాభిమతదేవతంబులును భూపాలవల్లభంబు లగుకుట్టిముల వే సుందరం బగుమందుర విలోకించుచుఁ గుతూహలంబు హృద

యౌవనం దంకురింపఁ గొంచె మంతరముఁ గడచి యెడమవైపున నత్యున్నతం బగు ప్ర చే ప్రాకారమెల్ల నిరవకాశముఁ జేయుచున్న యరఁటితోఁట చుట్టుపరిహారియై రహింపఁ దుమ్మెదలచే నిండిన కరిమదంబు నదులవలెఁ బ్రవహింప సుందరంబగు క్రీడాస్త్రీనివాసంబగుమందిరంబు వికసించినపొగడపూవుందావివంటి తావి ఘ్రాణేంద్రియమా ఘ్రాణింపఁ గనుంగొని మహారాజెందు వాఁడేమి యని యాదౌవారికు నడిగిన నతండును, మహాత్మా! యందుమహారాజునకు బహిఃప్రాణంబును శాహ్యం బగు హృదయంబును జాత్యంతరంబగు నాత్మయు విక్రమంబునకు మిత్రంబును దర్పశాతనామంబు నగుక్రీడాగజంబు వసించియుండునని చెప్పినబాణుండును, భద్రా! దర్పశాతనుఁడు నేను వినియున్నాను తప్పు గాదేని జూడవలయు నని యున్నది. కావున నన్నచటికిం గొంపొమ్మన్న గొంపోయి నాకాకుతూహలముం దీర్పు మనవుడు దౌవారికుండును గానింపు తప్పేమి దయచేయుఁ డావారణేంద్రముం గనుఁడు మీకుతూహలముం దీర్చుకొనుఁ డని బదులు చెప్పెను.

పదంపడి బాణుండును దత్ప్రదేశంబునకుం బోయి యాకసంబునఁ జాతకపక్షులకును భూమియందు నీలకంఠంబులకును గ్రీంకారకేకారవంబులకలకలంబు కలిగింపం జాలు గంభీరబృంహితారావంబు దెసలు ప్రక్కలుసేయ విచ్చిన కడిమిపూవులతావిలోఁ బోరాడుటకును సుధాసౌరభంబుతోఁ డీకొనుటకును జాలిన మదపరిమళంబు భువనంబు లాక్రమింప మధుబిందుపింగళంబులై పద్మాకరంబు లగుమదజలబిందువులచే సరస్సుం బోలు శరీరంబు చతుర్థకుదావస్థం దెలుపఁ గర్ణతాళతాడితంబు లగునవతంసశంఖంబులవలనఁ బొడము చప్పుడుం పంచమమదావస్థాప్రవేశోత్సవంబునాఁటి మంగళగానంబుగాఁ గ నెల్లప్పుడుఁ గదలుటంజేసి మ్రోగు కాలిగొలుసులఘళఘళారావంబు లయుగా నుయ్యాలయూఁగుచున్న ట్లున్న దీర్ఘకాయంబు భారమంతయు మోపిన నేలక్రుంగుననినభయంబునంబోలెఁ దేలికపడున ట్లగుపింప దిగ్గజంబుల యుద్ధంబునకుం బిలుచుచున్నదో యనఁ గొండ మెత్తుచు దిశాభిత్తికలం దేహాకండూతి తీర్చుకొనుటకుం బోలె నట్టిట్టుఁ గదలుచు బ్రహ్మస్తంభంబు చీరుటకుంబోలె ఱంపములవంటి దంతము లాడించుచు నిమిషియుండుట కీలోకము చాలక వెలుపలికిం బోవుతలంపునం బోలెఁ జలించుచు మావటీండ్రు గ్రీష్మకాలోచితంబు లగునుపచారంబులు సేయఁ దదానంద మనుభవించుచు సమరవిజయంబుల లెక్కకై గీసినగీఁతలో యశం బ్రకాశించు సన్నసన్నని ముడుతలుకలిగి కులశైలసముద్రద్వీపకాననసమేతం బగుబ్రహ్మాండభవనంబు కవాటంబునకుం దగుప్రాగడియయనం దగుశుండాదండముం బ్రతిగజంబుల మదసౌరభంబు విసరిన

ఫుల్లంబై కౌస్తుభమణి హారములు చేతికందిచ్చిన యట్టి కొండ పరంబున నొక్క ట్టుటం జేసి జలజలంబ్రవహించు తదంగసక్తజలంబున మూలంబులు తడిసి యగ్రకీలాగృహీతం బు లగు తామరతూండ్ల నెయ్యంబున సమరోత్సాహజనితంబు లగు పులకాంకురంబులు వహిం చు దంతకాండంబులనుండి ప్రసరించు కాంతి సరోవరక్రీడాకాలంబునం దివి యొక్క టై మరలఁ గ్రక్కఁబడుచున్న కుముదంబు లన నొప్పొసలఁ వ్యాపింపఁ జేయు నిజయశో రాశి యనఁ గుంభకోటం జంప్రసంగంబుల నవహాసించు నవ్వన ముఖావకుంఠనంబు గాఁ గైకొన్న వేలుపుటేట్టి వాలిఁకిగ యున వ్యాపింపఁ గొండ మెత్తుగప్పుడు కప్పించు ర క్తాంశుకంబు వంటి పవడ తొఱ్ఱ తామరపుప్పులనో లేక లేఁత యెండుగులుగుల్లనో గ్రక్క చున్నట్లగపడు సహాసంగితంబు లగు... కబళితకమలపీఠం బగు మకరందము తో లెఁ బచ్చనిమిసిమిం గ్రిమ్మ్రింపఁ జాతింపకిలవలీలతాంగతటంబునకై లాంకురచ్ఛాయకపటీ సహకారపల్లవాంబు లగు... భక్షించుటం జేసి తద్గతామోదము వెలికిం గ్రమ్ముచున్నదో యన్నట్లు గండంబులవెంబడి వెడలు దానామోదము దెసలు నుంప లీలకై టెంకఁవాల్చిన నెఱయమక్కలచే సరసపత్ర గోకంబుడు దానపట్టంబులపై జుమ్మని మ్రోగు బు మ్మెరవలగొను సర్వాశాసాద్భుతముసుసిమిం జెలువు సర్వదా జలబిందువులు గ్రక్కుచున్నం చుం గొత్తయుక్కల నక్షత్రమాలికలఁ గదుపఁబడుచున్న తల నొసలగజరాజ్యపట్టాభిషేక ము సూచింప దిశాముఖంబుల క్షణము గొనుచు క్షణము విచ్చుచున్న చలకర్ణతాళవృంతం బులు దంతపర్యంకికపై బవళించియున్న రాజలక్ష్మికి వీచోపులిడుచున్నట్లుండ వంశ క్రమాగతంబై గజాధిపత్యచిహ్నంబైన చామరము చోలె వాలధి విరాజిల్ల దిగ్విజయసీ తంబు లగు నదులు కిరికంపిత... రాజితవ్యాజంబున మరల వెడలఁ దట్టిక ప్త తో నేయుమనుపయుం జూపకుండు పిని యన్యద్విరదడిండిమధ్వనిగా నిశ్చయించుటం జేసి ప్రతియమయుచు నతిమానోచ్చలనం బుగయించి చల్లాజినపిదపఁ బూత్కారం బులు పరాభవమొఖనివేదకంబులై యున పూత్కారంబులు విస్తరిల్ల నుత్సాహంబునకు దయభూమి యునఁ జేయంబన్న ...చి యున లావణ్యంబునకు మందిరం బన వినయంబున కు నివాసంబన స్నిగ్ధంబు లగు గోళ్లును గిరిసంబు లగు లోమంబులును పెద్ద మొగంబును మృదువైన తలయుఁ బొట్టిస్కంధంబును నూన్యోదరంబును బరిచయంబునం దార్ఢ్యంబు ను సతతప్రవృత్తదానధారయుఁ గలిగి మదశీలలందరు బలభద్రుం బూరించుచు పక్షక రణంబునందుం గులకళత్రింబై యుంతన్వభాసంబున జీనుం బోలుచుఁ గ్రోధకోధమో క్షుంబులందు పయోవ్యాధులవంటిదై గరుత్మంతునివలె నాగోద్ధృతి సేయుచు నారదునివ లెఁ గలహకుతూహలియై వాహినీసంరంభంబునందు మకరంబై దశనక్రీడలందాశీవిష

మై రిపుమారణంబునకువానలేని పిడుఁగై హస్తపాశాకర్షణంబులందు వరుణదేవునుద్దియై యరాతిపరిగ్రహంబునకు యమవాగురయై పరిణతియందుఁగాలమై తీక్ష్ణకరగ్రహణంబునకు రాహువై కుటిలగతుల కంగారకగ్రహమై మండలభ్రాంతి కలాతచక్రమై విక్రమంబునకు మనోరథసంపాదకం బగు చింతామణిపర్వతమ్మును నభిమానమ్మునకు దంతముక్తాస్తంభ విరాజమానం బగుమహారాజసౌధంబును ధైర్యంబునకు ఘంటాచామరమనోహరం బగుస్వేచ్ఛాసంచారి విమానంబును గ్రోధంబునకు మదధారాదుర్దినాంధీకృతం బగుగంధోదకధారాగృహంబును నహంకారమునకుఁ గాంచనప్రతిమాబహుళం బగు మహానికేతనంబు ననలేపనంబునకు గండశైలప్రాసాది యగు క్రీడాపర్వతంబును దర్పంబునకు సదంతతోరణం బగు వజ్రమందిరంబును రాజ్యంబునకుచ్ఛకుంభకూటాట్టాలకవికటం బగు సంచారి దుర్గంబును బృధివికిఁ గృతానేకబాణవివరసహస్రంబగు లోహప్రాకారంబును భూనందనంబునకు శిలీముఖశతభాంకారబహులం బగుపారిజాతవృక్షంబును గర్ణతాలతాండవంబులకు సంగీతగృహమును మధుపమండలమ్మునకుఁ బానమంటపంబును శృంగారాభరణంబుల కంతఃపురంబును మదలీలాలాస్యంబులకు మదనోత్సవంబును నక్షత్రమాలామండలంబులకుఁ బ్రదోషంబును మదమహానదీప్రవాహంబుల కకాలవర్షాకాలంబును సప్తచ్ఛదపవనపరిమళంబుల కసత్యశరత్కాలంబును శీకరనీహారంబుల కపూర్వహిమాగమంబును గర్జితాడంబరములకు మిథ్యాజలధరంబునై ప్రకాశించు దర్పశతం బను నామహాగజంబుం జూచెను.

పిదప నీబాణభట్టారకుఁడు చిత్తమందీగజేంద్రమును నిర్మించుటకై పర్వతములే పరమాణువులై యుండనోపు. లేనిచో నింతగౌరవ మేలకలుగు నను నాశ్చర్యము పొడమి విభ్రాంతుఁడైయుండ దౌవారికుం డిట్లనియె.

ఉ. ఏమియు లేకయుండ నశియించిన సంపదపెంపు లోపలం
బ్రామినచింత చేతఁ బలుమాఱుఁ దలంచుచు నేడ్చుచు న్వనీ
భూములలోఁ జరించు రిపుభూపతులెల్ల స్మరించు నీగజ
స్వామి దిశాగజేంద్రములసైతము సైఁపదు సూనంబునన్.

తాము దయచేయుఁడు మరల నీదర్పశతముం జూడవచ్చును. ప్రకృతకాలంబున మహారాజుం జూడవలయు ననవుడు నమ్మేఖలకునితోఁగూడ మదజలకజ్జలంబుచే నల్లనైన దంతీంద్రుని గండపట్టంబునం బడుటఁజేసి మదించినదోయన ముకుళితంబగు తనదృష్టిం గూడ మరలించి యతండు మార్గముపదేశింపఁ బెక్కుమంది సామంతనృపాలకులచే నిండియున్న మూఁడుకక్ష్యలుదాఁటి నాల్గవదానియందలి యాస్థానమంటపంబు

న కెదుటి ముంగిటియందు మంచివ్యాయామము సేయుటచే గట్టిపడిన కర్ణికారగౌరం బగు పొడుగుపాటి శరీరంబులును గేలఁ గత్తులును గలిగి బంగారుకంబములవలె బారులు గట్టి నిలువంబడిన తాతతండ్రులతరమునాఁటనుండియుఁ గొలువుసేయు శరీరపరిచారకులు కొంచెము దూరమందుఁ జుట్టుం బరివేష్టింప మఱియు విశిష్టేష్టలోకంబు దగ్గఱఁ బరివేష్టింప మంచువలెఁ జల్లనై మంచిగంధపునీటం గడుగఁబడి చంద్రమయమో యన ను త్తెపుంగొండరాతిపలకో యనఁ దనరారు దంతపాండురపాదం బగుశయనంబునం బర్యంతవిన్యస్తం బగుభుజంబుమీఁదనే బరువంతయు మోయునట్లు కూర్చుండి భూషణమణిమయూఖంబులతోఁ గలసిన దిగంతవ్యాపి యగుదేహప్రభయందు లేఁదామరతూళ్లచే నిండిన వేసంగినాఁటి కొలకునం దోలలాడుచున్నట్లున్న రాజలోకంబుతో ముచ్చటలాడుకొంచుఁ గేవలతేజోమయంబు లగుపరమాణువులచే సృజింపఁబడెనో యనునంతటి తేజశ్శాలియై సర్వావయవంబులందును నుచితంబు లగుసర్వలక్షణంబులు గలశరీరంబు మహారాజలక్ష్మిచేఁ గౌఁగిలింపఁబడి యున్నను బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు విడువనివానివలె నగపించుచు రాజర్షివలెఁ బ్రతిపన్నాసిధారాధారణవ్రతుండును నవిసంవాదియునై విషమం బగురాజనీతిమార్గంబునం బదంబులు తొట్రిలునో యనుభీతిచేతం బోలె ధర్మదండ మవలంబించుచు సర్వభూపాలకపరిత్యక్తయై దిక్కుమాలి శరణుచెందిన దాసివలెన త్యపవిం గాపాడుచుఁ గాలిగోరులందుం బ్రతిఫలించిన చామరగ్రాహిణు లగువారవిలాసినుల ప్రతియాతన లనునెపంబున దశదిశావనితలచే సేవ్యమానుండై దిక్పాలకుల కృతాకృతములు పరీక్షింపనో యన నపాంగపాతముల కొనలందు దీర్ఘతరంబులుగాఁ బ్రసరింపఁజేయుచు మణిపాదపీఠంబునకు వెనుకతట్టునఁ బ్రసరించిన దినకరునికరంబులు పరిగసనంబునకై సెలవు గోరుకొనులాగు వహింప నలుదెసలకుఁ బ్రసరించిన భూషణమణిమయూఖచ్ఛటప్రదక్షిణము సేయు దివసలక్ష్మివలెఁ గాన్పింప మెయినిండఁ బూయఁబడిన మంచిగంధపుఁబూఁత శరీరలావణ్యాంభోధిమీఁది నురుఁగువలె భాసిల్ల మహారాజశిరోమణిప్రతిబింబితమ్ము లగునిజాకృతులం గనుఁగొని సహింపని రాజ్యలక్ష్మి విడుచు నిట్టూర్పో యన నిరుగడలఁ జామరానిలంబులు ప్రసరింప నాలుగుసముద్రములయందలి లావణ్యమంతయు సంగ్రహించి వచ్చినలక్ష్మిదేవతచేఁ గౌఁగిలింపఁబడెనో యన్నట్లు విరాజిల్లుచు నైకవిధంబు లగునిజాభరణప్రభలవలన నలుదెసలఁ దెక్కువేల్పువిండ్లు సృజించుచు రాజులతో సంభాషించునెడలఁ బరిత్యజించినను మార్దవమాధుర్యాదిగుణంబులు కవికథాలాపములందు వర్షించుచు విస్రంభభాషణంబులయందు సైతము వాచామృతము వెలిపుచ్చుచు ననుగ్రహించునెడల భృత్యుల నగాధమగు హృదయముఁగూడ

బహుళ్యములను నిశ్చలంబగు సంపదను గూడఁ దగినచోట్లఁ గనంబడఁపుచు వీరశ్రీప్రసంగంబులందు రణలక్ష్మి పంపిన యనురాగ సందేశము విన్నట్లు పులకితంబగు గండస్థలమునఁ బులకవ్యాప్తి ప్రకటించునట్లు మాటలాడుచు జరిగిన యుద్ధప్రసంగములు ముచ్చటించు కొనుచు నడుమనడుమఁ గలహించుచున్న భృత్యులయందును నిజకృపాణంబునందును స్నేహావృష్టింబోలె దృష్టిఁ బ్రసరింపఁజేయుచు పరిహాసనిర్గతంబులందు నస్వప్రతాపకేతు లగు రాజుల యాశయంబుంబోలె దంతకాంతులు వెదజల్లుచు సకలజనులహృదయముల యందుండినను నొక్క న్యాయాసనంబే నివాసము చేయుచు గుణముల కగోచరమై సౌభాగ్యంబున కేకభూమియై వరప్రసాదంబుల కవిషయంబై యాశీర్వాదంబుల కశక్యంబై మనోరథంబుల కమార్గంబై యుపమానంబులకు దూరంబై ధర్మంబున కసాధ్యంబై లక్షింకినదృష్టపూర్వంబై దైవమునకుఁగూడ దిక్కుకాని మహత్త్వముఁ బ్రకటించుచు నరకాకారము లగు పాపముల సుగతమంథరంబు లగు తొడలును వజ్రాయుధనిస్త్రింశంబగు ప్రకోష్ఠపృష్ఠంబును వృషస్కంధంబును భాస్వద్బింబాధరంబును బ్రసన్నావలోకంబును చంద్రాననంబును గృష్ణకేశంబగు శరీరంబును గలుగఁజేసి రాజు సర్వదేవతామయుండన్న మాటఁ జూపఁబూని ప్రకటించుచు మానసంబగు పదనఖచ్ఛటచే మహీతలమునంతయు మలినము చేయుచు మాణిక్యమాలికలు మేఖలలుగాఁగల మహనీయంబగు పాదపీఠంబున గిరిపురుషుల తలపైనుంచినట్లొక్క పాదమును విలాసముగా మోపుటవలన గాలియొత్తిగా మండలంబునఁ గాయమోపిన బాలకృష్ణుననుకరించుచుఁ గట్టిన తెల్లపట్టుబట్టవలెవ్వరింపుచు క్షీరాంబుజాలంబున శేషునికి మహాశేషాహిగట్టుబంధముఁ గావించినసాటి వెలయనముఁ బ్రకటించుచు నమస్కరింపవచ్చిన రాజుల పైఁగలకోపము బహుళ్యములు ప్రణతులగుచు హింపాలుర తలలనుండి సంగ్రహించిన ఫలములు పదలఁ బ్రక్కచున్నట్లు పేరడంచిన సర్వతేజోమండలంబుల యాస్పదము సామ్రాజ్యరాగము ధరించుచున్నట్లు సమస్త రాజలోకశిరోధృతపాలికా సహించుచు న్నట్లుచరణంబులై సామంతసీమంతంబులనుండి జారినలు పద్మపదంబుల వాసన కైనఁ గాను సంపదలు శత్రురాజుల తలలను బ్రాంతింబుట్టించు సంపాదనావత్సపరాలుబ్రక్క నివసించుటకోయనఁ బ్రక్కలన చేరిక పంకజవనంబులు వర్జించుచు ... రేఖాలంకృతంబులగుటం జేసి సముద్రముద్రిత ధరామండల సామ్రాజ్యము చెప్పుచున్న చరణంబులును దిగ్గజకుంతమునలంబులవలె వికటములగు ... బంధురంబులై లావణ్యప్రవాహంబుల పోలిక నాభిసోపానంబులై ... కీర్తి భోగమండలకరోరిత్న వయాంఘ్రి మాలికా

రంజితమూలంబులై హృదయనిహితం బగు భూభారము మోయుటకు మోపిన మాణిక్య స్తంభంబులో యనం దనరారు నూరుదండంబులును నవామృతకుంభములు వీఁదిన రుఁగువాఁడ్ద వంటు తెలుపును విమలోదకముసంటి జిట్టితనంబును కామకుముసముపంటి మార్దవంబును గలిగి న నేత్రమాత్రనిర్మితం బగు కట్టుపట్టంబునకు నిజమణిచ్ఛాటలచేఁ వెలుఁగిడు మొలనూ లును దానగణాలంకృతం బై యుపరిత్వతం బగు నాత్మీయాంబును దంతావళ దంతసముల్లేఖనకఠినం బై యుపర్యాప్తాంబరపరిధి వం బై కైలాసస్ఫాటికభూమిం బుర ణించు గొప్ప యుగళికవాటంబును ఉరోముఖంబులందు వసించియున్న లక్ష్మీసర స్వతుల నివాసప్రదేశంబుల విభాగరేఖ కట్టినసూత్రమో యన భూభార మంతయుఁ సద్భుజస్తంభములయం దుంచుటఁజేసి సుషుప్తిఁ జెందుచున్న శేషాహియో యనఁ రో మరాజంబున ప్రేలాడు పృష్ఠపాలంబును ప్రబలియున్నంతవాఁడు సర్వస్వమును దానము చేయు చుండు నని వక్షంబున ధరించిన దీక్షాసూత్రమో యనఁ దనరారు హారము క్రొంజాచ్ఛాయ యుఁ జతుర్భుజాం డగు శ్రీకృష్ణుం గెలువ దలఁపునం బోడము నతని వాస్తవ్యయాఁకో యన భుజంబులు తలాడలుగాఁబరున్న రాజ్యలక్ష్మీకర్ణోత్పలంబులనం డిజాలు వాకరంద ప్రవాహంబులో యన భుజజాతం బగు ప్రతాపంబున కేర్పాటు చేసి నిర్గమనద్వారంబులో యు న మాణిక్యమహాధరంబున శుభలక్షణంబులం గనుచు వక్షంబులో యనఁ దనరారు కే యూరరత్నకిరణదండంబులును ... గ్లబులుగాఁ గలుస్వర్గవియాన కోటకుం గా వైన శిలాపాలికారితావో యన సకలలోకాలోకమార్గద్వారకవాటంబునకు బిగించిన గడి యమోయాన సమస్తశత్రురాజాసంబులం బంధించు పంజరమో యన భువన సామ్రాజ్యలక్ష్మి ప్రవేశించు మంగళమహామణితోరణంబో యనఁ బ్రకాశించు దీర్ఘకరదోర్దండయుగళంబును వదనమునకు ... నదిమీఁది యానరంగం బున ... సకౌస్తుభమణి యనఁదగు నధరోష్ఠంబునుండి పారిజాత పల్లవరసంబుం బోలె నానాస్వరంబులకుం బ్రసరించు నధరరాగంబును మొగమందుంగలి గిన యిందుకాంతిచే నకునకంబులను మరలఁ జంపుచున్నట్లు గంతజిహ్వాయందుఁ గుముదవనభ్రాంతిచే వచ్చినశరచ్చంద్రికను వాగడ విసర్జించుచున్నట్లు ప్రకృతమాధ యగురాజ్యలక్ష్మికిఁ బ్రియలోకముం జూపించుచున్నట్లు సుహృద్భావగుణసమూహంబులం దుం గైకొని ప్రసరింపఁజేయుచుండు కాంతులను పారిజాతగంధము బోలు మదిరాసౌరభము తోడం గలసి జెలువుపూరించుచు రెండవ యమృతమథనదివసము సృజించు ముఖపరిమళం బును విశదం బగుముఖకమలంబులో వలి కర్ణికాకోశం బనఁ బసగు నధరోష్ఠం బగు వాసా వంశంబునందు నంతతముఁ బ్రవేశించుచు సంతృప్తి పడని నిశ్వాససౌరభంబును లేకా

ముఖంబుల నపూర్వవచనచంద్రోదయోద్వేల క్షీరోదధిప్లావితంబులుగాఁ జేయుపయ
స్నిగ్ధం బగుచతుర్ధావళ్యంబును బ్రతిఫలించిన చామరగ్రాహిణియందు వదననివాసి
నియగుసరస్వతీదేవి యనుశంక పుట్టించు విమలంబు లగుచెక్కుటద్దంబులను సరస్వతి
యందలి కోపంబునం గుపిత యగువదనలక్ష్మిని బతిమాలుకొనువేళఁ దగుల్కొనిన తదీ
యపాదలాక్షారసమో యన్నట్లు లలాటతటం బరుణపఱచుచూడామణికాంతియు నం
కుసంతానం బనుతంత్రీపలయంబులు గలకుండలంబులను చిన్నివీణియలను స్వరవివేచ
నాపూర్వకంబుగ శ్రుతిచేసి పాడుగాయకులో యనందగు రణద్భృంగసంతతిచే ననో
హరంబు లగునవతంసకుసుమంబులచే నలంకృతంబు లగుకర్ణంబులును రాజ్యలక్ష్మికచ
గ్రహణములయందుం దగిలిన నఖచంద్రికామండలమో లేక ముఖచంద్రునిం జుట్టవా
రిన పరివేషమండలమో యనఁగగు మాలతీకుసుమమాలికావలయంబులచేఁ గైసేయఁబడిన
కేశబంధంబును నభిషేకార్థమై స్వయముగాఁ జనుదెంచిన ప్రయాగత్రివేణీప్రవాహ
మో యనందగు మహానీలమరకతముక్తాఫలచ్ఛాయలచేఁ బరివేష్టితం బగుశిఖండాభరణం
బును మహాగా జితెండే యని చెప్పకయే చెప్పుచుండ సకలరాజ్యతంత్రంబులు పరిశీలిం
చుచుఁ బలుమాఱు ప్రార్థించుచు ననుగ్రహింపుఁ డనిపటుంపాదములపైఁ బడుటవల
నఁ గలిగినశ్యామికయో యన్నట్లు చెమ్మటచేఁ గరఁగిన కృష్ణాగురుపంకతిలకంబువలనఁ
గలిగినవలుపు లలాటములయందు వ్యాపింప క్షుభితంబు లగుమనంబులనుండి పొడమిన
యుత్కలికలో యన హారంబు లురంబునం జలింప నీసుచే సిరిని భయపెట్టుచున్నవో య
న్నట్లు వికటంబు లగుభ్రుకుటీపల్లవంబులును రహింప విటజనాకర్షణంబునకై తగిల్చిన
పాశంబులో యన నవిరళపరిమళమిళితంబు లగుదీర్ఘనిశ్వాసంబులు సంభవింప మొగం
బులందుఁ బెద్దపొగడపూవుదండలు గట్టిన స్తనకలశంబులు విటజనులకుంగల స్వ
దారానురాగముఁ బెల్లగింపఁ గుచోత్కంఠికచే నట్టిట్టు కదలు హారమణికాంతులు
కాముకజనహృదయాకర్షణంబునకై వైచిన పగ్గములో యనఁ బ్రసరింపఁ బెక్కుచేతుల
చేఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నట్లు భూషణమణిప్రభలు ప్రకాశింప రభసాకృష్టంబు లగు
మానసంబుల నిరోధించుచున్నట్లావలించువేళ సుందరవదనారవిందములకుఁ బ్రాకార
ములుగాఁ జేయఁబడిన యుత్తానకరపలయాకరణంబులు రాణింప చక్కెరవింటివానిపూ
వుటంప దెబ్బలయలసటచే మూసికొనిపోయినట్లు కర్ణోత్పలంబులమీఁది మదాంధంబు
లగుగండుతుమ్మెదలు చిమ్ము పుప్పొడి కోలుకులందుఁ బడుటవలన విలోచనంబులు ముకు
ళింప నన్యోన్యమాత్సర్యంబునం గుటిలకుటిలంబులుగా వెడలిన కటాక్షంబులు కర్ణేందీవర
ములం దాడించుచున్నట్లు ప్రవహింప ననిమిత్తంబు లగుచిఱునవ్వులు మదనసాహాయ్య

కంబునకుం బోలెఁ జంద్రోదయంబుల స్వాజింప నెదుటనుండి సౌభాగ్యలోభఁబు ప్రక టించు వారకాంతల నించుకంత కన్నెత్తి చూచుచు స్పర్శసుఖంబునం జెమ్మటవాఁరిన చేతులచే గళితగళితంబుగాఁ గాన్పించుకొ చరణగ్రాహిణినెత్తిపై స్మితపూర్వకంబు గా మొట్టుచు ధనంబులు స్నేహశూన్యం బనియు దోషంబు లనాశ్రయణీయం బని యు నింద్రియంబులు నిగ్రహరుచి యనియుఁ గలి చేరఁదగినవాఁడు కాఁ డనియు వ్య సనంబులు నీరసం బనియు నపయశము భీరు వనియు మదనుండు దుర్గ్రాహచిత్తవృత్తి యనియు సరస్వతి స్త్రీలోలుం డనియు బరభార్యలు శతుం డనియు యతులు కాష్ఠాము ని యనియు వేశ్యలు ధూర్తుం డనియు స్నేహితులు చనపరి యనియు బ్రాహ్మణులు కర్మిష్ఠుం డనియు శాత్రవులు సుసహాయుం డనియు నిట్లు పెక్కుమంది బహువిధంబు లఁ దలపోయ శంతనునికంటెను వాహినీపతి యనియు భీష్మునికంటెను జితకాశి యని యు ద్రోణాచార్యునికంటెను ధానుష్కుం డనియు దుర్యోధనునికంటె నమోఘమా ర్గుం డనియుఁ గర్ణునికంటెను మిత్రప్రియుం డనియు యుధిష్ఠిరునికంటెను బహుశ్రు తుం డనియు భీమునికన్నను బలవంతుం డనియు ధనంజయునికన్నను మహాభారతరణ యోగ్యుం డనియుఁ గవులు నిజగుణంబు వర్ణింపఁ గృతయుగంబునకుఁ గారణమై వి బుధమార్గంబునకుఁ బీజమై దర్పంబున కుత్పత్తిద్వీపమై కరుణకు నివాసమై పరాక్ర మమునకు ఖనిపర్వతమై సరస్వతికి సర్వవిద్యాసంగీతగృహంబై లక్ష్మిసముత్పత్తికి ద్వితీ యామృతమథనగృహంబై వైదగ్ధ్యంబునకు బలదర్శనమై సర్వస్థితులకేకాగారమై కాం తికి సర్వస్వాగారమై రూపపరమాణుమార్గంబున కపవర్గమై రాజ్యంబునకు సకలదు ర్చరితప్రాయశ్చిత్తంబై కందర్పునకు సర్వబలసందోహావస్కందంబై పురందరదర్పంబు న కుపాయంబై ధర్మంబున కావర్తనంబై సర్వకలలకుఁ గన్యాంతఃపురమై సౌభాగ్యం బునకుఁ బరమప్రాణమై సర్వప్రజాసృష్టులకు రాజసృష్టియాగావభృథస్నానదివసంబై గాంభీర్యమ్మును బ్రసాదంబును భయజనకత్వంబును రామణీయకమును గౌతుకాధా యకత్వంబును బుణ్యంబును మొదలగు సర్వసద్గుణవారమ్మున కగారమై యున్న హ ర్షచక్రవర్తిం గాంచెను.

చూచి యనుగ్రహీతునివలె నిగ్రహీతునిపోల్కిఁ గోరికగోరువానిరీతిఁ దృప్తిఁ జెందినవానివడువున మొగము పులకరింపఁ గందోయినుండి యానందబిందువులు జాఱ వి స్మయస్మేరుండై దూరంబునందుండియే యిట్లు తలపోసె. సుజన్మయుఁ బేరుచెందిన వాఁడును దేజోరాశియు జతురుదధికేదారకుటుంబియు బ్రహ్మస్తంభఫలభోక్తయు న గు హర్షచక్రవర్తి యితఁడే కాఁబోలు! యీమహామహునివలన నీ భూమి రాజన్వతి

యయ్యె. మాకిపలె నీభూమియందు బాల్యంబునందె వృషవిరోధకారుఁడు, పశుపతివలె దీక్షాభయంకరుండును గాఁడు, దేవేంద్రునికంబోలె నీచక్రవర్తికి నేత్రవినాశసూచకంబు లగుపరీవాదములేవు; యమునిరీతి దండగ్రాహియుఁ గాఁడు, వరుణునిరత్నాలయంబులవలె నీయనఘునిరత్నాలయంబులు నిస్త్రింశగ్రాహసనాథీకృతంబులు కావు, కుబేరునినిధులపోలిక నీతనినిధులు నిష్ఫలంబులు కావు, జినదర్శనముచేయు నితనిదర్శనము ర్థావశూన్యము కాదు, చంద్రమూర్తివలె నితనిసంపద దోషోపహతి కాదు; ఈరాజపుత్రుని రాజత్వ మత్యద్భుతంబగుటం బెస విచిత్రమైనది. ఈసార్వభౌముని దానంబునకు యాచకులును బ్రజ్ఞకుశాస్త్రంబులును గవిత్వంబునకు వాక్కులును సత్వంబునకు సాహసకృత్యంబులును నుత్సాహంబునకు వ్యాపారంబులును గీర్తికి దిగంతంబులును ననురాగంబునకుఁ బ్రజాహృదయంబులును గుణగణంబులకుఁ బరార్థసంఖ్యలును కౌశలంబునకుఁ జతుష్షష్టికళలును సాక్ష్యమీఁగలవు. ఈభూమియం దీప్రభువు పాలించుచుండ యతులయందె యోగపట్టకంబులును, జితకాములయందె దృఢవిగ్రహంబులును, షట్పదంబులందె దానగ్రహణకలహంబులును, వృత్తంబులందె పాదచ్ఛేదంబును, జవరంగఫలకలయందె చతురంగకల్పనంబును, పన్నగంబులందె ద్విజిహ్వత్వంబును, మీమాంసకులయందె యధికరణవిచారంబును గలవు కాని యొండెచోటం గానరావు. అని వర్ణించుచు నుపవీతమైన సమీపించి యాశీర్వదించెను.

ఆసమయంబున రాజగృహమునకు సమీపమందున్న గజపరిచారకుఁ డొకఁడు మధురముగా నీపద్యముఁ జదివెను.

క. కరికలభము వదలుము చా, పలము స్వేచ్ఛమునను శిరము వంచుము హరిగో
రులవంటి యంకుశము నీ, తలపైఁ గాచుకొనియుండె దండించుటకై.

చక్రవర్తియు నాపద్యము విని యెదుటనున్న బాణభట్టారకుం జూచి కొండగవినుండివచ్చిన కేసరిసింగముకంఠధ్వనివలె గంభీరంబగుకంఠధ్వనిలో నభోభాగము పూరించుచు "నితఁడా బాణకవి" యని యడిగెను. దౌవారికుండును జిత్తమని విన్నవించినపిదప ననుగ్రహము వచ్చువాఁక నితనిమొగముఁ జూడ నని పలుకుచుఁ నాసికంబులు నేత్రాంతంబులకుఁ జేరునటుల దీర్ఘంబగు నేత్రకాంతిని నలుపుం దెలుపుఁ గలిసినతెరవలెఁ ద్రిప్పి పృష్ఠభాగంబునం గూర్చుండిన మాళవరాజపుత్రునితో నితఁడు మహాభుజంగుఁడుసుమీ యని ప్రస్తావించెను. నరేంద్రునిమాటయందలి యర్థము తెలియక నతం డూరకుండెను. తక్కినరాజు లెవ్వరును బెదవి గదపరైరి. బాణుండును ముహూర్తమాత్ర మూరకుండి యిట్లు విన్నవించె. దేవా! యథార్థ మెఱుఁగనివానివలె విశ్వాసము లేనివానిపోలిక పరపశురీతిని లోకజ్ఞానము లేనివానివలె ని ట్లేల పలికె

దవు. లోకులు స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి కలవారు. లోకప్రవాదలు చిత్రవిచిత్రములైనవి. మహాత్ములవి వినినంతమాత్రమునఁ దొందరపడఁగూడదు. యథార్థముఁ గనుఁగొనవలయు. తమరానతిచ్చినయట్లు నన్ను శిష్టేతరునిఁగాఁ దలఁపఁగూడదు. బ్రాహ్మణుండ నదియునుంగాక సోమపాయు లగువాత్స్యాయనులవంశమందుఁ బుట్టినవాఁడ. యథావిధిగ నుపనయనాదిసంస్కారములచే సంస్కరింపఁబడితి. అదియునుంగాక వేదము సాంగముగాఁ జదివితి యథాశక్తి శాస్త్రము లన్నియుఁ బరిశీలించితి దారపరిగ్రహంబున గృహస్థుండనైతి. యథాశక్తి నతిథుల నభ్యాగతులఁ బూజించుచుంటి. *“కామేభుజంగతా” చిన్నతనంబున విహారంబులకుఁ జెడని చపలకార్యంబు లేవేనిఁ జేసియుందును. అంతమాత్రమున నిట్లనఁదగుదునా? ఇట్టిబాల్యచాపల్య మెవ్వరియందులేదు. తమరానతిచ్చినమాటచే నాహృదయము పరితపించుచున్నది, నేనును బశ్చాత్తాపపడుచుంటిని. ఈకాలంబున బుద్ధదేవునివలె శాంతస్వభావుండవై మనువుపోలిక వర్ణాశ్రమవ్యవస్థసేయుచు సమవర్తివలె దండధారివైనదేవర సమస్తద్వీపములతోఁ గూడినసప్తసముద్రమధ్యగతమైన భూమిఁ బరిపాలించుచుండ సర్వవ్యసనములకుఁ గారణమగు నవినయ మెవ్వఁడును నిశ్శంకముగా మనమునందైనఁ దలఁచుటకు సమర్థుఁడుకాఁడు. ఇఁకఁ జేయుటకెట్లుసమర్థుఁడు. మనుష్యులై జన్మించినవారల నటుండనిమ్ము. నీప్రభావంబునకు జడియుచు జడియుచుఁ దుమ్మెదలు గూడ మధుపానము సేయుచున్నవి. చక్రవాకపక్షులుగూడ నధికవ్యసనంబువలన సిగ్గుపడుచు ప్రియాసంయోగ మనుభవించుచున్నవి. కోఁతులుగూడఁ జకితములై చాపల్యముఁ బూనుచున్నవి. ఘాతుకంబు లగుశ్వాపదగణంబులుగూడ జంతువులపైఁ గరుణఁ జూపుచు మాంసమునుఁ దినుచున్నవి. వెయ్యేల! కొంతకాలమునను దేవరకు నాయోగ్యత తెలియకమానదు. ప్రజ్ఞావంతుల ప్రకృతులు తప్పుదారిని నడచుచిత్తవృత్తినిఁగూడ మరలించుకోఁగలవు. అని పలికి యూరకుండెను.

హర్షభూపాలుండును మే మట్లు వింటిమి. అనిపలికి యూరకుండెను. కాని కూర్చుండు మని యాసనమిచ్చుట సంభాషించుట మొదలగుసత్కారములచే ననుగ్రహింపఁడయ్యె. అమృతమును వర్షించు స్నేహగర్భం బగుచూపు నిగిడించి మదిలో కించిత్ప్రీతి యున్నట్లు మాత్ర మగుపఱచెను. ప్రభాకరుం డస్తమయముఁ గోరి చరమగిరిమీఁదికి వ్రేలాడుచుండుటఁ జూచి పరిచరుల నందఱిని విసర్జించి రాజలోకమునకు సెలవిచ్చి యంతఃపురమునకుం బోయె. బాణుండును నాస్థానంబువిడిచినగరిటఁ దెల్ల

* కా - మే - భుజంగ తా - నాయందలిభుజంగత్వ మేది? కామే భుజంగతా = భుజంగత్వము మన్మథునియందుఁగలదు. కా - మే - భుజం - గతా? నాభుజమును బొందినస్త్రీ యెవ్వతె?

గాఁ బోయినయిత్తడిరేకువంటి వానరచ్ఛాయ చల్లాఱుచుండె, మరీచిమాలి యస్తాద్రికూటకిరీటంబుపై నీటిప్రబ్బపూవుగుత్తులవంటి కిరణంబులు ప్రసరింపఁజేయుచుండె. అరణ్యస్థలంబులయందలి భూతపూర్వగోస్థానంబులకు నెమరువేయుచు-లేడిగుంపులు చేరుచుండె. తరంగిణీతటంబులు శోకాములకోకకుటుంబినీకూజితదీనంబులగుచుండె. పిచ్చుకలు కిచకిచఁగూయుచు నివాసవిటపంబులకుఁ జేరుచుండె. గృహారామవృక్షంబులు నిండార నీళ్ళునిండిన బోదులతోఁ బ్రకాశించుచుండె. పగలంతయుఁ దిరిగి పాలుచేఁపు పొదుగులతో వచ్చిన ధేనువులపాలు లేఁగదూడలు దుముకుదుముకునఁ గుడుచుకొనుచుండె. క్రమక్రమముగా నస్తాద్రిమీఁది గైరికధాతుధునీప్రవాహంబులో మునిఁగినవాఁడుంబోలె నెఱ్ఱనికాంతితోఁ బతంగుండును సంధ్యాసింధుపానపాత్రింబున మునింగె. పారాశరులు కమండలుజలంబులం గాళ్ళుసేతులు గడుగుకొని చైత్యంబులకు నమస్కరింపసాగిరి. స్రుక్స్రువంబులు కరంబులం ధరించి చుట్టును దర్భలచే నలంకృతంబులై మండుచున్న యగ్నులందు యాయజూకులు వషట్కారపూర్వకంబుగా హవ్యంబులు వేల్వఁదొడఁగిరి. మాలకాకులు కలకలలాడుచుఁ గులాయంబులకుఁ జేరఁజొచ్చె. ఆరామవృక్షంబులా కాపేయవికలంబుగఁ దోఁకలు కొమ్మలకుం జుట్టి వ్రేలాడు క్రోఁతులచే నిండెను. గుడ్లగూబలు ముసలిచెట్లతొఱ్ఱలనుండి వెడలసాగెను. మునీశ్వరు లిడుసంధ్యావందనార్ఘ్యప్రదానజలబిందువులో యనఁ బెద్దపెద్దచుక్కలగుంపు తారాపథము నలంకరించె. రాత్రి యనుచెంచుగుబ్బెత కేశపాశమో యనఁ గంతేకాలకంఠకాలం బగు బాలాంధకారం బవశిష్టసంధ్యారాగముం గబళించె. చీఁకటిని భయపెట్టుటకై యగ్నినుండి వెడలిన దినకరకిరణపరంపరయో యన దీపములు ప్రకాశించె. పురద్వారంబులు కవాటావరోధనంబునం బుట్టినచప్పుళ్ళచే నావృత్తి చెప్పఁదొడఁగె. పిల్లలు ప్రక్కలమీఁదికిఁ జేరి ముసలమ్మలుచెప్పు కథలు వినుచునిద్రింపఁ దొడఁగిరి. క్రమంబుగ భీషణదమంబగు తమంబు ముసలిబఱ్ఱె మేనికాంతివంటి కాంతితో దెసలు నిండె. పుణ్యజనప్రచారంబు మెండయ్యె. సర్వసంసారసమృద్ధికారకుం డగుమకరధ్వజుండు పూవిల్లుటాంకరించుచు శరనికరంబు వర్షింపఁ దొడంగె. వేశ్యాజనము దూతికలమాట లాలించినపిదప రతారంభంబులకై శరీరమ్ము లలంకరించుకొనఁ జొచ్చె. అత్తింటికోడండ్రి జఘనస్థలంబులందు సైరంధ్రీజనము మోఁతమ్రోగు మొలనూళ్ళలంకరింపఁజొచ్చెను. అభిసారికాజనము మదనుఁడు మాత్రము వెంటరా జనశూన్యము లగువీథులవెంబడి నడువఁదొడంగెను. అల్పసరళ్ళాయిను లగువరటల యందెలమ్రోతవంటి మంజులధ్వని విరళం బయ్యె. నిద్రాలసంబు లగుసారసపక్షుల పెద్దకూఁతలు విరహిజనహృద

యంబులం గరఁగింపఁ నోడంగ. వానరవృక్షంబు మరలఁ బుట్టించుటకై దాఁచిన విత్తనములో యన నింటింట దీపనికరంబు కరంబు శోభిల్లె. అట్టిసమయంబున రాజాస్థానంబు వెడలిన బాణుండును నిజనివాసంబునకుం జనుదెంచి తనచిత్తంబున నిట్లు తలపోసె. హర్షచక్రవర్తి మిగుల దాక్షిణ్యశాలి, యనేకంబు లగు నా బాల్యచాపల్యంబులును తత్కాలిక లోకాపవాదంబులును విని కోపించినను నాయందు స్నిగ్ధం బగుదృష్టియే నిగిడించె, నేను ప్రస్తుతకాలంబున మరల దర్శనము చేసినను నన్ననుగ్రహింపఁడు. కాలక్రమంబున నన్ను గుణవంతునిగాఁ దెలిసికొనఁగలఁడు. ప్రభువు లొకప్పుడు భర్త్యులకీరీతివినయ ముపదేశించుచుందురు. కాని స్వదోషమలీమసుండ నై యనాదరపీడితుండ నైన నా జన్మము మాత్రము నేను నిందించుకొనవలసినదే. అతిగుణవంతుం డగు రాజు నాయం దిట్టిరోషంబు భావించుట నాదురదృష్టము కద. కానిమ్ము, నా యథార్థస్థితి రాజెఱ్ఱింగునో యట్లు తగినవ్యాపారంబును బ్రవర్తించెద. కొంతకాల మరిగినపిదప యతనికే తెలియఁగలదు. అని నిశ్చయించుకొని కటకంబు వెడలి స్నేహితులయు బాంధవులయు గృహంబులయందు పృథివీపతి తన్ను స్వయముగఁ బిలిపించి యనుగ్రహించినందాఁక నివసించి యథార్థస్థితి నెఱింగిన హర్షచక్రవర్తిచే మరల సాహూతుండై సత్కారపూర్వకంబుగ నరపతిభవనముం జొచ్చి కొలఁదిదినంబులు పరమప్రీతుం డగు భూపాలుని యనుగ్రహము వడసి యతనిప్రేమకును విస్రంభమునకును ద్రవిణంబునకును జనువునకును బ్రభావంబునకును మిగులఁ బాత్రుండై యానంద మనుభవించెను.

ఇది బాణభట్టవిరచితం బగు హర్షచరిత్రంబున
రాజదర్శనం బను ద్వితీయోచ్ఛ్వాసము.

హర్షచరిత్రము.

తృతీయోచ్ఛ్వాసము.

గీ. భక్తజనశాలి యాత్మీయబహుళవర్ష, వర్ధితస్నేహపాలి భూపాలమాళి
మంచికాలంబుపోలిక మానవులకు ; సుకృతపరిపాకమున లభించు నిజంబు.

గీ. సాధుజనముల కుపకృతి సలుపుకొఱకుఁ , గలిమి గైకొనుకొఱకు కాకాళగమున
మాచరించుట కేవార లాసపడరు , మంచివారల చరిత మాళించుటకును,

నీరదంబులు విరళంబు లయ్యె. చాతకంబులకు భయ ముప్పతిల్లె. కలహంసల కలకలధ్వనులు మెండయ్యె. కప్పకూఁతలు నశించె. నెమ్మిగుంపుల కుత్సాహంబు త

తీఁగె. రాయంచబాటసారులు మానసంబునుండి మరలిరి మిన్ను తోమినకత్తి చందము గాఁ గానుపించె. వేఁడివెలుంగువెలుంగులు వెలిఁగె. చుక్కలకుం బరువుఁదనంబు వచ్చె. చందురుఁడు శుచి యయ్యె. వెల్వరాచెఱల్లు జాఱె. మెఱుపుదండలు వాఁడిపోయె. దామోదరునకు నిద్రాభంగంబు తావచ్చె. నీటికి వైదూర్యవర్ణంబు సంప్రాప్తమయ్యె. తేలికపడిన మేఘంబులు మంచువలెఁ బరుగిడసాగె. కడిమిపూవులు వికసించె. గిరిమల్లికలు కుసుమరహితంబు లయ్యె. నేలతాఁటిచెట్లు ముకుళపరిపూర్ణంబు లయ్యె. తమ్మితీవల కేపుమాపె కలువపూవులనుండి మకరందము స్రవింపఁదొడఁగె. రక్తోత్పలంబు లుల్లాసంబుఁ దాల్చె. దిశలు శేఫాలికాకుసుమశీతలంబు లయ్యె. యూధికలామోదంబు వహించె. దశదిశావనితలు తెల్లచీరలు ధరించిరి. సప్తచ్ఛదమాలి రేఁగె. వికసించిన మంకెనపూవుగెల్లెడల నకాలసంధ్యారాగంబు నీనఁదొడఁగె. వాయసంబుల కుల్లాసంబు ఘటిల్లె. దంతావళంబులకు మదంబు హెచ్చె. ఆఁబోతులు బలిసె. బురదయెండె. నదీతీరంబులందు తేఁతయిసుకతిన్నె లేర్పడియె. నివ్వరిచేలు పండిన యెన్నులచే నిండె. కొఱ్ఱయెన్నులనుండి పరాగము లెగసె. త్రిపుషవృక్షంబుల పెరుప్సు గట్టె పడియె. బాణుండును నేతాదృశశరత్కాలంబున హర్షునియొద్ద సెలవు తీసికొని బాంధవులం జూచుటకై నిజగ్రామంబున కేతెంచె.

ఈతనిబంధువు లందఱును రాజానుగ్రహము వడసి వచ్చె నని సంతసించుచుఁ జూడవచ్చి కొంతవడి కొనియాడఁజొచ్చిరి. బాణుండును గొందఱికి నమస్కరించుచుఁ గొందఱిచే నమస్కరింపఁబడుచుఁ గొందఱు శిరంబు మూర్కొనఁ గొందఱిశిరంబు మూర్కొనుచుఁ గొందఱు కౌఁగిలించుకొనఁ గొందఱం గౌఁగిలించుకొనుచుఁ గొందఱు దీవింపఁ గొందఱం దీవించుచు బంధుమధ్యవర్తియై పరమసంతోషంబుతోఁ గొంతకాలంబు గడపి పరిజనానీతంబు లగుపీఁటలయందుఁ బెద్ద లందఱుఁ గూర్చున్న పిదపఁ దానును గూర్చుండి ప్రీయమాణం బగుమనంబున వారినందఱిని నేఁటివఱకు సుఖులై యున్నారా యని కుశలమడిగి సర్వకార్యంబులు నిరాటంకములుగా నున్నవా యని క్షేమము తెలిసికొని యుచితసమయంబులం జేయవలసిన క్రతువులు చేయుచున్నారా యని ధర్మమ్మరసి హుతభుక్కు యథాన్యాయంబుగ హవ్యంబుఁ గుడుచుచుండెనా యి నిపుణ్యంబుపరిశీలించి వేదాభ్యాస మవిచ్ఛిన్నముగా జరుగుచున్నదా వటువులకు విద్యాశిక్ష చక్కఁగా నున్నదా యని కులాచారంబు ప్రస్తావించి యాగవిద్యలయం దభియోగము మున్నటివలెనే యున్నదా యొకరిని మించున ట్లొక రెప్పరేని వెన్కటిరీతి వ్యాకరణగ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు చేయుచున్నారా! ఇతరకార్యంబులు నైత

ముజ్జగించి తొల్లింటిచాయఁ దర్కశాస్త్రప్రసంగంబులు కావించుచున్నారా! మన్నింటిచందంబున మీమాంసయందభిరుచి సర్వశాస్త్రాధిక్యముం జెందుచున్నదా! అమృతవర్షము వర్షించు మనోహరవచనరచనాచమత్కారంబు గలకావ్యంబు లెప్పటియట్ల సృష్టింపఁబడుచున్నవా యని విద్యావిషయంబులు ముచ్చటించి సంతోషపఱచె.

వారును దండ్రీ! మాకేమికావలయుఁ దేవతాగ్నులు సహాయములుగా సర్వదా విద్యాగోష్ఠిచే సంతసించుచుఁ గాలముఁ గడపుచున్నాము. శేషాహిదేహపీవరం బగు శ్రీహర్షచక్రవర్తి భుజము సకలభువనంబులును బోషించుచుండ మాకుఁ గొదవయే లే దందును నీవామహారాజుసన్నిధి సన్మానితుండవై వేత్రాసన మలంకరించి యుంటివి కదా! మేమును శక్తికొలఁది విభవమునకు మించకుండఁ గాల మతిక్రమింపకుండ యథావిధి విప్రజనోచితంబు లగుక్రియలు నిర్వర్తించుకొనుచున్నారము. అనుచు నిత్యాదిసల్లాపముల చేత సంతోషపఱచుచు స్కంధావారవృత్తాంతములఁ గొంతప్రొద్దును గొంతకాలము బాల్యమునందలి చేష్టలు తలంచియుఁ గొంతతడ వతఁ డూరలేనియెడ జరగినకథలు వక్కాణించియు వినోదపెట్ట బాణుండును వారితోఁ గొంతసేపు కూర్చుండి మధ్యందిన మగుడు భోజనాదిక మాచరించెను. బంధువు లందఱును దమతమ యిండ్ల కరిగి భుజించి మరల బాణునియొద్దకిం జేరిరి.

ఇట్లుండ బట్టునూలుతో నేసిన నెమలికడకంటిచాయ గలకట్టుబట్టలు స్నానావసానకాలంబున నే నమస్కరించి కైకొన్న తీర్థమృత్తులోఁ గోరోచనంబు కలపి నెలకొల్పిన తిలకంబును తైలామలకంబుచే నునుపుచేసిన తలవెండ్రుకలును జుట్టుముడిపై దట్టంబుగాఁ జుట్టిన పువ్వుదండలును బెక్కుసార్లు నమలిన తాంబూలంబుచే నెఱ్ఱగార వట్టిన పెదవులును నేత్రాంతంబులం దేకశలాకచే దిద్దిన కాటుకరేకయు వివస్త్రంబును బూజ్యం బగువేషంబును గల సుదృష్టియను పేరుగల పుస్తకవాచకుఁడు చనుదెంచి త్రెవ్వ లప్పుడే భుజించినట్లు తెలుప నాతిదూరంబునం దున్న యొకతిన్నెపైఁ గూర్చుండి ముహూర్తకాలము గడచినపిదపఁ బైఁ జుట్టఁబెట్టిన దారమప్పుడే విప్పినను నఖకాంతులచే మృణాళమృదులంబు లగుసూత్రంబులు చుట్టఁబెట్టినట్లున్న పుస్తకము రెల్లుకఱ్ఱలచే నేర్పఱచిన వ్యాసపీఠంబుపైఁ బెట్టి మధుకరపారావతులకుం గూర్చుండుటకుఁ దగినతావిచ్చి ప్రొద్దుటఁ గొంతప్రొద్దు చదివి యాఁపినచోటు తెలియుటకై గుర్తించిన గురుతు తెలిసి తదంతరపత్రంబు పైకిం దీసి పట్టుకొని మషీమలినంబు లగునక్షరంబులు దంతకాంతులచేఁ బూజించుచున్నట్లు ముఖసన్నిహితసరస్వతీనూపురారావ

ములంబోలు గమకంబు లగుమధురస్వరంబులతో రాగయుక్తంబుగా సకలజనులహృద యంబు లాకర్షించుచు వాయుప్రోక్తంబగు పురాణములఁ జదువఁదొడంగెను.

చెవులకిం పగుసంగీతముతో నతం డిట్లు పురాణముం జదువుచుండఁగా నాతి దూరవర్తియగు సూచీబాణుఁ డనువంది తారమధురం బగుస్వరంబుతో నీరెండుప ద్యములను జదివెను.

క. మునిగీత మతిపృథువు పా, వనము జగద్వ్యాపి విపులపదమును నగునీ
ఘనచరితము నాహ, ర్షునిచరితం బటంచు నూహింపనగున్.

గీ. వంశసంక్రమితం బవివాదిభరత, మార్గసంచారి శ్రీకంఠనిర్గతంబు
ప్రాపితస్ఫుటకరణంబు హర్షరాజ్య, భారముం బోలుచున్న దసూరె గీతి.

పితామహముఖపద్మంబుల వలె వేదాభ్యాసపవిత్రమూర్తులును సుపాయంబుల పోలిక సామప్రయోగలలితవాక్కులు నగుగణపతియు నధిపతియుఁ దారాపతియు శ్యామలుండు నను బాణునిపినతండ్రికుమారులు ప్రసన్నవృత్తులు వాక్యవేత్తలు కృతగురుపద న్యాసులు న్యాయవాదులు సుకృతసంగ్రహాభ్యాసగురువులు లోకమునందుం బోలె వ్యా కరణమునందును సాధుశబ్దము లెఱింగినవారు సకలపురాణరాజర్షిచరిత్రంబులు తెలిసిన వారు మహాభారతభావితాంతఃకరణులు విదితసకలేతిహాసులు మహావిద్వాంసులు మహాక వులు మహాపురుషవృత్తాంతములు వినఁగోరినవారు సుభాషితశ్రవణరసరసాయనులు ని రాసులు, యశస్సునందును దపస్సునందును సదస్సునందును మహస్సునందును శరీరమునం దును యజుర్వేదంబునందును బ్రథమగణ్యులు వక్తలు నల్వురును స్మితసుధాధవళి తకపోలోదరులై యొండొరుల మొగములం జూచుకొనిరి.

వారిలోఁ జిన్నతండు కమలదళనీలవిశాలలోచనుండు శ్యామలుండు బాణునకుఁ బ్రాణంబులకంటెఁ బరమప్రియుండు తక్కినమువ్వురును సన్నయిడ నమస్కరించి దశనకాంతిచంద్రికలు నలుదెసలకుం బ్రసరింప నిట్లనియె. తాతా! బాణభట్టారక! ద్విజరాజు గురుదారం గవిసె. పురూరవుండు బ్రాహ్మణవిత్తంబున కాశించి ప్రియ కారి యగునాయువునకుం జెడియె. నహుషుండు పరకళత్రమున కానపడి కొండ చిలు వై పోయె. యయాతి విప్రకన్యం బెండ్లియాడి పాపాత్ముండయ్యె. సుద్యుమ్నుం డాఁ డురూపుఁదాల్చె. సోమకుండు జంతుహింసయందు నిర్దయుం డనుమాట జగద్విదితమే క దా! మాంధాత సంగరవ్యసనంబునం బడి పుత్రపౌత్రాదులతో నశించె. పురుకుత్సుం డు తపస్సుచేయుచుండియు మేఖలకన్యకయందుఁ గుత్సితకర్మం బాచరించె. కువల యాశ్వుండు పాతాళలోకంబునకరిగి యశ్వతరకన్యకను గూడ వసలఁజాలకపోయె.

పురుషాగ్రగణ్యుం డయ్యుఁ బృథుచక్రవర్తి పృథివిని బరిభవించెను. నృగమహారాజున కూసరవెల్లియగుటయు వర్ణసాంకర్యంబును దటస్థించె. సౌదాసుండు పృథివి చక్కఁగాఁ బరిపాలింపక చిందఱవందఱ కావించె. నలుం డక్షహృదయము వశముగావించుకొనలేక కలిచేఁ బరిభూతుం డయ్యె. సంవరణుండు మిత్రకన్యకయం దనురాగపడియె. దశరథుం డిష్టరామోద్వాసనంబున మృత్యువుపాలయ్యె. కార్తవీర్యుండు గోబ్రాహ్మణాపకారంబునం బంచత్వముఁ జెందె. మరుత్తుం డిష్టబహుసువర్ణకుం డయ్యు దేవతాద్విజవిరోధి యయ్యె. శంతనుండును వ్యసనంబున వాహినీవియుక్తుండై యరణ్యమం దేడ్చెను. పాండుండు మత్స్యముంబలె వనమధ్యగతిం జెంది మదనరసావేశంబునం బ్రాణత్యాగంబుఁ గావించె. యుధిష్ఠిరుండు గురుభయంబున విషణ్ణహృదయుండై సమరాంగణంబునం దనృతమాడె. ఇప్పగిది యెవ్వరియందును నిష్కళంకం బగురాజత్వమే లేదు. దేవదేవుండును సర్వమహీభోక్తయు నగుమహాచక్రవర్తికి మాత్ర మేకళంకమును లేదు. ఈచక్రవర్తి కద్భుతంబు లగుచరిత్రంబులు పెక్కులు కలవు. బలజేత యగునితండు కృతపక్షం బగుక్షితిభృత్తతి చలనంబుఁ బాపె. ప్రజాపతి యగునీభూవరుండు శేషభోగిమండలముమీఁద క్షమ మోపె. పురుషోత్తముఁ డైనయీనరపతి సింధురాజును మథించి లక్ష్మిం గైవసము చేసికొనియె. బలియగు నీధరాపతి మోచితభూభృద్వేష్టనం బగుమహానాగంబును వదలె. మహాదేవుం డగునీచక్రవర్తి కుమారు నభిషిక్తుం జేసెను. స్వామి యగునితం డేకప్రహారపాతితారాతి యగుశక్తి ప్రకటించె. నరసింహుం డగునీయన స్వహస్తమర్దితారాతి యగువిక్రమంబుం గన్పఱచె. ఈపరమేశ్వరుండు తుషారశైలభూకరగ్రహంబు కావించె. ఈలోకపాలకుండు దిగంతములయందు లోకపాలకుల నియమించె. మఱియు భువనకోశం బంతయు నగ్రజన్ములకుఁ బంచిపెట్టె. ఏతాదృశంబు లగుమహాసంరంభంబులు ప్రథమకృతయుగంబునందుం బోలె నీయనఘుని కాలమందును గలవు. కావునఁ బుణ్యశ్లోకుండును సుప్రసిద్ధనాముండు నగునీమహాచక్రవర్తిచరితము కూటస్థపురుషాదికంబుగా వినఁగోరుచున్నాము. మేము చిరకాలము నుండి మీశుశ్రూష చేయుచున్నాము. అయస్కాంతమణులు నీరసంబులును నిష్ఠురంబులు నగునినుపమేకుల నాకర్షించినట్లు మహాత్ములగుణంబులు క్షుద్రులమనంబులను గూడ నాకర్షింపఁగలవన్నచో సహజసరసంబులును మార్దవబహుళంబులు నగుమనంబుల నాకర్షింపఁగలవని వేఱె వాక్రువ్వనేల. ద్వితీయమహాభారత మనిపించుకొను నీభూవరుని చరిత్రమునం దెవ్వరికిఁ గుతూహలము కలుగదు! శుచి యగుమనభార్గవవంశ

ము పుణ్యశ్లోకుం డగునీరాజర్షి చరిత్రము వినుటవలన మఱింత శుచితరం బగుంగాత. తమ రానతీయవలయు నని యూరకుండెను.

బాణుండును విని చిఱునగవు నగి, ఆర్యా! యుక్తియుక్తంబుగం బలికితివి. మీకుతూహలమ్మును మనోరథంబును ఫలించునవిగా నేం దలంపను. స్వార్థాభిలాషుల చిత్తంబులు శక్యాశక్యపరిసంఖ్య లేనివి. ప్రియగుణానురాగిణియుం బ్రియజనకథాశ్రవణకుతూహలయు నగుమహాత్ములచిత్తవృత్తి కేనియు వివేకము కొంత కొంత యగుం గాని కాకపోదు. చూడుము. అల్పపరమాణుపరిమితం బగు నామతి యేడ బ్రహ్మస్తంబపర్యంతవ్యాపిని యగుహర్షచరిత్రకథ యేడ. కతిపయవర్ణఘటితంబు లగుశబ్దంబు లెక్కడ సంఖ్యాతీతంబు లగునతనిగుణంబు లెక్కడ. ఈమహావిషయము సర్వజ్ఞునికేని యవిషయంబు వాచస్పతి కేనియు నగోచరంబు సరస్వతికేనియు నతిభారంబు మావంటివారిమాట తలంపనేల. నూఱురెట్లు పురుషాయుషము పట్టినను సంపూర్ణముగ నీమహారాజు గుణములు వర్ణింపం జాలండు. తదేకదేశము మాత్రము మీకు వినం గుతూహలమేని మేము సిద్ధముగా నున్నాము. నాలుగక్కరములు నేర్చినవానాలుకయు సార్థకముం గావించుకొందును. వినువారు మీరు హర్షచరిత్ర వినిపించునది యిం కేమి కావలయు; నేఁడు పొద్దు గ్రుంకవచ్చినది. లంబమానకపిలకిరణుం డగుసూర్యభగవానుఁడు కపిలజటాజూటపరివేష్టితుం డగుభార్గవరాముండు రుధిరహ్రదంబున మునింగినట్లు సంధ్యారాగంబున మునుంగుచున్నాఁడు. ఱేపట మరలం గలసికొంద మనవుడు నందఱును నట్లే యనిరి బాణుండును చరమసంధ్య నుపాసించుటకై శోణనదతీరంబునకుం జనియె. పిదపం గ్రమంబుగా మధుమదమత్త యగుమాళవాంగన కపోలమువంటి యారెండయు నశింపం దమ్మితీవ కుపద్రవంబు రాంబోవుచున్న దనుకోపంబుం బోలె నెఱ్ఱవడిన రవియు నస్తమించె. రవితురంగంబులవలని భయము తీఱె నని విచ్చలవిడిగాం బరువెత్తు యమమహిషంబువలెం దమంబు నభంబున వ్యాపించె. తాపసు లింటిచూరుల కాఱంగట్టిన వల్కలంబులు విప్పి దాఁచుకొనిరి. కలికాలకల్మషముం బాపంజాలినయగ్నిహోత్రధూమంబు గగనంబునం దలముకొనియె. యజమానులు మౌనవ్రతనియమము నవలంబించిరి. సోమిదమ్మలు విహారవేళాపరిజ్ఞానంబునకై యిట్టటుం దిరుగ సాగిరి. పచ్చగడ్డిమోపులు విప్పి ముందువైచి హోమధేనువులపాలు పితుకం జొచ్చిరి. యాగవహ్ని ప్రజ్వలింపందొడంగె. బ్రహ్మచారులు కృష్ణాజినంబులు పఱచినకుశవిష్టరమ్ములపైం గూర్చుండి జపము లారంభించిరి. ఇట్టిసమయంబున బాణుండును భుజించి బంధువులం గలసికొని యొక్కయామముపర్యంత మిష్టగోష్ఠితోం గాలముం గడపి గణప

తియింటఁ బరికల్పితం బగుశయనీయంబున శయనించెను. తక్కినవా రందఱు లోచనంబులను గమలదళంబులవలె ముకుళించినను సూర్యోదయము నభిలషించుచుండఁ గుతూహలంబున నారాత్రి యతికష్టంబునఁ గడపె.

ఆరాత్రి చతుర్థయామంబున మేల్కాంచిన వంది యీ రెండుపద్యములను జదివెను.

చ. వెనుకకుఁ గాళ్లు సాఁచి మెయిపెంచి త్రికంబుఁ గుదించి ముట్టె యొ
మ్మునఁ గదియించి బూడిదనుబ్రుంగిన జాలు విదల్చిఘాసముం
దినునభిలాషచే మొగము ద్రిప్పుచుఁ దాసకిలించుచుండె మే
ల్కనినతురంగమంబు ఖురకాండములంధరణి న్విదిర్చుచున్.

చ. మొగ మొకకొంత వంచి ముఖముం గటియొద్దకుఁ జేర్చి చంచలం
బగు హిమబిందుముక్సట రయంబు మెయిన్మొడఁగప్ప నిద్రచే
నిగనిగలాడుదేహమును నిక్కుచెవుల్గనుపట్ట వాజి మె
ల్లఁగఁ గనుబొమ్మలం గల యలంతి బుసంబును గోఁకుచుండెడున్.

బాణుం డా రెండుపద్యములును విని నిద్రవదలి మొగము కడిగికొని సంధ్యోపాసనఁగావించి సూర్యోదయమయిన పిదపఁ దాంబూలముం గ్రహించి చను దెంచె. అతనిబంధువు లందఱును జనుదెంచి యతనిం జుట్టువారి కూర్చుండిరి. బాణుండును మఱల వెనుకటి పిన్నతమ్మునిచేతనే యుద్బోధితుండై హర్షచరిత్ర యిట్లు చెప్పం దొడంగె.

ఇది......శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వ రాంధ్రీకృతం బగు
హర్షచరిత్రమునందలి బాణభట్టకవిచరిత్రంబను
ప్రథమభాగము.

*

శ్రీ రామవిలాస గ్రంథమాలిక

—:o:—

— నవలలు —

1	ప్రభాతము	రు 0—12—0
2	వినోదిని 1 వ భాగము	రు 0—12—0
3	వినోదిని 2 వ భాగము	రు 0—12—0
4	ప్రేమలత	రు 0— 8—0
5	పరుసవేది	రు 0— 8—0
6	మయసభ	రు 0—10—0
7	అపూర్వప్రతిభ	రు 0—10—0
8	కాంచనమాల	రు 0— 3—0
9	రోహిణి	రు 0— 2—0
10	రత్నపురి	రు 0— 2—0
11	మాయ	రు 0— 6—0
12	చాందసుల్తాన	రు 0—10—0
13	చినరంగరావు	రు 0— 6—0
14	హర్షచరిత్రము (పూర్వభాగము)	రు 0— 8—0
15	విద్యావంతుని ధర్మములు	రు 0— 2—0
16	సంక్రాంతిసంచిక (అంధ్రగ్రంథాలయ వార్షికోత్సవములు.)	1—0—0
17	సహృదయ	రు 0—4—0

—♦ ఇతర గ్రంథములు ♦—

18	బద్దెనీతులు	రు 0—4—0
19	స్త్రీనీతిపద్యరత్నావళి	రు 0—4—0
20	రాయలరాజనీతి	రు 0—4—0
21	పాణిగ్రహణము	రు 0—1—0
22	ఐరోపామహాసంగ్రామము	రు 0—2—0
23	కురంగము	రు 0—1—0
24	గోషా	రు 0—8—0
25	మల్లెమొగ్గ	రు 0—1—0
26	ఓటరులకర్తవ్యము	రు 0—2—0
27	ఆంధ్రపరిశోధకమహామండలిచరిత్ర & ముద్రితాముద్రితగ్రంథముల పట్టిక	రు 0—8—0
23	హాకెవాది (విమర్శనము)	రు 0—0—6

వలయువారు, కార్యదర్శి;—శ్రీరామవిలాస గ్రంథమాల,
చిత్రాడ; పిఠాపురంపోష్టు. గోదావరి జిల్లా.

→అముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వము←

1.	జాహ్నవీమాహాత్మ్యము (పసుగు లక్ష్మణకవి)	0—10—0
2.	సీమంతినీకళ్యాణము (పెనుమళ్ళ సోమన్నకవి)	0—10—0
3.	విజయనందనవిలాసము (మంగళగిరి ఆనందకవి)	0—10—0
4.	వాల్మీకిచరిత్రము (రఘునాథభూపాలుడు)	0—8—0
5.	రంగనాథరామాయణము (కాచభూపతి, విఠ్ఠలరాజు)	1—0—0
6.	చిత్రాడ వేంకటేశ్వరశతకము. (సంస్కృతము)	0—2—0
7.	శ్రీమదనగోపాలశతకము	0—2—0
8.	మహిజామనోహరశతకము.	0—1—0
9.	వేంకటాచలనిలయశతకము.	0—1—0
10.	సమస్వినాయశతకము.	0—1—0
11.	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము (కట్టా వరదరాజేంద్రకవి)	0—12—0
12.	సారంగధరచరిత్రము (కూచిమంచి తిమ్మకవి)	0—8—0

(7–10: ఇవి నీతిబోధకములగు శతకములు.)

వలయువారు, కార్యదర్శి;—
అముద్రితాంధ్ర గ్రంథసర్వస్వము,
చిత్రాడ; పిఠాపురంపోష్టు, గోదావరిజిల్లా